

ЖУЛЬ ВЕРН

СОРОК ТИСЯЧ МИЛЬ ПІД ВОДОЮ

РОМАН В ДВОХ ЧАСТЯХ

З ІЛЮСТРАЦІЯМИ

ЦІНА \$1.00.

УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА
212-214 DUFFERIN AVE., WINNIPEG, MAN. CANADA.

**СОРОК ТИСЯЧ МИЛЬ
ПІД ВОДОЮ**

ЧАСТЬ ПЕРША.

РОЗДІЛ I.

ПЛАВАЮЧА СКАЛА.

В році 1866 писано і говорено дуже багато про не звичайний випадок, про якесь таємниче і невивснене явище, яке тревожило не тільки надморських мешканців, але ворушило людей і з глибини країв, а вже передовсім людий заінтересованих мореплавбою. Купці, звичайні моряки, капітани більших і менших кораблів, а також правительства кількох держав так в Європі, як і в Америці займались сею справою зовсім поважно.

Річ виїшла з того, що від вкогось часу многі кораблі стрічали „величезний предмет“, збудований наче веретено, часами світлий в почі, та багато більший і скоріший від самого кита.

В описах сего чудовища друкowanych в різних корабельних журналах згідно говорено про будову сего потвора, про його незвичайно скорі рухи, поражаючу силу і про особливі признаки життя. Наколи се була порода китів, то був се кит далеко більших розмірів, відомих до сих пор науці. Осуджуючи сю справу на основі досвідів вроблених в підводних пошукуваннях, при тім лишаячи зовсім на боці і надто скромні обчислення, а з другої сторони і пересадні мізгованя сих, які обчисляли довготу сего потвора на три милі, а ширину на одну милю, — ми можемо з певністю твердити, що се таємниче ество веревисшало розмірам: все те живе в морі, коли воно взагалі існувало. А що воно існувало, се був незперечний факт; і розуміючи сю прикмету людського ума, іменно склонність уявляти собі все невивснене далеко більшим і страшнішим, ми можемо уявити собі, яке зацікавлене викликало в цілім світі се надзвичайне чудовище.

Дня 20-го липня, 1866 року корабель „Губернатор Гіґінсон“ зістрів сего порушаючу масу пять миль від східного побережа Австралії. Капітан Бейкер думав, що він зна-

ходять ся близько піскової ланни; ви навіть зобразили означити точно її географічне положення, коли параз дві колони води, викинені сим незвідним предметом, вилетіли в воздух на двіста п'ятдесят стій. Це заставило капітана думати про се двоєко: або що се діється ся наслідком вибуху морського гайзера, або що тут діло з якимсь морським ссавцем, доси невідомим, який викинувши в гору своїми підзями колони води, змішаної з воздухом і паром.

Подібні випадки завважав дня 23-го липня сего самого року на Тихім океані корабель „Колумбус“, власність західно-індійської компанії. Сим разом се незвичайне морське сотворіння могло переносити ся з одного місця на друге з подиву гідною екзотією, бож оба кораблі, Губернатор Гіґінсон і Колумбус могли його бачити в протязі трох днів в двох різних точках океану, віддалених від себе більше як сім сот морських миль.

П'ятнадцять днів пізніше бачили його знова два кораблі, Гельвенція і Шанон в місці віддаленім від попереднього два тисячі миль, положеного між Злученими Державами і Європою на 42 15' північної ширини, а 60 35' західної довжини. В сих своїх рівночасних майже обсерваціях оба ці кораблі прийшли до однакового заключення, в міру якого довжину сего потвора морського ставлено на більше чим триста п'ятдесят стій, яка то довжина перевишала далеко довжину обох кораблів.

Для порівняння найбільші кити, які живуть в сих частях океана довкола Алеутських островів, острови Кузімак і Умгуліх, ніколи не суть довші від п'ятдесяти ярдів.

Сі вісті, слідувачі одна по другій, а також нові обсервації зроблені з помоста корабля трансатлантичного „Перейра“, даліше удар, який случив ся між кораблем „Етна“ і сим чудовищем, протокол зроблений офіцерами французької фрегати „Нормандія“ і дуже докладний дослід, зладжений штабовим офіцером, Фін-Джеймсом на покладі корабля „Тьорл Клайд“, все те впливало на публичну опінію. Легкодушні народи кенкували собі з сего чудовища, однак поважійші і практичійші держави, як Англія, Америка і Німеччина розбирали сю справу більше серйозно.

В кождім більшій місті ся потвора ввійшла в моду.

Співали про ню в кофейнях, осміювали в часописях, і представляли на сцені. Ріжнородні оповідання кружляли ціла ніч між людьми, в часописях появлялись карикатури всяких величеських і зроджених в уяві со. оринь, почавши від більшого кита, страшного „Мобі Дик“ з підбігунових околиць, аж до страшного кракена, якого підноги моглиб обхонити п'ятьохновий корабель і разом з ним поринути в морську безодню. Віджили ст. чинні легенди Арістотеля і Плінія, які допускали можливість істновання цих великанів, а з ними і норвежські казки енекона Понтондана і онсет Павла Геггеде, а якінги донесени Гаррінгтона (якого доброї віри ніхто не міг дрівав), а який потвердив, що будучи раз на помості корабля „Кастилян“ в 1857 році бачив сего величезного вужа, який до тепер не появляв ся в жаднім морі, з виїмком хіба в цих сплоджених уяюю.

Тоді виринув в товариствах уч. них і в научних журналах спір про се, що імовірне, а що неімовірне. „Питанє потвора“ залядовало всі уми. Редактори научних журналів перечились з віруючими в надприродне і витрачували в тій пронамятній борбі цілі моря чорнила, а деякі послужувались навіть кровиними аргументами, сходючи з яких спо-рах з морських вужів на свої власні личности.

Через шість місяців вела ся св. війна з ріжним для сторін настетем в передових писаннях Географічного Інститута Бразилії, Королівської Академії Наук в Берліні, Бриттійського Товариства, Смітсонійського Інститута в Вашингтоні і в прочих научних хронїках великих журналів Франції і других країв. Дешевші часописи відповідали дотепно і з невичерпаним заінтересованем. Вони то перекучували замітку Лінея, якою послужувались противники чудовища, після якої „природа не творила дурнів“ і заклїнали своїх товаришів, щоб вірою в кракени, морські вужі і прочі видумки митрозів не сквернили природи. Вкінци в статі в однім сатиричнім журналі сам головний редактор, паче Гіннолїт, накїнув ся на сего потвора і серед загального хїхоту нїчіс йому смертельний удар. Дотеп побідив в сей спосіб науку.

В початках 1867 року здавалось, що справа ся завмерла зовсім, коли нараз нові випадки привели єї знова перед публку. Від тогди гляділи на се вже не як на научний

проблем, але як на дійсну небезпеку, яку треба було оминути. Тенер справа прибрала зовсім інший характер. Потвір перемінив ся в малий остров, скалу, однак скалу неозначених розмірів і рухів.

Дня 5-го марта 1867 року, „Моравян“, корабель одної океанічної компанії в Монтреалі, знаходячись серед ночі на 27°30' ширини, а 72°15' довжини, вдарив своєю кормовою частиною о скалу, яка не була зазначена на жадній морській мапі. При помочі вітру і своєї власної сили моторів корабель робив 13 миль на годину і колиб так не сильна будова його корпусу, скала булаб розторошила корабель і разом зі всіма канадійськими пасажирами пішла на дно моря.

Сей випадок приключив ся около пятої години вранці, коли почало вже свитати. Офіцери сейчас поспішили в загрожене місце. Вони слідили море з великою обережністю, однак не бачили нічого, крім сильної філі оподатік від корабля. Місце се зазначено з великою точністю і Моравян продовжав свою подорож без очевидної шкоди. На що він налетів, чи на занурену скалу, чи на величезний розбиток, ніхто не міг збагнути. Коли однак почали оглядати снід корабля, відкрили, що в одному місці був він ушкоджений.

Сей факт, хоч правда поважний сам н собі, бувби скоро призабув ся, колиб три тижні пізнійше він не повторив ся при таких самих обставинах. Сім разом завдяки і національній приналежності і добрій славі властителів корабля, впавшого жертвою зудару, випадок сей став дуже голосним.

Дня 13-го априля, 1867 року, море було дуже лагідне, коли корабель „Скотія“, належачий до Кунард лінії пливув зі швидкістю 13 і пів милі на годину і саме тоді знаходив ся на 15°12' довжини, а 45°37' ширини. В часі коли пасажири зібрали ся в великій сальоні на пополудневу перекуску, дало ся чути легеньке потрясенє. Скотія не вдарила перна, а радше, щось острє і проникливе вдарило в ню. Потрясенє се булоб не залярмувало нікого, колиб оден з матрозів не вилетів був з вутра корабля і не закричав: „ми потонаємо, ми потонаємо!“ Спершу пасажири дуже перестрашились, однак сейчас наспів капітан Андерсон і

•

успокоїв їх. Небезпеченство не може бути грізие. Скотія є поділена на кільканайцять частий і тому може побороти ся зі всяким натиском води в котрій небудь части. Після того капітан спустив ся в глибини корабля. Він відкрив, що вода вдирала ся в п'яту частину і натиск її був досить великий. На щастє в сій часті не знаходили ся кітли, а противім разі вода булаб. сейчас погасила вогні. Капітан Андерсон приказав наїперше задержати машини і вислав одного з машиністів, вислідити, яка велика була рана. Скоро відкрито, що діра була два ярди широка і довга і знаходила ся на самім споді корпусу. Через се натиску води не можна було спинити і Скотія мусіла продовжати дорогу з колесами зануреними до половини в воді. Віддалене єї від порту виносило в тім часі триста миль, і тридневие спізиене викликало велике замішанє, однак корабель щасливо доїхав до місця призначеня.

Інжініри оглянули Скотію, яку затягнуто до сухого доку і на велике своє здивованє побачили два і пів ярда нижше водної лінії в боці корабля діру в формі рівнокутного трикутника. Заломанє місце в стальовій плиті було так знаменито зарисованє, що не можнаб його виробити краще й самою людською рукою. З сего слїдувало, що інструмент, який спричинив сю операцію, мусів бути якийсь незвичайний, коли з такою силою вирізав плиту оден і три осьмих цяля грубу і опісля невиясненим способом завернув назад з вирізаного місця.

Отсе був послїдний випадок, який знова розворушив струю публичної опії. Від тоді всі нещасливі припадки, яких не можна було инакше пояснити, мали своє жерело в сїм потрворі. На сїм невиясненім сотворіню спочивала відвічальність за всі досить численні розбитки, бо після обчислень Льюйда число цілковито затрачених кораблів в одім році виносило не менше, як дві сотки.

РОЗДІЛ II.

ЗА І ПРОТИ.

В часі, коли се все діялось, я саме повернув зі своєї подорожи, з околиці Небраска в Злучених Державах, куди

мене вислало французьке правительство як асистента професора в музею природничих наук в Парижі. Після шістьмісячного свого побуту в Небрасці я прибув до Нью Йорку при кінці марта разом з вартісною збіркою, а відїзд мій до Фраиції відложено на початок мая. Тимчасом я займався означенням своїх мінеральогічних, ботанічних і зоологічних богатств, коли сей випадок приключився до Скотії.

Я цілковито запізнався з предметом, який став наущіною справою дня. По перечитанню всіх американських і європейських часописий я не міг прийти до жадного заключення. Сей тайна дивувала мене. В надїї зясування здорової опинії, я перескакував з екстремн в екстрему. Що тут крїлось щось дійсного, се не улягало ніякому сумнівови, а невірних запрошувало дїткнути ся пальцем раи Скотії.

Коли я повернув ся в Нью Йорк, питане досягало вершин. Здогад про пливаючий остров і недоступну піскову лавицю, піддержуваннї людми не дуже компетентнимн, зовсім занехано. І наколи ся маса не мала жолудка, то яким чином вона могла змінати своє положене та й ще з такою подиву гідною скоростію.

З тої самої причини закинено гадку про пливаючий корпус з розбитого корабля.

В виду того остало ся лише дві розвязки сего питання, які витворили дві окремі партії; одна партія вірїла в страшно сильного потвора, а друга в підводне судно, субмарину, о незвичайній силі рухів.

Однак сей послїдний здогад, хоч як можливий, не міг устояти ся проти всіх розслїдів пороблених я обох частях світа. Щоби приватна особа могла мати таке судно, здавало ся неможливим. Де, коли і як могло воно бути збудоване? І як можна було задержати в тайні його будову? Безперечно правительство могло мати таку деструкційну машину, і в сих нещасних часах, коли то ум людський дуже удосконалив силу воєнного оружя, було можливим, що одно із правительств могло без відома других випробовувати таку машину. На такий здогад наспіли сейчас заперечуючі заяви правительств. І ніхто не сумнівав ся в щирість їх заяв, бо тут розходило ся о загальний інтерес і загрожену морську комунікацію. А що всякий сумнівав ся, щоби якась приватна особа потрапила заховати в тайні

яку машину, то тим більше не вірено, щоби се могло зробити котресь із правительств, які слідають одні других в найменших дрібницях. Отже після пошукувань пороблених в Англії, Франції, Росії, Прусії, Італії, Гішпанії і Америці, а навіть в Туреччині, відкинуто зовсім здогад такого підводного судна.

По моїм повороті в Нью Йорк декілька осіб звернуло ся до мене за поглядами на се явище. Єще в Франції я напечатав двотомовий твір, під заголовком „Тайни Великих Підморських Просторів“. Завдяки сему творови, признаному в ученим світі, я здобув собі опінію спеціаліста в тій незвідній досі галузи природничих наук. До мене звернулися за порадою. Я заперечував можливість такого факту так довго, як тільки було можна. Припертий однак до кута, я мусів подати поважне пояснене.

Часопись „Нью Йорк Геральд“ звернула ся до „Поважного Петра Ароіакса, Професора Музею в Парижі, себто до мене, щоби подати світу свою добре означену опінію про сю справу. Я дещо зробив, бо не мав сили довше мовчати. Розглядав се питане зі всіх боків, під політичним і науковим взглядом, і понизше подаю в скороченю сей пильно придуманий начерк, який я оголосив друком 30-го априля:

„Провірівши оден за другим всі ріжні здогади, треба конечно прийняти істноване якогось морського зв'їрати о незвичайній силі, а відкинути всі прочі.

„Великі пропасти моря суть невідомі нам цілковито. Неможливо дістати ся до дна. Що дієть ся в сих далеких глибинах - які животиини живуть, або можуть жити дванайцять або патнайцять миль під поверхнею сих вод — яка є будова сих зв'їрат, ми ледви чи можемо збагнути. Озиак розв'язка сеї загадки подаюї менї може начеркнути менше більше форму сего питаия: Або ми знаємо всі роди сотворінь, які живуть на нашій планеті, або ми не знаємо всіх. Колиж ми не знаємо їх всіх, наколи природа закрила перед нами деякі водні животиини, в такім разі ми можемо прийняти, що в сих недоступних глибинах морських живуть риби, або ссавці морські; або навіть нові породи, які якимсь уроєним чи химерним випадком дістали ся ближше поверхні моря

„Коли противно ми знаємо всі живучі роди, тоді ми мусимо шукати за сим невислідженим звір'ям між сими морськими істотами, вже докладно описаними; і в такому разі я годжу ся прийняти за факт існування величезного нарвалля.

„Звичайно нарвалль доходить часто до шістьдесяти стіп. Побільшіть тепер його розміри п'ять або десять разів, додайте йому відповідну до того силу і збільшіть його деструктивну зброю, а одержите пожадану звірюку. Вона матиме розміри, означені офіцерами „Шаиона“, інструмент потрібний до проколення Скотії, і силу конечну до розбиття сталеві плити корабля.

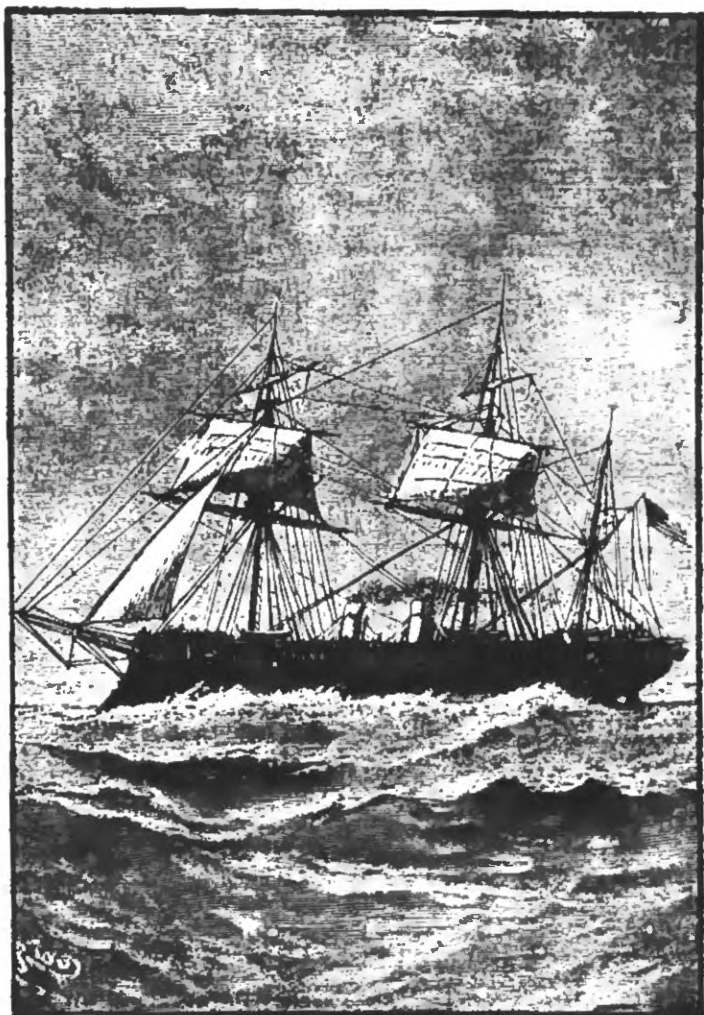
„В дійсности нарвалль є озброєний певного рода кістним зубом, як се розказують деякі природники, котрого шпиль є твердий, наче сталь. Декілька таких зубів знайдено в боках китів, яких нарваллі атакують з великим успіхом. Деякі знов повиягують не без клопотів з корабельних сподів, які вони проколювали, наче сверлик бочку. Музей медицини в Парижі переховує оден з таких зубів нарвалля, довгий на два і чверть ярда, а 15 цалів широкий при насаді.

„Дуже добре! Припустім, що ся зброя є шість разів більша, а сама звірюка десять разів сильніша і уявім собі, що вона жене дваїцять миль на годину, я наслідок чого одержимо висше згадану катастрофу. Тому поки ся справа не вияснить ся краще, я припускаю, що се є порода дельфінів, тільки величезних розмірів, озброєна не зубом, але дійсним колюхом, як се невияснене до тепер явище, якої сила і будова дуже похожа до навалля. В сей спосіб можемо пояснити собі се невияснене до тепер явище, якого доси ніхто не описав, не бачив, ані не провірив, а якого не треба відкидати поза границі можливости”.

Сї послідні мої слова яийшли троха страшковаті, але, бодай до певного степеня я хотів зберегти свою професорську гідність і не давати за багато причини до насмішкування для Америкаїців, які вмють сміяти ся. Рівночасно я застеріг для себе дорогу для відвороту. По правді я згодив ся на існування такого „потвора”. Сю мою статтю розбирали дуже ввічливо і з великим признанем. Розв'язка моя лишала бодай повну сяободу людській уяві, яка

любуєть ся розбиранєм надприродних істот. Впрочім море є й так одиноким їх серединком, в якім вони можуть плодити ся і розвивати ся.

Промислові і кушечькі часописи гляділи на сю справу

Фригата „Авраам Лінкольн“.

головно з такого розуміння і всі ті часописи, які займались асекураційними товариствами, котрі грозили підвищенням цін премій асекураційних, всі однаково розуміли сей проблем. В сей спосіб виявила ся публична опінія. Злучені Держави перші відозвали ся і почали ладити ся в Нью

Йорку до карної виправи проти сего нарвали. До сего призначено сейчас рухливу фрегат, „Авраам Лінколн“. Сейчас відчинено арсенал перед командантом фрегати, Фаррагутом, який з поспіхом забрався до озброєння свого корабля. Тільки на лихо дня, як се дуже часто діється, потвір не показувався. Через два місяці ніхто нічого не чув про него. Ніякий корабель не стрічав його. Виглядало, неначе ся звірюка знала про заговор на своє життя, і як деякі кепкували собі, мусіла задержати неодну телеграму, вислану каблем через Атлантику.

Коли отже фрегат, озброєний і огляданий в кольосальні риболовські апарати, була готова в довгу дорогу, ніхто не міг сказати, куди їй вибирати ся. Нетерпелливість перервала ся, коли дня 2-го червня довідали ся, що корабель Сан Франціско Лійї в дорозі з Каліфорнії до Шангаю бачив сю звірюку тому три тижні в північному Тихім океані. Зворушене викликає сею новинкою було незвичайне. Фрегат оглядано знова в поживу і вугіль.

Три години перед відїздом фрегати з бруклінського доку, я одержав такого змісту лист:

„До М. Аронакса, Професора Музею в Паризі,
Готель Пятої Улиці, Нью Йорк.

Пане: Наколінб Ви згодні взяти участь в справі Авраама Лінкольна, правительством Злучених Держав прийме з приємністю співуасть Франції в сїм підприємстві. Командант Фаррагут має одну кабіну для Вас.

Ваш щирый

Ю. Б. Гобсон,
секретарь маринарки“.

РОЗДІЛ III.

МОЯ ПОСТАНОВА.

Три секунди перед одержанєм листа від Гобсона я думав більше не займатися сим загадочним звірем, як не думав про переїзд через Північне море. Та в три секунди по прочитанню листа від пов. секретаря маринарки я вважав своїм правдивим покликанєм, одинокою ціллю життя гоинти

сего грізного потвора геть зі світа.

Алеж я щойно вернув з тяжкої подорожи і бажав відпочинку. Тепер вже не хотів я був більше нічого, як побачити свої родшинний край, своїх приятелів, свою маленьку хатину коло ботанічного парку і свої дороги і вартісні збірки. Та нічого не могло мене повздержати. Я забув за все — втому, приятелів і збірку і без проволоки прийняв запросині американського правительства.

Крім того, думав я собі, всі дороги ведуть назад в Европу і сам дельфін окажется ся чемним і заведе мене до берегів Франції. Се вартісне звірятко може дасть ся зловити в морях Европи (на мою власну користь), і я привезу в Музей Природничих Наук не менше як половинну ярда сего кісного колюха. А тимчасом я мушу шукати за сим дельфіном в північній Тихій океані, який лежить по протинній стороні моїх рдинних сторін.

„Консель” закликав я нетерпеливим голосом. Консель був моїм вірним слугою, правдивий Фляманець, який товаришив мені ві всіх моїх подорожах. Я любив його, і він привязаний був до мене. З природи був він повільний, але точний з засади, завжди готовий з навички і скорий в рухах своїх рук, однак ніколи не давав своїх рад, навіть коли прошено його.

Консель ходив зі мною через десять послідних років, куди тільки пронадила мене наука. Ніколи не нарікав на довготу або втому, ніколи не противив ся збирати ся в нову дорогу, хочби се було до Хін або Конго; крім того він мав добре здоровле і сильні мускули, а нерви його ніколи не каламутіли добрих відносин. Хлопець сей мав вже 30 років. Мені було тоді 40 літ,

Та Консель мав одну хибу — був дуже церемоніяльний і ніколи не заговорив би до мене иннакше, як через третю особу, що часами провокувало мене.

— Консель — сказав я знова, починаючи поспішно робити приготования до свого відїзду. Я був певен за сього хлопця. З засади я ніколи не питав його, чи він схоче їхати разом зі мною, чи ні, однак сим разом подорож могла стати за довгою, а ціле підприємство за ризиковне, тому справу треба розважити навіть найбільш холоднокровному чоловікові в світї. Щож скаже на се Консель?

— Консель закричав я третій раз. Консель з'явився. — Чи кликали мене, пане, — сказав при вході.

— Так, мій хлопче; приготовляй ся в дорогу, виберемо ся за дві години.

— Коли ваша така воля — відповів Консель спокійно.

— Анї хвилиники до страчення; зложи в куфер всі подорожні знаряди, плаші, сорочки і пап'юхои, скільки тільки можна і спіши ся.

— А ваші збірки, пане, — заважав Консель.

— Ми подумаємо про них.

— Щож зробимо з архіотерієм, гіракотерієм, ореодонами і прочими шкірами?

— Лишимо їх в готели.

— А жива індійська свинка?

— Тут будуть її годувати в часі нашої неприсутности, а впрочім я розкажу, щоб все те перевезли до Франції.

— То ми не вертаємо до Парижа — спитав Консель.

— О, певно, сказав я з викрутом, тільки не прямою дорогою.

— Чи сподобається Вам така дорога, пане?

— Та се нічого; троха нерівна дорога, от і все. Ми поїдемо на Авраамі Лінкольні.

— Коли так думаєте, пане, — сказав холодно Консель.

— Бачиш, мій приятелю, річ маєть ся з потвором, звісним нарвалем, якого ми хочемо прогнати з моря. Автор твору про „Тайни Великих Підморських Просторів“ не може відмовити ся від участі разом з капітаном Фаррагут. Слава подорож, але і небезпечна. Ми не можемо сказати, куди ми поїдемо; сї звірята суть дуже химерні. Але ми все таки поїдемо. Маємо дуже второпного капітана.

Я постарав ся о кредит для свинки і разом з Консельом всіли до повозки. Куфри наші перевезено сейчас на поклад фригати. Ми скоро опинили ся на фригаті і я спитав про команданта Фаррагута. Один з матрозів запровадив мене до його каюци і тут я побачив вперве команданта, який витягнув до мене свої руки.

— Пан Петро Аронакс, — закликав він.

— Він сам, пане Фаррагут, — відповів я.

— Витаємо вас, професор, ваша кабіна готова.

Я вклонив ся і попросив завести до призначеної для

мене каюті. Авраам Лінкольн був добре заосмотрений і на двався як не мож краще до свого призначення. Була се фригата, якої машини видержували натиск сім атмосфер і могли гвити її зі скоростію 18 миль на годину. Скорість ся, однак не вистарчала на перегони з сим великанським явищем.

Внутрішнє урядженє корабля відповідало його мореплавському завданню. Я був вдоволений своєю каютою, яка знаходилась в задній части, побіч офіцерських приміщень.

— Нам буде тут досить добре, — сказав я до Конселя.

Після того я лишив Конселя, щоб він упорядкував куфри, а сам поспішив на поміст, звідки приглядав ся приготуванню до відїзду.

В той час, командант Фаррагут приказував розв'язати послідні шнур, які держали Авраама Лінкольна в бруклінськїм доці. Колиб я спізнив ся був чверть години, фригата булаб відплила без мене. І яб був не бачив сеї незвичайної, надприродної і неімовірної виправи, котрої опис зустрінеть ся з деяким недовірством.

Але капітан не змарнував ні одної днини ані години в своїх пошукуваннях, в тих частях моря, де бачено сего нарваля. Він післав за інжиніром.

— Чи корабель жене повною силою, — спитав він.

— Так, прошу, — відповів інжинір.

— Вперед, — крикнув командант.

Бруклінська пристань і вся та чвсть Нью Йорка над Східною Рікою, була залита цікавими. Пять сот тисяч народа в посліднє прашкло відїзджаючих; тисячі хустинок повівали над головами збитої маси, так довго, доки фригата не виплила на ріку Годсон в місци, де на видовженім півострові розляглось місто Нью Йорк. Потім попри береги Нью-Джерсі, позовж правого берега сеї чудової ріки, вкритого пишними вілями, фригата минала форти, які прашали її своїми найтяжшими гарматами. В відповідь на се фригата три рази спускала і піднімала в гору свій американський стяг, на яким виділо ся трийцять девять зізд; потім звільнивш свій хід фригата віхала в вузенький канал, а звідтам плла попри пісковий беріг Сенді Гука, де тисячі людей знова прашали її. Громада лодок плла за фригатою аж до самої вежі, якої два світла виразно вка-

зують дорогу в канал Нью Йорку.

Вибила шеста година. Пільот увів в свою лодку і на ній дійшов до невеличкого парохода, який умісне ждав на него. В кітлах фрегати розгоріло ся на добре, шруба що раз скорііше вдарила об воду; фрегата плила в долину вздовж плиткого і жовтого берега Лонг Айленда, і коло осьмої години стративши вид світел Файр-Айленда, вона виплила повним ходом на темні води Атлантику.

РОЗДІЛ IV.

НЕД ЛЕНД.

Капітан Фаррагут був добрим моряком, гідним фрегати, над якою держав команду. Він був єї душею. Що до питання про сего потвора в него не було найменшого сумніву; і він не позваляв нікому з прислуги корабля оспорювати можливість існування сего звіряти. Він сам вірив в него, як деякі жінки вірять в левіятана — чувствами, а не розумом. По вір існував і він заприсягнув ся очистити з нього море. Він був певного рода родським лицарем, йдучи на стрічу змії, яка нищила його остров. Або капітан Фаррагут вже парвала, або парваль вже капітана. Не було тут третього виходу.

Його офіцери були тої самої гадки. Вони обговорювали всі можливі способи стрічі і пильно слідили за поверхнею моря. Кождий з них добровільно ішов на сторожу, яку при різних обставинах проклябви. Вся залога корабля бажала понад все зустрінути сего потвора, пробити його гарпуном, витягнути на поміст і опісля відіслати.

Крім того капітан обіцяв два тисячі доларів падгорода для того, хто перший побачить в морю потвора, без ріжниць хтоб він не був. Можна собі отже уявити, як працювали очі на Лінкольнії.

Що до мене самого, то і я не лишав ся по заді і що дня слідив разом з другими за потвором. Оден тільки Консель відносив ся до всего того рівнодушно і не поділяв захоплюючого всіх ентузіазму.

Я сказав вже, що капітан Фаррагут заосмотрив свій

корабель ві всякі можливі знаряди, потрібні для лова величезного звіра. В нас була всяка відома машинна, від ручного гарпуна почавши, а на тріскаючих стрілецьких кулях кінчаючи. На переді уставлено удосконалену гармату, якої модель показовано на виставі в 1867 році. Ся цінна зброя американського винаходу могла легко кидати стіжковату кулю дев'яťфунтову на віддаль десяти миль. Не бракувало отже на Лінкольні способів нищення, а що важливіше, ми мали з собою Неда Ленда, незрівняного гарпунщика.

Нед Ленд походив з Канади. Його сприт, холоднокривність, відвага і хитрість здобули йому першєнство і треба було вже дуже дотениого кита або „розумного“ кашельота, щобн могли втечи від його гарпуна. Ленд мав близько 40 років, був великого росту, поверх 6 стіп високий, сильно збудований, поважний і мовчаливий, а в суперечках горячий. Постава його притягвала до себе увагу, а вже передовсім його сміливий зір, який надавав обличчю особливий вираз.

Канадієць — з походження Француз, і хоч Ленд був дуже неговіркий, я завважав в нього деяку симпатію до мене. Можливо, що моя національність тягнула його до мене. Я мав нагоду слухати сего говору французького, який ще й тепер в уживаню в деяких провінціях Канади. Родина гарпунщика походила з Квібеку і головно займала ся риболовством.

Поволи Нед Ленд розговорив ся і я дуже любив слухати його оповідань про пригоди в полярних морях. Він розказував про ловлю риб, про борбу з инми, з поетичним закрашенем і мені здавало ся, що я слухаю канадйського Гомера, оспівуючого Іліяду північних околиць. Я описую сего твердого моряка таким, яким я знав його в дійсности. Ми оба тепер приятелі, звязані сею незмінною приязнею, яка вироджуєть ся серед таких незвичайних обставин. Що за відважний Нед! Я бажавби пожити ще хоч зі сто років, щоб міг не раз ще згадати тебе!

Тепер, яка була гадка Неда Ленда про справі сего морського потвора? Я мушу заявити, що він не вірив в нього і він був одинокий між нами, що не поділяя нашого переконання. Він навіть не любив говорити про нього. Одно-

го чудового вечера, 25-го червня, в три тижні після нашого відїзду, фригата знаходиться перед кінчною Бляк, трийцять миль від берега Патагонії. Ми переїхали через тронік Козерога і пролив Магелана і за 8 днів Авраам Лінкольн мав вїхати на водні Тихого океана.

Сидючи на поместі ми оба гоячили про се і те, споглядаючи при тїм на таємниче море, якого пронасти були доси недоступні для людського ока. Я звичайно звів нашу розмову на потвора і розбирав всякі можливості успіху нашої виїзди. Бачучи вкїнци, що Ленд не проливить ся мойому предметови, я заходив ся коло нього що раз то настирлівїйше і остаточно спитав Неда, які причини він має не вірити в існуване потвора.

Гарпуницький поглянув на мене значучо і за кілька хвилин бючи себе рукою по чолї сказав: Можливо що я і маю, пане Аронакс.

— Алеж ви, Нед, з професії рибак, ознакомлений зі всіма великими, морськими ссавцями, ви, якого увага може легко прийняти здогад про сего величезного потвора, ви повинні як найменше сумнівати ся в таких обставинах.

— Отсе і є, що вас ошукує, — відповів Нед. Не дивуюся, коли товпа вірить в такі річи, але ані астрономи, ані геологи не повинні в них вірити. Я яко гарпуницький побив багато китів, однак не думаю, щоб їх хвости або їх шпїці могли пробити сталюву плиту корабля.

— Алеж, Нед, прецінь говорять про кораблі, яких боки дїравили зуби нарвалів.

— Дерев'яні кораблі, то можливо, — відповів Канадонець; — однак в ніколи ще не бачив того і без доказів не можу вірити, щоб морські звірі могли щось подібного робити.

— А ви, Нед, повторюю се з переконання, опертого на льогічних фактах. Я вірю в існуване морського ссавця, дуже сильно збудованого, який належить до родини хребетовців, як кити, кашельоти, дельфіни і заосмотреного дяюбом о великій, прошибаючій силі.

— Гм, — пробурмотів Нед, потрясаючи головою на знак свого недовіруства.

— Зауважте одну річ, — продовжав я, — если такий звір існує, если він живе в глибинах океана, він му-

сильні мати дуже сильну будову, з якою не мож нічого порівнювати.

— А до чогож си сильна будова, — питає си Нед.

— Вона потрібна в сих далеких проінетях моря, щоб оперти ся натискови води. Припустім, що натиск одної атмосфери рівняєть ся колюмі води, високої на 32 стопі. В дійсности колюма си буде коротша, бо вода морська є густііша під звичайної свіжої води. Отже колиб ни, Нед, поринути під воду тільки разів по 32 стопі глибоко, на вас тяжілоб тільки атмосфер, або 15 фунтів на одному квадратовому цалеві від кождих 32 стів. Виходить з того що при 320 стопах під водою натиск води рівнявби ся 10 атмосферам, а при 3200 стопам сотні атмосфер, а при 32,000 стопах одній тисячці атмосфер. Значить си, що колиб ни дістались 6 миль в глибину морську, то на кождих тпх осьмих одного квадратного цяля на вашому тілі ви неслиб нагу 5,600 фунтів. А чи знаєте ви, кілька квадратних цялів є на поверхни вашого тіла?

— Не маю понятя, пане Аронакс.

— Около 6.500; і коли в дійсности натиск атмосферичний на одному квадратовому цалеві виносить 15 фунтів, то ваших 6.500 квадратових цялів видержує сейчас натиск 97.500 фунтів.

— І я би сего не відчував?

— Коли сей натиск не торощить вас то тільки тому, що воздух проникає і внутр вашого тіла з неменшим натиском. З того повстає рівновага натнску, або неутралізація, задля якої ви можете зносити сей натиск без клопоту. Але з водою инакше діло.

— Так, я розумію, — відповів Нед, що раз то більше зацікавлюючись; — бо вода обгортає менс, але не проникає.

— Дословно, Нед; при 32 стопах під водою ви відчулиб натиск 97,500 фунтів; при 320 стопах, десять разів більший натиск; при 3200 стопах, сто разів більший натиск; вкінци при 32,000 стопах під водою, тисяч разів більший натиск, або 97,500,000 фунтів, се значить, що такий натиск здуснєвби вас на **платишку**.

— До чорта — закрячав Нед.

— Дуже добре, мій дорогий гарпунцнику, отже наколи

який хребетовець, довгий на кілька сот ярдів може рухати ся в сих безоднях, можна собі уявити його сильну будову, щобн витримати сєї страшної натиск.

Тоді вони хйба зроблені з сталевих панцирів грубих на 8 цалін, подібно як наші фрігати.

Зонсім так, Нед. І яке знищенє можуть такі сотворіти зробити нашим кораблям в своїм понім дєті!

Певно, додан Канадиєць, поражений таким чин-сламн, однак ще не зовсім подаючись.

— Чи переконав я нас вже?

Ви переконали мене про одну річ, пане, іменно, єсли такі звірята живуть на днї морськїм, то вони мусять бути такі сильні, як ви се розказуєте.

— А наколи вони не їстиують, мій впертий гарпунь-щик, то як ви поясните випадок зі Скотією?

РОЗДІЛ V.

В ПОГОНІ.

Подорож Авраама Лінкольна через довгий час була тїчим незамітна. Оден тільки став си випадок, який виказав незвичайний сприт Неда Ленда і доказав, яке можна мати до него довіре.

Дня 3-го червня фрігата наткнулась на яхнхсь америкаиських рибаків, від яких довідалисьмо ся, що вони не знають нічого про иарвалів. Оден тільки, капітан Монроа знаючи, що ми веземо з собою Неда Ленда, просив його, щоб він поміг їм зловити кита, якого вони гоиять. Капітан Фаррагут з цікавості, як з того вивяже ся Нед, дав свої дозніл. І шасте служило нашому Канадійцеви так знаменито, що він замість одиого проколов двох двома ударами.

Після того фрігата плїла попри полуднево-східний беріг Америки з великою скоростію. 3-го липня ми були вже перед просьмком Магеляна. Але капітан не хотів ризикувати і вибрав радше дорогу довкола кінчини Рога. Залога корабля годилась з ним. І певна річ в такім просьмку не можна було сподівати ся стрічі з иарвалем. Бо-

гатьох матрозов твердило, що потвір не мігби навіть переплисти туди.

Дня 6-го липня о третій годині пополудні Авраам Лінкольн минав самотній острів, послідну скалу на самому кінчику американського континенту. Звідси звернувся корабель на північний захід і на другий день шруба фригати вила ся вже в широкіх водах Тихого океана.

Дивіть ся добре, — кричали моряки.

І всі дивили ся уважно. Не давали спочинку ні очам, ані далековидним шклом і днем і нічною гляділи на поверхню океана, щоб тільки добути обіцяних дая тисячі доларів.

Я самий, для якого гроші не мали примани, не був одним з найменше уважних. Посвячуючи кілька хвилин на їду, а кілька годин на спане, безвгядний на дощ і на погоду, я не покидая помоста корабельного. І так сидячи, я пожирав жадобно легоньку піну, яка білила море, як далеко могло бачити мое око; і кілька то разів я разом з всіма матрозами подвоював свою увагу, коли який небудь химерний кит вставляв свій хребет понад воду. В такий момент на помості роїлось від цікавих. Кабіни відчинялися, а з них вилітали матрози і офіцери і всі звертали свої втомлені очі в сторону появившого ся кита. А я дивив ся і дивив ся, доки майже не осліп, коли знова Консель своїм пояльним голосом заєдно повтаряя: Єслиб яи, пане, не : напружували так своїх очий, вноб краще бачили!

Та даремно хвилювались. Корабель спиняв свій біг і звертав ся в сторону залярмованого кита, звичайного кита або кансельота, який скоро зникая серед окликів проклятя.

Погода сиривла в цілій нашій подорожж. В тім часі був кепський сезон в Аястралії, відповідаючий європейському в січні, та море було чудове, і завсїгди ядно було далеко навкруги. Дня 20-го липня ми перетяли лінію Козерога, а 27-го липня ми переїхали через рівник на 110-му полудневнику. З того часу фригата плыла більше в західнім напрямі, себто серединою Тихого океана. Командант думав, що краще держати ся глубокого моря і з далека від землі, бо і потвір мусів любити такі місця. Фригата минула острови Маркезас і Сендіач, перетяла лінію Рака і зяер-

нула ся проти хінського моря. Се вже мав бути останній терен побуту сего потвора. І сказати правду, ми були не живі і не мертві. Ціла залога переживала сильне, нервово роздраженне, яке годі описати і вони не могли ані їсти, ані спати; двійцять разів на день зривали ся, щоб переконатися про якусь оптичну злуду і се тільки збільшувало нашу нервовість і викликавало об'явн реакції.

І ся реакція скоро об'явилася. Через три місяці Авраам Лінкольн перешукував всі води північного Тихого океана, налітаючи на китів і в сей спосіб змінюючи з часта напрям своєї подорожі, в часі котрої пересував різні небезпеки і не було закутка в тій частини ліниного уваги Лінкольна.

Найгорячіший прихильник сего підприємства стали тепер найбільшими його обструкторами. Нехіть накопичувалась не тільки в матрозів, але і об'являла ся навіть і в капітана і тільки його абсолютній постанові треба завдячити, що фригата не плыла ще довше. Ся однак безхосенна погоня не могла вже тривати довго. Корабель не міг винувати себе за ніщо, бо зроблено все можливе. Ні один американський дослідник не виявив більше запалу і терпеливості від залоги Лінкольна. Не лишалось їм нічого більше, лиш вернути домів.

Се заявлено командантові. Моряки не могли вже довше скупити свого невдоволення. Я не скажу, щоб се був вже бунт, але після своєї впертості капітан Фаррагут (як се робив і Колумб) просив моряків пождати ще три дні. Коли в сих трьох днях потвір не покажеть ся, моряк при кермі повинен спрямувати Лінкольна в сторону європейських від.

Сю обіцянку дав капітан дня 2-го листопада. Вона знова зєднала всіх присутних на кораблі. Гляділи на море знова з великою увагою. Кождий бажав ще раз поспробувати щастя і сим пригадати собі пережите в сій виправі. Се вже був останній взов для нарвалів і він ледви чи схоче сим разом вкривати ся перед нами і певно з'явиться.

Минуло два дні. Пара гнала корабель середною силою, а моряки видумували тисячі штучок на се, щоби звернути на себе увагу нарвалів, колиб сеї випадково появили ся в сих водах. Викидувано за кораблем багато поживи на превелике вдоволення людодів. Прості матрози сверлували

очима скрізь навколо Лінкольна, та в ночі на 4-го листопада ся підводна тайна не приходила.

Слідуючого днв с. є. 5-го листопада о 12-ій годині кінчив ся речинець; по укліві сего речинця капітан Фаррагут, вірний своїй обіцянці повинен був змінити напрям на полуднений схід і покинути раз на завіжди північні сторони Тихого океана.

Фригата була тоді на 31°15' ширини, а 136°42' східної довжини. Береги Явану не були більше віддалені від них як двіста миль. Надходила ніч. Саме вибила 8-ма година; великі хмари закривали лице місяця, який був лиш в першій квартирі. Море спокійно розступало ся перед кораблем. В той момент я спертій на корабельне поруче глядін просто перед себе. Матрози розсіяні по кораблі дивили ся на виднокруг, який що раз малів і темнів. Часами океан завсвіт від місячних проміннів, продираючих ся через хмари, та скоро темнота вкрила все довкруги.

Споглядаючи, на Конселя я міг бачити, як і на нього діляло загальне напружене. Бодай я так думав. Можливо, що по раз певний нерви його дрожали під впливом чувствна цікавості.

Ходи, Консель, — сказав ся, — се є послідна нагода заробити два тисячі долярів.

--- Позвольте мені признати св. пане, — сказав Консель, --- що я ніколи не числив на сю надгороду; і колиб правительством Унії призначило на се і сто тисяч долярів, від того воно не збідв' б.

Маєш рацію, Консель. Се є глупа річ загалом, на яку ми пустили св з таким легким серцем. Скільки стратили часу, скільки безхосенних трудів! Ми повинні були бути в Франції тому шість місяців назад.

В вашій маленькій комнаті, пане, — відповів Консель — і в вашому музею. І я бувби вже розібрав всі наші знахідки, свинка приміщена в клітці в ботанічнім городі булаб стягнула всіх цікавих людей нашої столиці!

— Правду кажеш, Консель. З нас будуть за се добре сміятн св.

— Пенна річ, що будуть — говорив Консель спокійно; — я думаю, що вони будуть строїти собі з вас жарти. Та позвольте ще дещо сказати.

— Говори даліше, мій добрий друже.

— І ви на се зовсім заслужили собі.

— Правда!

— Та ще коли хтось має ту почесність бути вченим, як ви, панє, то не повинні наражувати себе на —"

Консєль не мав часу докінчити свого компліменту. Серед загальної тиші дав ся чути голос. Був се голос Неда Ленда, який кричав:

— Дивіть ся туди! Самісінька річ, якої ми шукаємо — лід вітром проти нас!

РОЗДІЛ VI.

ПОВНОЮ ПАРОЮ.

На сей крик вся залога корабля злетіла ся до гарпунщика — командант, офіцери, матрози і малі хлопці; навіть інжініри лишили свої машини, а палячі свої кітли.

Видаю приказ здержати корабель і фрегата поєувала ся ще вперед своїм власним розмахом. Темнота була велика і хоч які здорові були очі в Канадійця, я дивував ся, як він може бачити в сій темноті, і що він там зобачив. Моє серце било ся, начеб хотіло тріснути. Однак Нед Ленд не поміняв ся і ми всі побачили предмет, на який він вказував. На віддалі двох каблів від Лінкольна, по правім боці фрегати, море було освічене на всі боки. То не було саме фосфоричне явище. Потвір виставав троха понад воду, а описля розеївав дуже сильне та незвістне світло, про яке згадували капітани в своїх донесеннях. Предмет, який видавав з себе се світло, мусів мати величезну світляну енергію. Ся освітлена частина на морі подавала на велике колесо, троха видовжене, якого середина була осередком згущеної сили світла, а даліше світло ставало що раз то слабше.

— Се мусить бути маса нагромаджених там фосфоричних тіл, — закричав оден з офіцирів.

— Ні, панє, певно що ні, — відповів я. Сі тільки ніколи не можуть витворити такого сильного світла. Ся ясність вказує на електричну прикмету світла. А даліше.

дивіть ся, дивіть ся! воно рухає ся, вперед і взад. воно мчить до нас.

Загальний крик счинив ся на фригаті.

— Тихо! - сказав капітан: - до гори з кермою, машини взад.

Загальний крик счинив ся на фригаті.

Замкнено пару і Авраам Ліколн звернувшись в бік, зробив півколесо. Випростувати керму і вперед, закричав капітан. Виповісно прикази і фригата з поспіхом плыла від горючого світла. Вона старала ся віддалитись, однак

надприродний звір зближався з дая рази більшою від їхньої шкоростію.

Ми стояли німі і неподвижні. Звір зближався що раз то до нас, граючись філіями. Кружляючи довкола фрігати, яка робила тоді 14 миль на годину, засипуваючи її своїм світлом, наче ясним порохом. Потім віддалився від фрігати на дая або три милі, лишаючи за собою ясний слід. Нараз потяір занернув ся назад до Літкольна з застрашаючою шкоростію, і двайцять стій від корпуса корабля нагло спинився, неначе займер, а сяітло його гейби янчернало ся. Потім яін зявин ся яа другім боці корабля, мабуть перепливаючи попід спід корабля. Кождої хвилі ми вижидали зудару, який міг скінчитися для нас фатально. Я дивуююся манеярам фрігати. Вона втікала і не атакувала.

На лиці капітана, звичайно дуже спокійнім показалося велике здивоване.

Пане Аронакс, він сказав, — не знаю, з яким страшним сотворінем маю до діла і не хочу ризкувати своєї фрігати нерозумно серед такої нітьми. Вирочім як атакувати сю незнану істоту і як від неї боронити ся? Ми мусимо заждати до дая, тоді все змінять ся.

— Ви яе маєте найменшого сумніву, капітане, що до ества сего звіра?

— Ні, панє; се є очевидний, величезний яраваль і до того ще електричний.

— Можливо, — додав — до нього можна дібрати ся лише торпедою.

— Безперечно, — відказав капітан, — коли він має таку страшну силу; се мусить бути найстрашійше сотворіне на світі і тому н мущу бути осторожний.

Залога яе снала цілу ніч. Авраам Літкольня не був в силі бороти ся з його шкоростію, отже припинив сяій біг о половину. З другої сторони яраваль за приміром фрігати також здав ся на ласку филь і не думав втікати. Около півночи, як зданалося, він геть стратив ся десь. А може утік? Та сїм мінут до першої години ранком ми почули проразливий свист, який видає часами вода винерта з великим яшпором.

Капітан, Пед Ленд і я були на помості, дильно обсервуючи в тій безмірній темноті.

— Нед Ленд, — спитав командит, — чи ви часто чули рик китів?

— Часто, пане; але ніколи таких, як сей, що заслужив для мене два тисячі доларів. Коби я тільки міг зблизити ся до него на чотири гарпуни.

— Але щоби до нього зблизити ся, — сказав командант, чи маю віддати сего нарваля з вашу розпорядимість?

— Пенно, пане.

В такім разі се буде забавка з життям моїх людей.

— І моїм також, — сказав добродушно гарпунщик.

Около другої години вранці світло появилось ся знова, не менше сильне, вже около 5 миль від нашої фригати. Мимо віддалі і шуму вітру і моря, до нас долітали виразно голос нираних ударів хвоста сего звіра і навіть його тяжкий віддих. Здавало ся, що сей нарваль випливав над воду, щоб надихати ся свіжого воздуха в свої легки, подібно, як парова машина о двох тисячах конній сили громадить безпеч пари в своїх величезних циліндрах.

Гм, думаю собі, кит з силою двох полків кінноти мусівби бути гарний кит.

Ми не спали аж до раиа і приготоняли ся до бою. Рубацькі знаряди розложено вздовж корабельного поруча. Другий офіцер набивав знаряди до викидування гарпунів на віддалі одной милі, а довгі стрільби задовоано затроєнними кулями, які завдають смертельні рани найбільшим звірам. Нед Ленд острив свій гарпун — страшиу зброю в його руках.

О шестій годні почало свитати і за першою появою денного світла зникло сяєво наряля. Коло семої години день був вже досить ясний, однак густа мрака заслонювала наш вид і найкращі шкла не могли провертїти її. Се викликало негодованє і гнія.

Я з деякими офіцерами повиплазївсьмо на машини. О осьмій годині мрака сідала вже на филї, а виднокруг ширшав і ставав що раз то яснїйший. Нараз, як се було вчера, ми почули голос Неда. Сей самий звір є на лївім боці корабля!

Всї звернули ся в сю сторону. Там на півтора милї від фригати виринуло з води якесь довге чорне тіло, а хвіст його страшно вертів ся і спричиняв яєликі филї. За

собою лишало ясно значиний слід, білої краски, онисуючи довгу криву лінію.

Фригата зблизила ся до потвора. Я приглянув ся йому докладно. Донесення Шанона і Гельвенції, що до його розміря були пересаджені, і сам я оцінив його довготу на двіста п'ятьдесять стій. Будова його була дуже симетрична. Підчас сих моїх оглядин потвір викинув в гору зі своїх ніздер два стояпи пари змішаної з водою на 120 стій високо, з чого я переконав ся, що він мусить належати до хребтовців і то ссавців.

Залога ждала нетерпеливо на прикази свого вождя. Він, приглянувшись добре потворови, прикликав інжінїра, який й скоро прибіг.

- Чи ви готові, - спитав капітан.

- Так, пане, --- відповів інжінїр.

- Добре, тепер підложіть вогонь і повною парою.

Триразове урра прийняло сей приказ. Наспіла пора бо-рби. Два комини фригати викидали чорні стояпи диму, а праця кітлів трясла цілою фригатою. Авраам Лінкольні, гнавши сильною шрубою дєтїв прямо на потвора. Послїдній позводив фригатї приплисти до себе на віддаль сто ярдів, і нїбн з наміром сховати ся під воду скрутив в оден бік і знова задержав ся недалеко.

Ся нагінка тревала майже три чєрти години, а фригата не могла приплисти ані одного ярда блнзше до потвора. Виходило, що ми при такїй скорості нічого не вдїємо з ним.

- Шож, пане Ленд, чи радите менї спустити на воду лодки?

- Нї, пане, --- відповів Нед Ленд; --- ми не візьмемо легко сего звїра.

- Шож ми зробимо тепер?

- Додайте більше пари, пане. Коли дозволите, я приміну ся на самім фронтї і попробую свого гарпуна, як тільки буде можливо.

- Згода, Нед, - сказав капітан. - Інжінїр, більше пари.

Нед Ленд пішов на своє місце. Скріплєно вогнї, шруба обертала ся 43 рази на секунду, а пара втікала через кляпи. Ми вкинули в воду скоромір і переконали ся, що Лінкольні

гнав 18 і пів милі на годину.

Але і зьвір гнав з тою самою шкоростію.

Цілу годину фрігата гнала з однаковою шкоростію і нічого не зискала. Се було понижуючим для фрігати, одного з найшкороших кораблів американської флотії. Впертість заволоділа моряками; вони визнавали великим іменем потвора, який не відповідав нічого; капітан не крутив вже більше своєї борони, а прямо гриз її.

Він покликав знова інженіра.

- Чи ви можете ще прискорити наш біг?

- Так, пане, — відповів інженір.

Шкороість Лінкольна збільшила ся. Його машини тремтіли аж до самого еподоу, а хмарн диму заледви могли протиснути ся в вузьких комінах.

Вони знова вкинули мильомір в воду.

--- Як там, — спитав капітан чоловіка при кермі.

Дев'ятнадцять і три десяті, пане.

— Ще більше пари.

Інженір послушав. Паромір показував десять степенів. І потвір також горів ся без сумніву; всеж таки він без великого напруженя робив також 19 і 3-10 милі.

Що за погоня. Ні, я не можу описати зворушення, яке заволоділо мною. Нед Ленд все стояв на своїм становиску, з гарпуном в руці. Кілька разів зьвір позваляв нам троха приблизити ся. Ми його зловимо, ми його зловимо, — кричав Канадонець. — Але коли він вже хотів ударити, потвір сейчас віддалив ся і то зі шкоростію не меншою як 30 миль на годину і дальше дрович ся з нами кружляючи довкола нашої фрігати. Кождий з нас майже шалів з нетерпеливості.

До полудня ми не зробили ще жадного поступу. Тоді капітан постановив вжити більше прямого средства.

--- Ей, — сказав він, — сей зьвір летить шкороше, чим наша фрігата. Тепер побачимо, чи він втче перед нами кулями.

Передня гармата була сейчас набита і вимірена. Але стріла перслетіла кілька стіп понад потвора, який був віддалений від нас пів милі.

Другий раз міряйте більше на право, — кричав командант, — а я даю пять доларів тому, хто перший по-

цілить сю некольку зьвірюку.

Старий канонір з сивою бородою о скільки я міг бачити, і з печним оком та поважним лицем підійшов до гармати і довго мірив. Всі закричали на знак идоволени.

Куля зробила своє; вона вдарила зьвіра, але не смертельно і зсуваючи ся з круглої поверхні стратила ся в пропастях морських.

Нагілка почалась на ново, а капітан нахилиючи ся до мене сказав:

-- Я гонитиму сего зьвіра, хочби мій корабель мав розтріскати ся.

Так, я притакнув; --- і ви будете цілком оправдані я сїм. Я сям надїяв ся, що зьвір скоро ятомить ся і яїдчє скорїйше втому, чим парова машина. Однак годни минали, а зьвір не зраджував умученя.

І треба признати Лінкольнови, що яїи боров ся не втомимо. Через день яїи зробив не менше як триста миль, та щастє не спрняло нам. Настала ніч і ясе припинило ся.

Тепер подумав я, що наша випрая скінчила ся і що ми яже ніколи бїльше не побачимо сего незвичайного зьвіра. Я однак помилув ся. Десять мінут до одинайцвотї години яечером слектричне свїтло зноя заблестїло в віддалі трьох миль яїд нас.

Нарвалє лежая непорушний; можливо, що він спав, втомлений пілоденною працею. Тепер траплялась нагода, з якої капітан хотїв скористати.

Він видав свої прикази. Лінкольн рушив з місця і осторожно сунув ся, щоби не збудити противника. Се не є рїдкість подибати на повнім моря сплячого здорового жита так, щоб його можна з успіхом атакувати і Нед Лент вже не одного вбив при такїї нагодї. Тому й тепер в добрії надїї він поспїшив на своє становиско.

Фригата сунула св беззвучно і задержала св менше, як сто стїп від своєї цілн. Всї заперли в собі віддих, гробова тиша панувала на кораблї. Тільки свїтло потвора ставало сильнїйше і разило наші очн.

В сю хвилю згинаючиєь через огорожу я запримітив Ленда, як він ладив св до остаточного поррахунку: держачи в одній рчїї лїновку, а в другїї свій смертоносний гарпун, віддалений всего лиш 20 стїп від потвора. Нараз його ра

ми випрямилось і в почув, як гарну вдарив в щось тверде. Електричне світло нагло загасло і дві колоюни води з великою силою вдарили о поміст фрегати, звалюючи до землі людей і ломлячи машини. Потім наступило страшне потрясене, і я не маючи чого вхопити ся, щоб задержати ся на кораблі, вивав в море.

РОЗДІЛ VII.

НЕЗВІСТНА ПОРОДА КИТІВ.

Сей несподіваний припадок так приголомшив мене, що я не тямив своїх вражень з того часу. Найперше я впірнув під воду яких двайцять стін, та як добрий пливач (не хочу рівняти себе з Байроном або Едгар Поом, які були майстри сеї штуки) в не стратив приємності. Два здорові удари винесли мене на поверхню води, і я розглядав ся найперше за фрегатою. Чи завважала прислуга корабельна мою неприсутність на кораблі? Чи не вислав капітан лодки за мною? Чи можу я ще виратувати ся?

Було дуже темно. Я доглянув чорну масу зникаючу в східнім напрямі. Се була фрегата. Я був страчений.

— Помочи! помочи! — я кричав плывучи в розпучі до Лінкольна. Одежа моя тяжіла на мені; вона наче прилипла до мене і параліжувала мої рухи. Я позанавав. — Помочи!

Се був мій останній крик. Рот мій був повен води, а в боров ся проти сил, що тягнула мене в пронасть морську. Нараз хтось вхопив мене за одежу сильною рукою, і твгнув в гору на поверхню води. Я пригадую собі слова прошептани до мого вуха: Колиб пан лише оперти ся на моє рамя, то певно моглиб плисти легше.

Я вхопив ся одною рукою рамени вірного Конселя.

— Се ти, питав я — се ти?

— Я сам, — відповів Консель, — і жду на ваші прикази.

— Чи се потрясене викинуло тебе, як і мене самого в воду?

— Ні, в тільки в почутю своєї служби скочив за вами.

Гідний товариш думав, що се було зовсім природне.

— А фрігата, — питав я.

— Фрігата — відповів Консель, обертаючи ся на знак — на ню краще вже не числити.

— Чи справді так?

— Я того переконання, бо коли скакав в море, то чув ще, як керманни кричав: Шруба і керма розбиті.

— Розбиті?

— Так, розбиті зубами сего потвора. Се одинокі рани завдані Лінкольнові. Але се прикра пересторога для нас.

— В такім разі ми страчені!

— Можливо ню так, — спокійно відповів Консель. — Одиак ми маємо перед собою ще кілька годин і можна ще багато дечого зробити в тім часі.

Незакаламучений холод Конселя додав мені надії. Я почая плисти живішче, та одіж моя тяжіла на мені як олов'яна вага і мені було дуже тяжко. Консель бачив се.

— Я маю на се раду, — сказав він і всуваючи свій ніж попід одіж розтяв її від стіп до голови дуже скоро. Потім стягнув її з мене, коли я тимчасомплинув за нього і за себе. Опісля я зробив те саме для Конселя і ми плили далше оден побіч другого.

Помимо того положення наше було не менше грізне. Можливо, що на кораблі не завважили нашої неприсутности, а колиб і так, то фрігата не вдіялаб нічого без керман. Так виносив Консель і в міру того плинував далше. Сей повільний хлопчина папував як не мож краще над собою. Ми постановили, що одним нашим ратуником можуть бути тільки лодки Лінкольна і тому мусіли витримати, поки се не стається ся. А тимчасом треба було урядити ся так, щоб сили наші вдержали те все. На се знайшлась в нас така рада. Оден з нас лягав на взіак, а другий пливучи тручав його вперед. По десятиох мінутах другий клав ся на взіак, а перший далше тручав його. В сей спосіб ми заощаджували наші сили. і могли плисти можливо аж до дня. Мала надія, та вона так сильно вкорінена в серце чоловіка.

Зудар фрігати з потвором мав місце десь коло 11-тої години вечером. Я отже обчислив, що до сходу сонця ми мусіли ще 8 годин плисти, що ми могли остаточно досягнути помагаючи оден другому. Море було дуже спокійне.

Часами я хотів перервати сю темноту і б'є рукою об воду. Ясні хвилі, що зривались поверх моїх рідк, лишали описля на воді неважче срібні перстені. Здавалось, що ми кували ся в живім сріблі.

Коло першої години ранком мною заволоділа велика втома. Мої стегна обезцпили ся наслідком сильного корча. Консель мусів піддержувати мене і дальша наша екзистенція залежала цілковито від него. Я відчував муку бідного хлопця; його віддих ставав короткий і приспішений. Я зрозумів, що він не витримає вже довше.

— Лиши мене, лиши мене, --- сказав я до нього.

— Лишити свого нана? Ніколи, — відповів він. — Я втоплю ся перший.

Саме тоді виглянув місяць з поза хмар, які вітер гнав на схід. Поверхня моря блищала від його сяєва. Від цього світла ми оживились. Моя голова поправила ся. Я оглянув всі точки виднокруга. Побачив фрегат. Вона знаходилася 5 миль від нас і єї тяжко було розрізнити. Та жадних лодок не бачив.

Я вже хотів кричати. Та що pomoже крик на таку далечинь? Мої набренілі уста не могли нічого сказати. Консель міг ще дещо процідити і я чув, як він повторав, допомочи, допомочи!

Ми спинили свої рухи на хвилю і наслухували. Се міг бути тільки шум в усї, та мені здавало ся, що хтось відповідав на крик Конселя.

— Чи ти чув що, — прошептав я.

— Так, чув!

І Консель закричав ще раз розпучливо.

Сим разом ми не помилялись. Людський голос відповідав на наш. Чи був се голос другої жертви лишиної посеред моря? Чи може була се лодка, яка шукала за нами в пільмі. Консель поспробував ще раз в послїднє і спираючись на моє рамя підняв ся троха понад воду, а потім вичерпаний з сил впав назад.

— Що ти бачив?

— Я бачив, --- шепотїв він — я бачив — але не можу сказати — збережіть всю свою силу!

Щож він міг бачити? Потім, не знаю чому, перший раз гадка про потвора шибнула в моїй голові. Та що то

за голос був? Минули вже часи, коли Йона міг спасати ся в жолудку кита. Однак Конссль пхав мене дальше вперед. Часами він підіймав своєю голову, дивив ся перед себе і видавав якісь звуки, на які долітала відповідь все близьша і близьша. Я ледви міг чути її. Мої сили вичерпали ся,

Бо зьвір сей є зроблений зі сталевих плит.

пальці закростеніли, руки відмовляли вже своїї помочи; рот конвульсійно відчиняючись набрав солної води. Холод пішов по цілому тілі! Я випрямив голову, останній раз, а потім втонув.

В сей момент я вдарив ся в щось твердого. Я прилип до нього; потім я чув, що хтось потягнув мене до гори понад воду, та група моя звалася ся, а я вміїв.

Однак я скоро прийшов до свідомости і відчинивши свої очі я побачив Конселя. Консель — прошептав я.

Чи ви кличуть мене, — питає Консель.

Саме тоді при світлі місяця, який вже ховав ся за обрії моря, я побачив обличчя, яке не було Конселеве, а яке я скоро пригадав собі. Нед — закричав я.

Той самий, нате, що шукає своєї надгороди — відповів Канадієць.

- Чи ви також запали ся в воду?

Так, професор; однак, щасливіше від вас, я попав ся на якийсь пливачий острів.

Острів?

Або правду кажучи, на нашого величезного нарва-
дія.

Як се стало ся, Нед?

Я скоро довідав ся, чому мій гарнун не проколює того шкіри і затримав ся.

Чому, Нед, чому?

— Бо звір сей є зроблений з сталевих плит, про-
фесор.

Постійні слова Канадійця викликали цілу революцію в моїй голові. Я виловив ся скоренько на вершок сего єства, яке послужило нам за ратунок. Воно було тверде, непроникливе тіло, а не мягонька матерія, яка властиво творить тіла сих морських великанів. Однак се тверде тіло могло бути кістним панциром, як се було в сих ділювіяльних звірят. Я мавби охоту зачислити сего потвора між передпотопових пластунів, таких як черепахи або алігатори.

Ні, сей чорний хребет, який держить нас на собі, є гладкий і без лусок. Удар видає металічний звук; здаєть ся, хоч як се неправдоподібне, що він зроблений з металічних плит разом споєних.

В сьому не було сумніву. Потвір, який був доси загадкою ученого світа і який зводив пераз уяву моряків обох половин земських, був тим більше цікавим явищем, позаяк він був ділом людських рук.

Ми не мали однак часу до страчення. Ми лежали на хребті певного рода підводного судна, яке виглядало як величезна риба зі стали. Нед Ленд мав здорову гадку про нього тепер, а ми з Конселем годилися з тими його поглядами.

Саме тоді почули ми в взаді бутькот, який певно походив від рухів нірубів і судно почалося рухати. Ми мали зазедви часу вхонити ся, хто чого міг, та на щасте біг його не був скорий.

Як довго він летить поземо, бурмліїв Нед Ленд я не дбаю; але коли йому заблагнеться впірнути, тоді я не дабю і дві соломки за своє жите.

Канаднєць міг ще менше сказати. Ми зрозуміли, що треба якось порозуміти ся з сими панамі, що були замквені в середині. Я шукав по цілїм хребті за якою дірою, однак плити сталеві скрізь були міцно споєні і гладкі. В додатку місяць сховав ся і полишив нас в цілковитій темряві.

Вкінці ся довга ніч минула. Моя невиразна пам'ять не пригадує собі всіх моїх вражінь. Я пригадую собі тільки одну обставину. В часі, як море і вітер втихали, я чув якісь глухі звуки, доходячі до мене з глибини, ніби слова якоїсь команди. Шож би то була за таємничча залога, про яку світ не має жадного поняття? Що за люди жили в тому судні? Що за механічна сила творила таку надзвичайну скорість?

Почалося свитавє. Ранні мраки скоро розступили ся. Я саме хотів оглянути корпус його, який на помості творив неначе позему п'ялформу, коли нараз судно почало западатись під воду.

— О, до чорта — кричав Нед Ленд, копаючи звінку плиту; — відчиняйтс, непривітні нелюди!

На наше щастє судно перестало потапати. Нагло до нас дійшов з середини звук, неначе хто розбивав зелізо. Одна плита піднесла ся, зявив ся чоловік, щось пробурмотів і сейчас сховав ся.

Незадовго потім з судна вийшло вісьмох замаскованих людей і потягли нас в середину судна.

РОЗДІЛ VIII.

MOBILIS IN MOBILE.

Сю насильну нашу тяганняу довершено зі скоростію блискавці. Я дрожав на цілому тілі. З ким мали ми до діла? Без сумнію, се були нові вкись пірати, вкі по своєму ограблювали море.

Як тільки вузеньке заткало зачинилось, за нами, я опинився в темі кромішній. Мої очі не могли розрізнити нічого. Під ногами я чув залізні перстені драбини. Нед Лед і Консель, яких також кріпко держали, йшли за мною. Скоро відчинилися двері і не менше скоро за собою зачинилися.

Ми були самі. Де, я не міг сказати, ані навіть уявити собі. Все було чорне так, що мої очі не могли ягледіти найменшого світла.

Тимчасом Нед Лед, незадоволений з такого поводження дав волю своєму обуренню.

— До сто чортів — кричав він тут люди прийшли в гостину до Шкотляндців, а вони гірш канібалів. Яб навіть не дивувався сьому, тільки я заявляю, що вони не з'їдять мене без протесту.

— Успокійся, приятелю, успокойся, — просив спокійно Консель. — Не кричи за скоро. Нас ще не засуджено.

— Ще не цілком, — остро відрубав Канадонець, — та й не далеко до того. Справа стоїть дуже кепсько. На щасте я ще маю свою ножак і я потраплю ще нею орудувати. Перший з тих піратів, що покладе на мене свою руку —

— Не дражни себе, Нед — сказав я гарпунникови — і не компромітуй нас всіх своєю зухвалістю. Хто знає, як вони обійдуться ще з нами. Скорше явивідаймо, де ми є.

Я почав лазити. Найперше намацав залізну стіну. Потім зяєртаючи ся язад я зачіпався о дерев'яний стіл, довкола якого стояло кілька стільців. Доляка нашої келії закрита була льнявою матою, яка глушила наш стукіт ніг. В стінах не було жадних вікон, ні дверей. Консель йдучи в протилвну сторону наткнувся на мене і ми разом пішли

на середину каюти, розміри якої виносили 20 стій через 106. Висоти її Нед не міг зміряти, хоч сам був як високий.

Вже від пів години положення наше не поправляло ся, коли нагло комнату освітіло на прочуд ясне світло. Світло було таке сильне, що я з першу не міг дивити ся. По його ясності я пізнав, що то було те саме світло, яке світло і на дворі так чудно. По хвили я відкрив очі і побачив, що світло виходило з півгльоба невичищеного, прикріпленого н стелі каюти.

— Нарешті можна хоч бачити — скликнув Нед, який з ножакою в руці стояв в оборонній позиції.

Так, — сказав я — однак з нами самими ще не зовсім ясно.

Будьте терпеливі, відозвав ся розважний Консєть.

Освітлене каюти позволяло добре приглянути ся обстановці. Був н ній тільки стіл і пять стільців. Дверий не було видно зовсім. Не чути було ніякого голосу. Все здавало ся бути мертвим. Чи судно рухало ся, чи пливло на поверхні моря, чи випрнуло в його глубинах, хто його міг збагнути.

Через хвилину почувисьмо скрипи замків, двері відчинили ся, а в середину увійшло двох муштин.

Оден з них був низький, дуже мушкульярний і широкплечий, з сильною головою, густо зарослою чуприною, товстими нусами, скорими і проникаючими очима, які то прикмети відзначають населення полудневої Франції.

Другий муштина заслугує на більш докладний опис. Ученик Гратіолета або Енгеля бувби читан з його лица, як з відчиненої книжки. Я запримітив його головні прикмети скоро; Самодовіре — позаяк голова його була добре насаджена на раменах, а чорні очі дивили ся докруги з холодною певністю; спокійність — бо шкіра його, трохи бліда вказувала на його холонокровність; енергію — виявлену скорими рухами його високих бровів; і відвагу — позаяк його глибокий віддих снідчив про велику силу легкоти.

Чи людині сій було 35 чи 40 літ, я не можу сказати. Він був високий, мав велике чото, прямий ніс, ясно витяті уста, чудові зуби і гарні руки. Чоловік сєй був найкращим оказом, якого я колибудь бачив. Особливого прикместою його були очі, насажені далеко одно від

другого так, що вони могли бачити доразу хоч одну четвертину виднокруга.

Ся прикмета. як я провірив се опістя давала йому можливість бачити далеко сильнійше, як се було в Неда. Коли сей загадочний мущина відчинив в що свої очі, його

В середнну увійшло двох мущин.

Брови стрічали ся. його очні повіки стигали ся, щоб в сей спосіб зменшити круг візії і здавало ся, що він побільшував зменшений через віддалене предмет і пропирбав його, хочби він знаходив ся на дні моря.

Оба мушини в шапках зроблених зі шкір морських видрів і обуті в чоботи зі шкір морських псів були одягнені в особлившу тканну, яка давала повну свободу рухам їх членів. Висший з них, певно вожд судна, мірив нас з великою увагою, не сказавши ні слова; потім звернувшись до свого товариша говорив з ним невідомим нам язиком. Сс був звучний і м'який діалект.

Другий відповідав тільки потакуванієм голови і сказав два, три незрозумілі впрочім слова. Опісля він наче випитував мене своїм зором.

Я відповідав по французьки, що я не розумію його мови. Однак він здавалось не розумів мене, і положене ставлось що раз прикрійшим.

— Колиб пани тільки розказали нашу історію, — перервав Консель, — можеб тоді сї 'пвиове зрозуміли деяке слово.

Я розпочав оповідати про наші пригоди, вимовляючи кождий склад виразно і не опускаючи ані одної дрібниці. Я описав наші імена і рангу, представляючи їм себе, професора Ароіакса, мого слугу Конселя і пана Неда Леидь, гарпунщика.

Мушина з м'якими і лагідними очима слухав мене спокійно, навіть чемию і з незвичайною увагою; однак з його виразу не можна було вгадати, чи він розумів моє оповіданє. Коли я скінчив, він не сказав і словечка.

Можеб краще говорити до них мовою, яка найбільше прийнята в світі, себто англійською. Я знав єї таксамо, як і німецьку — досить, щоб плавно читати, однак не вмів ще поправно говорити. На всякий случай ми мусимо якось порозуміти ся.

— Розкажіть далше, — сказав я до гарпунщика; — говоріть доброю англійщиною.

Нед не давав ся просити і почав свою історію.

На його велике негодуванє, оповіданє його не принесло більшого успіху, від могого. Наші пани не зворушились. Вони здавалось не розуміли ані мови Арагона, ані Фарадая.

Заклопотаний неудачою наших фільольогічних средств, я не знав, що тепер почати, коли Консель обізвав ся:

— Коли позволите менї, я розкажу їм по німецьки.

Помню однак його елегантних висловів і доброго

акценту, німецька мова не мала також жадних успіхів. Я пробував ще латини, але і се не допомогло. Після того оба незнакомі перекинувшись кількома словами відійшли. Двері зачинили св.

Се вже скандал, — кричав Нед Ленд, перериваючи мовчанку вже двайцвтий раз. — Ми говоримо до них тільки мовами, а вони ані чирцрк.

Будьте спокійні, — сказав в йому, — злість не може нам.

— Алеж бачите, — профессор, — відповів наш легко запальний товариш, нам прийдець св згинутн з голоду в тій залізній клітці.

— Ми ще видержимо вкнійсь час, — сказав філзоофічно Консель.

— Привітеї мої — сказав я, — ми не мусимо попадати в рознуку. Нам було ще гірше. Заждїм ще, заки будемо могли сказати дещо певного про сего команданта і його залогу.

— Я вже виробив собі опінію про них, — відповів Нед Ленд остро: — Вони є чисті боми.

— Добре! А з якого краю?

— З краю батярів!

— Мій хоробрий Неде, такий край не є зазначений на мапі світа; в однак годжу ся з сим, що означити національність сих двох незнакомих є досить тяжко. Догадую ся, що вітчнна їх обох мусить дежати в полудиевнх околицях, тільки не мож напевно сказати, чи вони Гішпанці, Турки, Араби, чи Індіяни. А мову їх годї розуміти.

— Невигідно є не знати всіх мов, — сказав Консель, або невивгідно є не мати одної загальної мови.

Коли він сказав сї слова, двері відчинили ся. Служачний ввійшов і приніс нам одїж зроблену з незвісної матерії. Я сейчас прибрав ся, а мої товариші так само. Тмчасом служачий — німий, а може і глухий — накрив стіл і положив три тарїлки.

— Се вже похуже на люднї, — сказав Консель.

— Ба, — сказав впертий гарпуньшик, — що ви думаете про їх їду? Черепашина псчинка, начиняний людодї і біфстейк з морського пса.

— Побачимо, — сказав Консель.

— На стіл поставлено мосяжну посуду і ми посїдали

на стільці. Безперечно ми мали до діла з цивілізованими людьми і колиб так не се електричне світло, яке тьміло нас — яб думав, що ми десь в Адельфі готели в Ліверпуль, або в Гренд готели в Парижі. Мушу однак сказати, що не було там ні хліба, ні вина. Вода була свіжа і чиста; але вода ся не вдоволила смаку Неда. Між стравами, які нам принесено, в пізнав кілька риб, добре заправлених; але про деякі, хоч знамениті, в немав поняття і не міг сказати, чи то звірята, чи ярина. Начине було дуже густоїне. Кожда ложка, янделець, ніж, тарілка мали вириту букву N, а поверх неї слова

Mobilis in mobile.

N.

Буква N була безперечно початковою буквою іменн сеї загадочної особи, що павуяла над морським дном.

Нед і Консель не думали над сим багато. Вони поглючували їду, а я з ними. Поза тим я впеянюва себе про нашу судьбу. Очевидна річ, наші господарі не дадуть нам загнутн з голоду.

Все має свій кінець, все минає, а навіть голод людній, що не їли нічого через 15 годни. Вдовольняли наші смаки, ми думали про спанє.

— Тепер я висплю ся добре, — сказая Консель

— І так само я, — додав Нед Ленд.

Мої оба товариші простягнули ся на дивані і скоро поснули. Я однак не міг заплющити своїх очей, бо за багато гадок тиснуло ся до могого мозгу, за багато нерозв'язанних питань тиснулось до його. Мені здавало ся, що ся наша машинна спускаєть ся аж на саме дно моря. Страшні привиди станули переді мною; я бачив в них таємничих оселях цілі сьяті невідомих зьвірїв, від яких се підводне судно зовсім не відріжняло ся, і так само рухало ся, жгло, страшне, як і вони всі. Потім мій ум успокоїв ся, моя уява заблукала в несвідомість і я скоро попав в глибокий сон.

РОЗДІЛ IX.

НОРОВИ НЕДА ЛЕНДА.

Як довго я спав, не тямлю, але наш сон¹ мусів тривати довго, бо після нього ми почули ся зовсім відсвіжені. Я пробудив ся перший. Мої товариші ще не рухали ся і лежали простягнені в своїх кутах.

Коли я підняв ся зі свого трохи за твердого ліжка, я чув, що мій ум свободний і чистий. Я знова звернув свою увагу на нашу келію. Нічо не змінило ся. Вязниця осталась — вязницею, а вязні — вязнями. Тільки зі стола служачий позбирав начинне. Я віддихав з трудом. Тяжкий воздух давнв мої груди. Хоч келія була досить обширна, ми мусіли однак витягнути з воздуха за багато кисня. В дійсности кождий чоловік потребує на одну годину 83 кварт воздуха і воздух передиханий має в собі рівну скількість вуглевого kwasу і через се стає неможливий.

Входило конечним відсвіжити нашу келію, а разом з нею ціле підводне судно. Се зродило в мені нове питанє. Як командант переведе сю операцію зі своїм судном? Чи він дістає воздух хемічним процесом, добуваючи при помочі горячи кисень з хльору потасового, а забираючи з нього вуглевий kwas при помочи горіючого поташу? Чи може більш економічним і вигіднішим способом, внаринаючи на поверхню води, як се роблять сомн, морські ссавці і в сей спосіб заосмотрюють його знова на 24 годині.

Я вже мусів прискорити віддих, щоб витягнути з воздуха до решти кисень, коли нагло я почув струю свіжого воздуха, закрашеного сільним випаром. Се був покріплюючий морський вітрець, наповнений ще до того йодиною. Я відчинив рот, а грудь моя насичувалась свіжими частинками воздуха.

Коли я вдихав сей воздух свободно, я хотів знайти провід, яким входив сей благородний гість в нашу келію і довго не глядів за ним. Над дверми був вентилятор, яким повні струї свіжого воздуха вдирали ся в нашу вязницю.

Я робив свої спостереження, коли Нед і Консел про-

будили ся під впливом сего оживляючого воздуха Вони протерли свої очі, витягнули ся і скочили сейчас на ноги.

— Чи пан спали добре, — питає ся Консель чемпенько.
Дуже добре, мій хлонче. А ви, пане Ленд?

Який з ножакою в руці стояв в оборонній позиції.

— Здорово, професор. Мені заєть ся, що тут маємо морський вітрець.

Моряк не поміляєть ся, і я розкаж в Канадийцеві все, що стало ся в часі його сну.

— Добре, — сказав він, — се вияснює сі рики, які

ми чути, коли наш парваль побачив Лінкольна.

— Зовсім так, пане Ленд; він набирав воздуха.

— Тільки, пане Аронакс, я не знаю, ког्रा тепер година, коли часом не обідова пора.

— Обідова пора, мій добрий товаришу. Скажіть радше снідане, бо сьогодні ми тут вже другий день.

— Так; — сказав Консель, — то ми спали 24 години?

— Така моя гадка.

— Я не противлюся тобі, — відповів Нед, — але снідане, чи обід, ми привітаємо радо служачого, що він не принесе.

— Пане Ленд, ми мусимо вважати на тутешні правила, хоч наші апетити випередили вже і обід.

— Се все таке, як ви, приятелю Консель, — сказав Нед нетерпеливо. — Ви ніколи не розгніваєтеся, завжди спокійні; ви за все дякуєте і радше вмерлиб з голоду, чим нарікали.

Час минав і ми всі страшно зголодніли: а служачий не показував ся. Се вже було за довго ждати; Нед, дражливий що раз то більше голодом, прямо шалів і я побоювався мимо даної мені обітинці, що він наробить нам клопоту, коли тільки здібле котрого з прислуги. Через дві години Нед кричав, гукав, та на дврмо. Стінні були глухі. В судні не було чути нічого і ся мовчанка була страшиа.

Я був переляканий, Консель спокійний, а Нед Ленд ричав.

Саме тоді дав ся чути звук з надвора. За хвилику двері відчинились і з'явив ся служачий.

Закри я вспів добігти до нього, Канадієць кинув вже його на землю і держав за горло. Служачий дусив ся.

Ми разом з Конселем забрали ся увільнити бідну жертву Недового гніву, коли нагло слова висказані по французьки мене наче вкопали на місци:

— Успокойте ся, пане Ленд; а ви, пане професор, будь ласка вислухайте, що скажу.

РОЗДІЛ X.

ПАН МОРЯ.

Отсе був командант, що так говорив.

На сі слова Нед Ленд зірван ся, а служачий манже приголомшений виїшов на знак даний своїм паном. Така власть була команданта на сім судні, що ні оден рух не зраджував обурення, яке почував сей служачий супроти Канадійця. Консель цікавив ся сим проти своєї волі, а я прибитий ждав на наслідки винику Неда.

Командант опернився о кінець стола з заложеними руками глядів на нас з невякою увагою. Чи він може не хотів говорити? Чи може він жалував, що сказав до нас сих кількх французьких слів? Можна тільки догадувати ся.

По кількох хвилинах мовчання, якого ніхто з нас не смів переривати, він сказав: Панове, я говорю по французьки, англійськи, німецьки і латинськи. Я міг відповісти вам при панній першій стрічі, але я хотів перше пізнати вас, а опісля роздумати добре. Історії кожного з вас годили ся з собою в головних точках і переконали мене про вашу тотожність. Тепер я розумію, що маю веред собою М. П. Ароакса, професора природничих наук в музею в Парижі, висланого за границю на наукову місію, його слугу Конселя і Неда Ленда, канадійця, гарпуника з фрегати Лінкольна.

Я поклонив ся на згоду. Він не поставив сего питання мені, тому не треба було і відповідати. Сей чоловік говорив з цілковитим спокоєм, його реченя були добре обдумані, слова чисті, а плавність його бесіди помітна. Однак я не міг добачити в ньому свого краіна.

— Ви певно думали, чому то я так довго не навідував ся до вас другий раз. Причини лежить в тому, що я пізнавши вас довго думав над сим, як з вами обійти ся. Неприємні обставини привели вас перед того, який зірвав вже звязи з людськостію. Ви прийшли шкодити моему істнованню.

— Без таких намірів, — сказав я.

— Так? — говорив він троха піднесеним голосом. —

Се без намірів стало ся, що Авраам Лінкольн переслідував мене по всіх морях, а таксамо, що ви взяли участь в сій на- гіщі? Було се без намірів, що гарматні кулі відбивали ся о сталь мого судна? Було се без намірів, що капітан Нед Ленд ударив в судно моє своїм гарнуном?

В сих словах я відкрив роздражене. Але я маю на се дуже природну відповідь.

- Пане, - сказав я, -- ви нічого не знаєте про спори, які проваджено про нас в Америці і Європі. Ви не знаєте, що випадки ударів з нашим підводним судном роздраж-нили до краю чувства публіки в обох континентах. Я не буду згадувати всіх тих здогадів, якими старали ся пояснити всі ті випадки і саме се чудовище, яке лиши нам одному не було тайною. Ви мусіли також зрозуміти і се, що Лінкольн переслідуючи нас на морях робив се в пере- конанню, що має перед собою якогось потвора морського, якого треба конче викурити з моря.

- Неміх зарисовував ся на устах команданта. Чи думаєте говорив він даліше спокійніше, -- що ваша фрегата не булаб так само гонила і обстрілювала і мого підвод- ного судна, як потвора?

Питане се заклопотало мене, бо капітан Фаррагут пев- но зробивби се був з обовязку, щоб знищити всяку пе- чаль чи бувби се парваль, чи побудь инше.

- Астер ви розумієте, пане, -- продовжував незнако- мий, що я маю право обходити ся з вами, як з ворогами.

Я не відповідав нічого, навмисне. Бо на цюж здадоб ся спорити про справу, коли сила могла зійвечити найкращі аргументи?

— Я вагав ся якийсь час -- говорив командант; — нич не зобовязунало мене до гостепріємства. Колиб був рішив позбути ся вас, тоді я міг викинути вас на верх судна, яке стало для вас ратунком і потонити вас западаючись під воду. Чи не булоб се моїм законом?

То моглоб бути законом дикуна, — відповів я, — але не цивілізованого чоловіка.

— Професор, — відповів скоро командант. — я не на- лежу до сих, яких ви називаєте цивілізованими. Я вже по- кінчив з суспільністю з причин, важних мені самому. То- му я не слухаю більше жадних законів і прошу вас не по-

клікувати ся більше на них.

Се було сказано ясно. Іскра гніву і невдоволення заблестіла в очах незнакомого і я догадую ся, що в мннунім житю сего чоловіка мусіло стати ся щось страшного. Тепер він поставив себе поза межі всякого закона, став свободним в правдивім того слова значіню. Хтож важнвиби ся слїдити за ним на дні морськїм, коли він дє собі раду з своїми ворогами і на поверхні моря? Якнїй корабель зможе видержати удар його чортїяської збруї? Ніхто не може домагати ся від него рахунку його вчинків. Бог, коли він вірив в него, і сумліне, коли він мав таке — були одинокимн його судїямн.

Такі гадки шибали в моїй голові, коли тимчасом ся загадочна особа мовчала, замкнена сама в собі. Я думав про нього зі страхом і цікавістю, як колись Едип думав про Сфінкса.

Після сего мовчання командант дальше говорив:

— Я зволїкав, однак я набирав переконання, що мій інтерес можна погодити з милосердієм, до якого всякнй чоловік має право. Ви останете ся на моїм судні, коли судьба запроторила вас сюди. Ви будете свободні, а за сю свободу я постаялю вам тільки одно услїве. Ваше слово чести додержати його вистарчить.

— Говорїть, пане — сказав я. — Думаю, що услїве буде таке, на яке кождий чоловік чести може пристати.

— І моя така гадка. Можуть однак вирннути такі непередвїдженї випадки, які змусять мене замкнути вас в вашій кабіні на кілька годин або навіть днїя. Позаяк я не хотїв би послугувати ся насильством, сподїю ся, що ви і другї сповніте мої прикази. В сей спосіб я беру на себе всю відвїчальність і не позволю, щоби ви бачили те, чого ви не повинні видїти. Чи годитесь на сю умову?

— Ми годимо ся — відповів я, — я просивби вас тільки спитати о одну річ, тільки одну.

— Говорїть, пане.

— Ви сказали, що ми будемо свободні на вашім судні.

— Цїлковито.

— Я питаю вас, як ви розумієте сю свободу?

Саме свободу ходити, бачити і обсервувати все, що довкруги вас дієть ся, з виїмком особливїших обставин,

або коротко сказати свободу, яку мають мої товарніші і я.

Та ми не розуміли себе взаємно.

— Даруйте мені, пане, — почав я знова, — таку свободу ходити по вязничій келії має кожний вязень Вона не вистарчить нам.

— Вона мусить вдоволити вас.

— Що? то ми мусимо зрікати ся бачити ще колись нашу країну, наших приятелів і кривних?

— Так, пане. Однак зречн ся сего земського ярма, яке люди називають свободою, не є таким страшним як ви думаєте.

— Коли так, закричав Нед Ленд, — то я не дам слова чести на се, що ніколи не буду пробував втечи відси.

— Я не просив вас о ваше слово чести, пане Ленд, — відповів командант холодно.

— Се є жорстокість жадати від нас того, — говорив я.

— Ні, пане, се є ласка. Ви є мої военні бранці. Колиб хотів, ви через хвилю моглиб опинити ся в морських пропастях. Ви нападали на мене. Ви прийшли відкрити тайни, яких ніхто за ніщо в світі не може збагнути. І ви думаєте, що я вас випущу на волю до сего світа, якні не довідаєть ся більше про мене? Ніколи! Задержуючи вас тут, я бережу не вас, а себе.

Сі слова означали, що дальша аргументація не здасть ся на ніщо.

— В таким випадку ви, пане, даєте нам просто до вибору між смертю, а житєм?

— Так.

— Мої приятелі, — сказав я — на се питанє ми не маємо що відповідати. Нас не вяже жадне слово чести.

— Жадне, пане, — відповів незнакомий.

Потім вже лагіднішим тоном він продовжував: Тепер позвольте мені докінчити се, що я мав вам сказати. Я знаю вас, Аронакс. Ви і ваші товариші не будуть здаєть ся нарікати на судьбу, яка звела нас до купи. Ви знайдете між книжками в моїй бібліотечці також книжку о морських глибинах, написану вами самими. Я читав її дуже часто. Та ви всього не знаєте, бо ви не бачили всього. Запевняю вас, професор, що ви не пожалуєте часу, пережитого в моім судні. Ви побачите царство чудес.

Сі слова команданта зробили на мене велике вражінє. Не можу заперечити сього. Він торкнув мою слабу сторону. І я призабув на хвилю, що сі чудесні річи не вартні втраченої свободи. Позатим, я відложив на будуче рішенє сего питання, та ще спитав, як називати його.

— Пане, -- відповів командант, — для вас я лише „капітан Немо“, а ви для мене тільки пасажирами „Навтілюса“.

Капітан Немо скликнув. З'явив ся служачий. Капітан дав йому розкази в мові, якої ми не розуміли. Потім звертаючи ся до Канадійця і Конселя сказав: Сніданє готове для вас в вашій кабіні. Ідїть за служачим. А тепер, пане Аронакс, наше сніданє є також готове. Прошу за мною.

Я пішов за капітаном Немо. Як тільки пересутупив поріг, я опинив ся в коридарі освітленім електричним світлом, і перейшов не більше дозена ярдів, як відчинили ся другі двері.

Ми вступили до їдальні, украшеної і умсбльованої пречудно. Високий дубовий мисник стояв в самім куті комнати, а на його полицках полискувалася порцеляна і шкло неоцінної вартости.

Тарілки світили ся від світла приміщеного в стелі, яке розсївалось на чудових мальовилах.

На середині стояв стіл, багато викінчений. Я сїв на призначене мені капітаном місце.

Сніданє складало ся з кількох страв, добутих з моря. Я не знав, що се було і як зготовлено. Признаю що вони були досить смачні, та задихали якомсь дивно, до чого я скоро привик. Кожда їда мала в собі чимало фосфору, мусїли отже всі бути морського походження.

Капітан поглянув на мене. Я не питав ся його про ніщо, та він на здогад поясняя мені все, що цікавійше.

— В більшости страви сі неznані вам, — говорив він. — Ви можете їх їсти без страху. Вони є поживні і смачні. Від довшого часу я не їм продуктів землі і від тоді не хорую. Моя прислуга, яка є здорова, також їсть те саме.

— Так, професор, море вдоволяє всі мої потреби. Часами я наставляю сіти, і витягаю повні всяччини, а часами полюю там, куди ніхто не має доступу і шукаю за рибю в моїх підводних лісах. Мої череди пасуть ся без страху на

безконечних степах океана. Се мої богацтва, засіяні рукою Творця всіх річий.

- Я розумію досконало, що ваші сіти доставляють вам подостатком риби, як також зрозуміле мені тепер, як

Я сів на призначене мені капітаном місце.

вн добуваєте спх морських звірів з своїх підводних лісів. Не розумію тільки одного, іменно звідки береться мясо на вашім столі.

— Се є нічого нишого тільки шинка з черепахи. Тут є троха печінки дельфіна, яка заступає в нас свинину. Мій

кухар розуміє свій фах. Кушайте нсего по троха. Тут маєте сметанку з молока морського ссавця і цукор з рослини Північного моря. Вкінці покушайте цих конфітур з анемон, від яких не має нічого смачнішого н світі.

Я кушав все, більше з цікавості, як з голоду, а капітан розказуван далше.

Чи ви любите море? — питан я.

Так, люблю. Море є для мене всім. Воно заливає сім десятків нашої земської кулі. Відних його чистий і здоровий. Се є безмежиа пустиня, в якій на всі сторони кишить жите. Море є виілеием нашого надприродного і чудесного істиювання. Се є нічо нишого лиш любов і рух. В ньому проявила себе Природа в трьох царствах: мінеральнім, рослиннім і звіриннім. Море є незміреим резервоаром Природи. Куля земська почалась морем, і хто знає, чи на нїм не скінчить ся. В ньому найує безмежний спокій. Море не належить до деспотів. На його поверхни люди ще можуть бороти ся, дерти на кусії оден другого, але 30 стін від його поверхнею панюване їх кінчить ся, вплив їх нїнечить ся. Так, пане, жийте — жийте в глибиниах від! Се є одинока независимість! Там я є свободний.

Нагло капітан замовк. Через кілька хвилни він ходив по комнаті роздражений. Потім успокоїв ся, відзискав свою холодність, і звертаючись до мене сказав: Тепер професор, коли хочете побачити Навтілюса, я готовий на ваші услуги.

Капітан повстав з місця. Я йшов з ним. Подвійні двері відчинили ся і ми нвійшли в неменше велику комнату.

Се була бібліотека. Дорогі меблі з чорного гебаиа, з мосяжними окрасами містили на своїх широкіх полицях велике число одностайно оправлених книжок. На долівці, застеленій дорогими килимами і шкірою стояли столики, які можна було легко пересувати. На середині стояв величезний стіл нкритий всячиною, між нишим старими часописями. Електричне світло розливалось по комнаті. Я дивив ся з правдивим подивом на сю комнату, так генїально прибрану і я ледви міг повірити своїм очам.

— Капітан Немо, — сказав я до свого господаря. — се є бібліотека, якою може пишати ся неодиа палата земська, тим цікавіша, що вона товаришить вам аж на дно моря!

.....Де можна знайти більший спокій, професор, — добавив капітан Немо. — Чи ваша студія в музею давала вам тільки спокою?

— Ні, пане. І признаю ся, що вона я порівняно з вашою виглядала дуже бідно. Ви мусите мати сім до вісім тисячів томів.

— Двайцять тисяч, пане Аронакс. Се є одинока лучність, що важе мене з сушею, з якою я на віки розстав ся з хвилюю, коли Навтілюс першій раз сховав ся під воду. Того дня я купив послідну книжку і часописи і від тогди я не думаю більш про се, що там думають і пишуть. З цих книжок можете користатися, професор, після вашої волі.

Я подякував капітанови і забрав ся до перегляду книжок. Були се книжки на різних языках, про науку, мораль і літературу; але я не бачив ні одної книжки про політичну економію; сей предмет був тут проскрибований. Дивно сказати, книжки розложені були в неладі, а се доказувало, що капітан Немо читав книжки свої без розбору.

— Пане, — сказав я до нього, — дякую вам за ваш дозвіл покористуватися скарбам науки.

— Ся комната призначена також на курене, — сказав капітан.

— Курене, — скликнув я, — хіба тут можна курити?

— Певно що можна.

— Тоді ви певно мусите зносити ся з островом Гавана.

— Зовсім ні — відповів капітан. — Прийміть се цигаро, пане Аронакс. Хоч воно не походить з Гавана, та я певен, що ви будете вдоволені з него.

Я прийняв цигаро, якого форма пригадувала мені льондонські цигари, але що за аромат розійшов ся по комнаті.

Капітан пояснив, що сей тютюн не походить ані з Гавана, ані зі сходу, лише прямо з морського дна.

В той момент капітан відчинив двері протилежні до цих, якими ввійшли до бібліотеки, і ми перейшли до великого, знаменито освітленого сальону штуки.

Була се комната на 30 стіп довга, 18 широка, а 15 висока. Стеля вложена була арабесками і з неї розходило ся ясне світло і освічувало артистичні чуда. В дійсности був се музей, в якому нагромаджено твори штуки і при-

роди в артистичнім безладю, яке вирізняє студію артиста-малювача. Трійцять чудових образів, однаково рамованих, а відділених від себе чудовими драперіями висіло на взірцево мальованих стінах. Я бачив там твори великої вартости, які я вже бачив в звісних європейських збірках. Стара школа була репрезентована Мадонною Рафаеля, Дівницею Леонарда да Вінчі, вімфово Кореджія, жінкою Тітіана, побіч творів Рубенса, Тенієра, Потера, Жерікольта і Прудона і два морські малюнки Бекгайзена і Вернета. З поміж новітніх малярів були там образи з підписами Делякроа, Інгреса, Декампа і пр. Крім того декілька статуй з мармуру і бронзи стояло на підставах в кутах. Цікавість, про яку говорив меві капітан, починала володіти мною на добре.

— Професор, — сказав сей дивний чоловік, — даруйте за спосіб, в який я вас приймаю і за сей непорядок.

— Паве, — відповів я, — хоч не зваю, що ви за одес пізнаю в вас артиста.

— Ділетавт і більш нічого. Давнійше я любив збирати сі прекрасні твори рук людських, шукав за ними безнаставно і тільки в сей спосіб вазбирав їх тільки. Се суть мої послідві дорожочності з сього світа, який став для мене мертвий.

А сі музики! — говорив я вказуючи на деякі композиції Вебера, Россінього, Моцарта, Бетовена, Гайдена, Вагнера, Гунода і других, порозкидані на великій піп-органі.

— Сі музики, відповів капітан, — суть сучасниками Орфея; в пам'яті помершого всякі часові ріжінні счезають і я є мертвий, професор, як деякі ваші товариші, які сплять шість стін під землею.

Капітан Немо замовк і потонув геть в глибокій задумі. Я дивив ся на нього з великою увагою розбираючи дивний вигляд його обличчя. Опертий ліктем на дорогий, мозаїковий стіл він не бачив мене, забув за мою присутність.

Я не переривав його задуми і оглядав дальше рідкості нагромаджені в сальоні.

В інклявних скринях розложені були дорожочні знахідки морські, яких не бачило ще око природознавців. Можна собі було уявити моє вдоволене.

В окремих відділах порозміщувано різного рода перли — рожеї, зелені жонті, сині і чорні; а окремо деякі рідкі окази перел неоціненої вартості. Деякі з них були більші від голубячого віця, а дорозші від перли, яку вандріяник Таверієр продав шахови перському за 3 мільйони, а деякі навіть ще яартнійші.

Тому оцінити нартість цілої збірки було неможливо. Капітан Немо мусів видати мільйони на єї окази і мені дивно було, звідки він брала гроші на такі яидатки. Нараз я нечув його слова:

— Ви дияте ся на мої перли, професор? Безперечно яони мусять бути інтересні для природника; та для мене вони мають ще більший чар, бо я їх збирав своєю власною рукою і не маю моря, в яким я не шуканби за ними.

Я розумію, капітане, розкіш ходити поміж такими богатствами. Ні один музей в Європі не має такої збірки морських річці. Коли в втрачу свою цікавість на такі річці то не стане єї для самого судна, яке носить їх в собі. Бо мушу вам признати ся, що сей ваш Наятілос розбуджує мою цікавість в безконечність. Я бачу порозміщувані на стінах інструменти, про яких вжиток я не маю найменшого поняття.

— Ви побачите ті самі інструменти в моїй власній комнаті, професор, і тоді я дам вам пояснення що до них. Але перше ходіть і огляньте комнату, яку я призначив для вас самих.

Я пішов за капітаном, який запровадив мене не до кабіни, але до гарного покою з ліжком, туалетним столом і прочими меблями.

Я міг тільки подякувати своєму господареві.

— Ваша комната припирає до моєї. — сказав він. — а мов провадить до артистичного салону, з якого ми що-й-но нійшли.

Я вступив в капітанову спальню. Вона була дуже простенька. Мале, залізне ліжко, столик і дещо конечне, а більше нічого.

Капітан попросив мене сісти. Коли я примістив ся, він почав далше:

РОЗДІЛ XI.

ВСЕ ПРИ ПОМОЧИ ЕЛЕКТРИКИ.

— Пане, — сказав капітан Немо показуючи на інструменти висячі на стінах його спальні — тут суть приряди потрібні до прояду Навтілюсом. Тут, як і в артистичнім сальоні, я завсїгди маю їх під рукою і вони показують мое положене і докладний напрям серед моря. Деякі ви знаєте, як термометер, для поміру внутрішньої температури Навтілюса; барометер, для поміру натиску воздуха і змін погоди; гігрометер, який показує степеи сухости воздуха; приряд, який предсказує бурі; компас, який вказує напрям плавби; секстант, для поміру віддалення сонця; хронометер, при помочи якого я обчисляю довжину і шкла, якими я оглядаю точки на видіокрузі, коли Навтілюс впливає на поверхню води.

— Се суть звичайні, корабельні інструменти. — сказав я, — і я знаю, як їх вживати. А сї другі потрібні певно виключно для Навтілюса. От хочби сей інструмент з іглою, чи се не манометер?

— Так, се дійсно манометер. Він показує натиск води, а заразом і глибину моря.

— А сї другі інструменти, яких значіння я не розумію?

— Тут, професор, я повинен дати вам деякі поясненя. Будь ласка послухайте їх. Через кілька мінут він мовчав, а потому він говорив: Є в мене оден могучий помічник, слухняний, скорий і легкий, до всього здатний, найперший на моім судні. Він освітлює, оґріває і є душею моїх механічних апаратів. Сім помічником є електрика.

Електрика? — скричав я здивований.

— Так, пане.

— Помимо того, капітан, рухи вашого судна незвичайні, яких годі мені пояснити самою електрикою. Дотепер єї динамічна сила оставала обмеженою і могла достарчити тільки малу кількість сили.

— Професор, — сказав капітан Немо. — моя електрика ріжнить ся від прочих електрик. Чи ви знаєте, з чого

складаеть ся морська вода. В тисячах грамів знаходить ся 96 і пів процент води, а около 2 і пів процент хлорового натріюм; потім в менших частях хлорика магnezії і поташу, бромової магnezії і сірчаної магnezії, а вкінці сірчаного і вугленого вапняка. Ви отже бачите, що хлоровий натрій є саме головніишим складником і з нього ми вирабляємо чинники для нашої електрики. Я все завдячую морю. Море дає мені електрику, а електрика дає тепло, світло, рух, словом все жите для Навтілюса.

— Але не воздух, яким віддихаємо.

А, я мігби виробляти і воздух на свою потребу, та се злишне, бо я впливаю на поверхню моря, коли треба. Вирочім електрична сила і тут помічна, бо при її помочи ми виштовпуємо воздух з резервоарів, коли треба довше задержатись під водою. Вона дає одностайне і неперервне світло, якого не дає сонце. Тенер дивіть ся на сей годинник. Він також електричний, а йде так точно як найкращий хронометер. Я поділив його на 24 години, як на італійських годинниках, бо в мене нема днів, ані ночей, сонця, ані місяця, лиш се істучне світло, яке беру з собою і на саме дно моря. Гляньте, тепер одинайцята година вранці.

Дословно.

— Друге примінене електрики. Си шайбка, що висить перед нами на стіні, означає скорість бігу Навтілюса. Електрична вказівка на ній є злучена зі шрубкою і показує дійсну скорість. Тенер ми робимо 15 миль на годину.

— Чудесно! Я бачу, капітан, ви зробили знаменитий вибір.

— Але ми ще не скінчили, пане Аронакс, — сказав капітан встаючи, — прошу за мною до задної частин Навтілюса.

В дійсности я знав вже передню часть підводного судна, в якій починаючи від центра знаходила ся їдальня, відділена від бібліотеки неперемакальною стіною, бібліотека, артистичний сальон, відділений від капітанової спальні такоюж самою стіною, дві наші спальні і резервоари воздуха. Все разом довге на 35 ярдів, або 105 стіп. В стінах були двері, замкнані дуже щільно при помочи інструментів з індійської гутаперхи, і вони то забезпечували Навтілюса перед протіками води.

Ми прийшли з капітаном аж до центра судна. Тут була неспаче керниця, яка відчиняла ся між двома стійками, а до одної з них була приміцьована залізна драбина. Я спитав капітана, до чого служить ся драбина.

Вона веде до малого човна, — підновів він.

То ви маєте човен? — скликнув я здивований.

Розумієть ся, знаменитий човен, легонький і нето-пеланий, який служить і до риболовлі і до прогулок.

В таких разі, коли хочете поїхати в ньому, musíte виплинути на поверхню моря.

Зовсім ні. Сей човен є причіплений до зверхньої частини судна і займає заглубинку, зладжену змисне для нього. Ся заглубинка веде до діри, зробленої в корпусі Навтілюса, а якій відповідає друга діра в боці судна. Сим подвійним отвором влізати ся до човна. Тоді вони зачиняють отвір з середини, а я замкнуло пружинами з верха. Коли розірвучу кілька малих пружочок, човен жене в гору з неімовірною скоростію. На поверхні води я випростовую манітик з вітрилом, беру в руки весла і в дорогу.

Але як ви дістаєте ся назад?

Я не вертаю до них, пане Арошакс, Навтілюс приходить до мене.

--- На ваш приказ? .

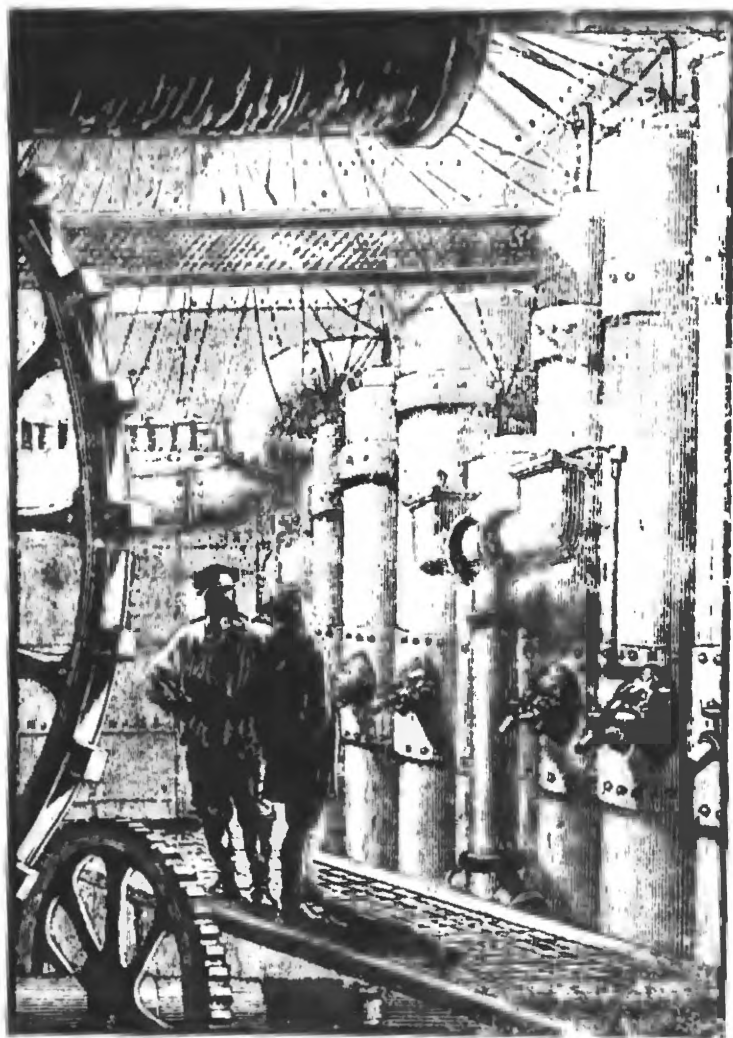
--- На мій приказ. Електричний дротик дучить нас, 5 телефону і се вистарчає.

Дійсно, — сказав я, здивований сими чудами, — нічого нема простішого.

Коли переходилисьмо через сїни сходів, побачив я невеличку кабінку, в якій Нед і Консель з великим захватом сновивали сніданє. Потім відчинили ся двері до кухні довгої на 9 стін, а положеної між великими магазинами з поживою. Електрик тут сновиває свою роль краще від газу. Електронка огрівала тут і дистільарку морської води, яка випаровуючи ставала знаменитою водою до пиття. Зараз коло кухні була приміщена купальня, дуже вигідна, з зимною і теплою водою.

За кухнею тягли ся снальні для прислуги судна і я не міг нічого бачити, бо двері були зачинені. Через се я не міг догадувати ся, кілька людей було зайнятих на Навтілюсі.

На споді був інженерський відділ. Тут капітан Немо, певно сам знаменитий знарок механіки, примістив всю свою машинерію. Ся інженерська комната, ясно освічена, була довга на 65 стін, і була поділена на дві частини; в першій

Тут капітан Немо тримав всю свою машинерію

містилися машини, вирабляючі електрику, а в другій машинерія, сполучена зі шрубою. Я оглядав її з великим заінтересованем, щоби зрозуміти механіку Павгілюса.

Бачите, я вживаю Бунзена знарядів, а не Румкорфа. Сї послідні немають досить сили. Знарядів Бунзена є мен-

ше, та за се є вони більші і сильніші і тому найкращі. В сей спосіб добути електрика переходить через величезні електро-магнети, а звідси через систему палиців і коліс, які переносять її до восьми шруби. Шруба має в промірі 19 стій і робить на секунду около 120 оборотів.

— А ви летите тоді?

— Зі шкоростію 50 миль на годину.

— Я бачив маневр Навтілюса перед Авраамом Лінкольном і мав своє понятє про його шкороість. Та се було за мало. Ми мусимо знати, куда йдемо. Ми мусимо вміти керувати шим в право і ліво, в гору і долину. Як ви дістанете ся на дно моря, де мусить бути такий сильний натиск, та як вернете назад на поверхню моря? Або як ви задержуєте ся в половині дороги на дно, коли вам сего треба? Чи не питаю вас за богато?

— О, ні, професор, — відповів капітанє троха шволікаючи, позаяк ви не можете ніколи покинути сего підводного судна. Ходіть тільки до салюну і там ви вивідаєте ся про все, що хочете знати про Навтілюса.

РОЗДІЛ XII.

ДЕЯКІ ЧИСЛА.

Ми просиділи кілька хвилин в салюні на килимі покурюючи. Капітан показав мені начерк пляну Навтілюса. Потім він розпочав обясняти його слідуючими словами:

— Тут М. Аронакс, побачите кілька розмірів судна, в якому находитесь. Се є вдовжений циліндер зі стіжковатими закінченнями. Доажна сего циліндра від кінця до кінця вносять 232 стій, а найбільша ширнна 26 стій. Воно не є будоване, як ваші океанські пароходи, однак лінії його є досить довгі, закруглення досить продовжені, через що вода не має великого опору в бігу судна. З двох поданих розмірів можна легко обчислити поверхню і обєм Навтілюса. Поверхня його вносить 6.032 стій квадратних, а обєм 1.500 кубічних ярдів. Наслідком того воно впирає 50.000 стій води, або важить 1500 тонів.

— Коли я робив пляни для сего підводного судна, я хотів, щоб воно було девять десятих частин занурене

під водою, а одною десятою частиною виглядало понад воду. Тому воно повинно випирати тільки дев'ять десятих частин свого об'єма і важити стільки тон. Отже будова його не повинна перевищити при висше згаданих розмірах такої ваги.

— Навтілюс складається з двох корпусів, з верхнього і з нижнього, злучених разом споями, подібними до букв Т. Завдяки такій будові він твердий, як скала. Його стіни не подадуться навіть перед найбільш збуреними морськими флягами.

— Сі два корпуси складаються з сталевих плит, яких густина рівняється .07 до .08 водної густоти. Перша з них є не менше як два і пів цалі груба і важить всь 394 тони. Сама головна підвалина між обома частинами важить 62 тони. Машина, балвст, апарат, підпори і перегороди важать 961.62 тони. Чи ви слідите за тим всім?

— Так.

— Коли в таких обставинах судно знаходить ся на поверхні води, то з води виринає одна десята часть судна. Тепер, коли я наповню резервуари водою, яка заважить 150 тонн, в такім разі судно поринає геть під воду. Резервуари на воду знаходяться на споді Навтілюса.

— Добре, капітан, але тепер приходимо до самих трудностей. Я піймаю підняття судна в гору, але поринаючи в долину не стрічає ваше судно великого опору, який рівняється з однієї атмосфері на кождих 32 стопі в воді, або около 15 фунтів на оден квадратний цаль?

— Саме так, пане.

— Тоді если ви не виповинте цілковито Навтілюса, я не розумію, як ви можете спускати ся в долину до сих пропасти.

— Професор, ви не мусите мішати статки з динамікою, а противим разі ви поповните поважні промахи. Ми зуживаємо дуже мало праці на се, щоб дістатися в долину, бо передовсім всі тіла мають тенденцію западати ся. Колиб я хотів вийти збільшене твару, потрібного до руху в долину, то мені треба би тільки обчислити зменшене об'єму морської води після її глибини.

Се очевидна річ.

— Тепер, хоч правда об'єму води не можна багато зме-

ншити через гнет, всеж таки троха можна. В додатку я маю додаткові резервуари на сто тонів. Тому я можу западати ся з судном досить глибоко. Коли знова я захочу видобути ся на верха, то треба лиш випустити воду з резервуарів.

Я не мав нічого проти таких мірковань.

— Я признаю ваші обчислення, капітане, — відповів я, — які потверджує щоденний досвід, все таки я бачу ще трудності.

— Які, пане?

— Коли ви є коло 1000 стій глибоко, стіли Навтілюса видержують 100 атмосфер. І колиб ви хотіли саме тоді випорожнити ваші додаткові резервуари, щоби облегчити судно і добути ся на верх, ваші помпи мусілиб перемогти натиск 100 атмосфер, або 1500 фунтів на оден квадратний цаль. Від такої сили —

— Електрика наша сама се робить, — сказав капітан поспішно. Я повторяю, пане, що динамічна сила моїх машин є майже безгранична. Помпи Навтілюса мають величезну силу, як ви мусіли се завважати, коли дві колонни води вдарили о поміст Лінкольна. Впрочім я покористуюсь додатковими резервуарами тільки в рідких случаях і на великих глинах. Позатим я маю інші средства.

— Які, капітан?

— Тут треба би розказати, як провадить ся Навтілюса.

— Я б дуже хотів довідати ся.

— На се, щоби кермувати сим судном в право або в ліву и поземім напрям, я вживаю звичайної керми, приміщеної в заді і одного колеса. Але я можу зробити, щоб Навтілюс западав ся і піднімав ся і на відворот в прямовіснім напрямі при помочи двох крил, причіплених по боках. Коли крила лежать паралельно з судном, воно жене поземо, а коли відхилені від нього, то судно летить прямовісно в долину, або в гору, як мені сего треба. А коли я захочу піднімати ся в гору скорійше, тоді я спиняю рух шруби, а натиск води сам жене Навтілюса прямовісно в гору, як се діється з бальовом, наповненим газом.

— Знаменито, капітан. Але як може керманіч бачити дорогу и глибини води?

— Керманіч приміщений в шклянній каюті, яка вистає понад корпус Навтілюса і є заосмотрена шклами.

— Чи ті шкла можуть видержати такий натиск?

— Цілковито. Шкло, яке скоро тріскає під ударом, може зносити дуже великий натиск. В часі ловлі риб на північній морі в році 1864 при помочи електричного світла, ми бачили шкла тоюкі менше як одну третину ціля, які видержували натиск 16 атмосфер. А шкло, якого ми вживаємо, є 30 разів грубше.

— Годжу ся. Але щоб бачити, світло мусить перевншити темиоту, а як ви можете видіти серед морської темряви?

— Позаду каюті керманічевої містять ся сильній електричний рефлектор, якого лучі освічують море на пів милі.

— Знаменито! Тепер я розумію фосфорисценцію сього мнимого нарваля, яка нас так дивувала. Тільки я спитаю вас ще, чи сей зудар Навтілюса зі Скотією був припадковий, чи ні?

— Зовсім припадковий, пане. Я плив тільки шість стіп під водою, коли наступив зудар, та він не заподіяв нам шкоди.

— Жадної, пане. А тепер про вашу борбу з Авраамом Лікольном.

— Професор, мені жаль одного з найкращих кораблів амер. флоту; але воїн напав на мене і я мусів боронити ся. Я тільки його ушкодив і вірю, що він направить шкоду в найближшій порті.

— Гей, команданте, ваш Навтілюс є без сумніву чисте чудо.

— Так, професор, і я люблю його, начеб він був частиною мене самого. Коли вашому кораблеви притрафить ся що недоброго, найпершим чувством кожного на ньому є страх перед пропастями. Сего нема у нас. Ніхто не боїть ся, бо наша подвійна шкаралупа сильна, як криця. Не журимо ся ні вітрилами, ні вітром, ні кітлами, ні вогнем, бо ціле судно зроблене з заліза, а не з дерева. Не боїмось за вугіль, бо вживаємо до всего електрики, ні колізиї, бо пливемо під водою лиш самі, ні бурі, бо під водою палимо безмежний спокій. І наш інжінір має більше

довіря в наше судно, як сам його будівничий, а будівничий більше від свого капітана. І тому я маю таке довіре до Навтілюса, бо я сам є і капітаном і будівничим і інженіром.

— А як могли ви заховати будову сього чудесного Навтілюса в тайні?

— Кожду частину його, пвие Ароіакс, діставав я окремо з різних сторін світа. Плити корпусу роблено в Лейрда в Ліверпулі, шрубу в Скотта в Глязгові, резервари в Кейла в Парнжи, машинерію в Круппа в Німеччині, а всякі математичні інструменти в Гарт Бродерс в Нью Йорку і т. д. - кожда з тнх фірм присилала замовлення на нишу адресу.

— Алез сі частн треба було зложити разом!

— Професор, я побудував свої робітні на однім опущенім острові серед океану. Там мої робітники, яких я вивчив і виховав, і я сам зложилисьмо Навтілюса. А коли діло було готове, ми знищили вогнем наші сліди на сім острові.

— Тоді кошта сего судна суть величезні?

— Паіе Ароіакс, залізний корабель коштує 5 фунтів штерлінгів за оден тон. Позаяк Навтілюс важить 1,500, будова його коштувала 67,500 фунтів, уряджене яких 80,000 фунтів, а яких 200,000 фунтів коштують твори штуки і знахідки.

— Ще одно і послідис питаіе, капітан Немо.

— Пнтайте ся, професор.

— Чи ви багаті?

— Дуже багатий, паіе. Я мігби заплатити весь державний довг Франції і не відчути сего.

Я вдивив ся на сего чоловіка, що так говорив до мене. Чи він грав ся з моєю легковірністю? Будучиість може порішити.

РОЗДІЛ XIII.

ЧОРНА РІКА.

Сю частину земської кулі, що покриває вода, обчислюють на 80 міл. квадр. миль, і єї обєм рівняєть ся двом біліонам, двіста і пятьдесят міліонам кубічних миль, а

вага її виносить около 3 квінтільйонн тонн. Щоби понятн значіне сих чисел, треба знати, що оден квінтільйон має тільки білїонів, кільки оден білїон має одиниць. Ся водна маса рівнаєть ся такій скількості води, на яку мусїлиб складала ся нїї земські ріки через 40 тисяч лїт.

В геологічних епохах, після огинстого періоду прийшов водяний. Найперше отже на цілій кулі земській була вода. З часом, в силурійськїм періодї, почали показувати ся верхн гїр, вириналн острови, знова зинкали, аж доки не потворились сталї землі, якими бачимо їх сегодня. Земля здобула від води 37 мільйонів 657 квадратних миль, що рівнаєть ся 23 білїонам 680 мільйонам акрів.

Положенє континентів позволяє нам подїлити моря на пять великих частин: Північний Ледоватий океан, Південний Ледоватий океан, Індійський, Атлантицький і Тихий океан.

Тихий океан лежить між обома полярними лїніями і між Азією і Америкою. Він є найспокійніший з них всіх. Ріки його суть широкі і повільні, припливи і відпливи досить незначні і подостатком дощу. Таким був він, коли судьба привела мене на нього перший раз.

— Папе, — сказав капітан, — ми можемо виплисти на поверхню і означити докладно вихідну точку нашої вандрівки. Тепер є чверть до дванацятої.

Капітан потиснув електричний годинник три рази. Помпи почали виганяти воду з резервоарів, а другий інструмент вказував, що ми піднімаємо ся в гору. Вкїнци він задержав ся.

— Ми вже приїхали, — сказав капітан.

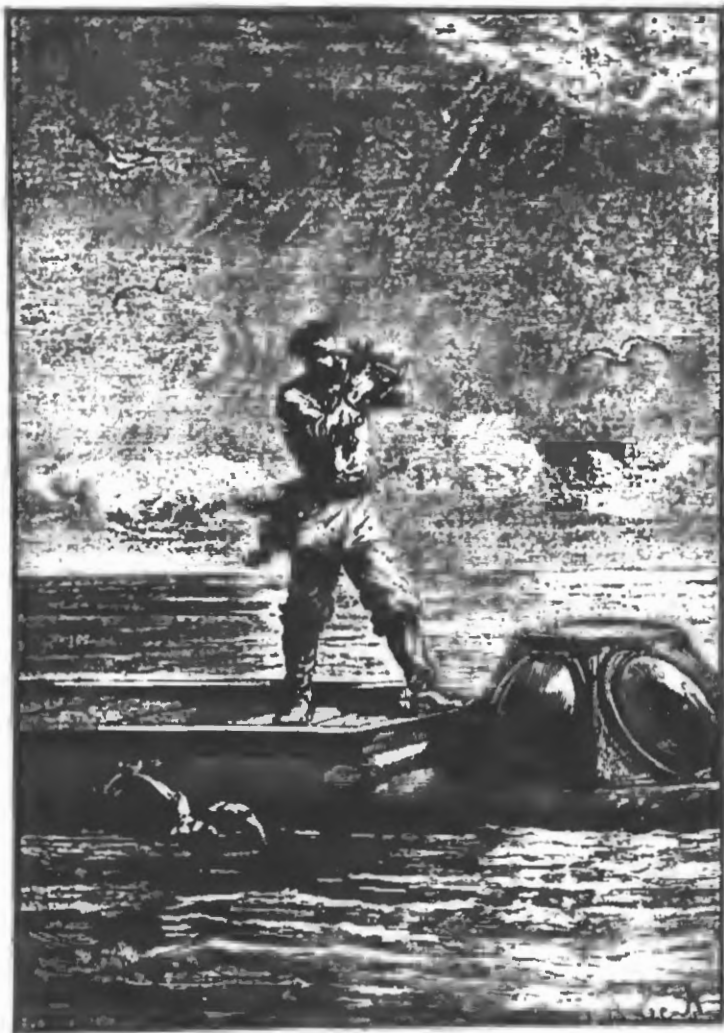
Я сейчас пішов до середних сходів і виліз на верх Навтілюса. Плятформа виставала тільки три стопі понад воду. Зад і перед судна були стїжковаті і тому його слушино порівнюють до цигара. Я завважав, що його плити подобали до скоруп, які вкривають тіла великих пластунів і тому моряки вважали його за морського звіра.

На серединї плятформн сего видовженого судна знахлнлось два випуклі гльоби, боки яких замкнені булн грубими шкляними плитами. Одси з них служив для керманича, а в другім був приміщений рефлектор.

Морс було чудове, небо чисте. На судні нелегко було

запримітити легоньке колхане. Делікатний вітерець морщив поверхню водн. На чистім виднокрузі не видно було нічого.

Капітан Немо змірив своїм секстантом висоту сонця, яка давала йому zarazом і ширину географічну. Він

Капітан Немо змірив своїм секстантом височину сонця.

ждав ще кілька хвилин, доки диск не торкнув ся видно-круга. Підчас того рука капітана не ворухнула ся ані дрібки.

— Дванадцята годнна, — сказав він.

Я поглянув ще раз на море, троха пожовкле від японських берегів і спустився в долину.

— А тепер, пане, лишаю вас вашим студіям, — додав капітан; — наш напрям є східно-північний схід, в глибині 50 метрів. Тут маєте більші мапи, на яких можете слідити його рух. Віддаю сальон на ваші услуги, а сам прошу о дозвіл віддалити ся. Капітан Немо вклонився, а я потонув на самоті в гадках про самого командита Навтілюса.

Через цілу годину я роздумував про всю ту тайну, таку інтересну для мене. Потім я поглянув на мапку і положив свій палець, де ми знаходили ся перед мінутою.

Море має свої ріки, як і суша. Суть то особливі струї, помітні своєю температурою і краскою. Найбільше знаною з них є струя Голыштром. Наука відкрила на земській кулі п'ять головних струй. Одна в північному Атлантику, друга в полудневім, третя в північному Тихім океані, четверта в полудневім, а пята в полудневім Індійському океані. Можливо, що була еще і шеста струя в північному Індійському океані, коли моря каспійське і аральське були злучені з прочими морями.

Через точку зазначену на мапці переходила власне одна така струя, японська Куро-Сциво або Чорна Ріка, яка виходить з заливу бенгальского, огріта лучами тропікального сонця, перетинає проміжк Малякка і пливе вздовж азійського берега, а потім звертає ся до північного Тихого океана аж до алеутських островів, несучи з собою камфорові дерева і прочі особливості полудня і відріжняючись ясно-синьою краскою від морської води.

Се була та сама струя, якою мав плисти Навтілюс. Я слідив її своїми очима і бачив, як вона губила ся в просторах Тихого океана, і почував, що і мене тягне туди разом з нею. Саме тоді в дверях сальону появилися Нед Лед і Консель.

Мої оба товариші стояли немов вкопані на вид цих чудес.

Де ми є. — де ми є? — кричав Канадонець. Чи може в музею в Квібеку?

— Мої приятелі — відповів я, — ви не в Канаді, але на Навтілюсі, 50 ярдів під поверхнею моря.

Алеж, М. Аронакс, — сказав Нед Ленд, чи не можете сказати мені, кілька людей є на сім кораблі? Десять, дваїцять, пятьдесят, чи сто?

— Не можу відповісти, паіе Ленд; треба на якийсь час покинути гадку заволодіти Навтілюсом, або втечи звідси. Сей корабель є язором новітньої техніки і я дуже жалуюваби, колиб всего того не бачив. Богато людей радо згодилосьби на нашу судьбу, коб лиш могли бачити сі чудеса. Тому будьте спокійні і глядіть за всім, що довкруги нас.

— Бачити! — скликнув гарпуныщик, — коли ми не бачимо нічого в нашої залізній вязниці. Ми ходимо — ми пливемо на — остіп.

Як тільки Нед сказав се, нараз потемніло і так нагло що я почув біль в очах.

Ми замовкли і не рухали ся, непевні, що нас ожидало. Почули якийсь слабенький лоскіт, неначе по боках Навтілюса пішли в рух крила.

— Се вже кінець кінців! — сказав Нед Ленд.

Нагло показало ся світло по обох боках салюну через два видовжені отвори. Ми побачили освітлену морську воду, від якої ділили нас дві хрустальні, шкляні плити. Спершу я бояя ся, що сі шкла потріскають, та сильні мосяжні рами мали безмірну силу опору.

Ми бачили море дуже виразно на мню довкола Навтілюса. Що за вид! Хто може описати наслідки освітлення сих верств води і різницю кожної з них, з долини в гору?

Ми знаємо прозорність моря, а мінеральні і органічні тіла в ньому ще збільшають сю його прозорність. В деяких частях океана коло аитильських островів можна докладно бачити піскове дно в глибині сто пятьдесят ярдів. Проникаюча сила соняшних лучів доходять і до глибини трох сот ярдів. Та глбина, в якій плив Навтілюс, була лоном філь і вода тут не була освіченою водою, а просто яodianим світлом.

Вікна розтвирались на оба боки сеї невислідженої пропасти. При темноті в середині салюну дуже добре виглядала ясність на внї і ми заглядали через чисте хрустальне шкло, неначе через отвори велнчезного акваріум.

— Ви хотіли бачити, Нед; тепер бачите.

— Цікаве, цікаве! — шептав Канадонець, забуваючи свій кепський гумор.

— Тепер, — думав я, — розумію вже жите сего чоловіка. Він сотворив собі окремий світ, в якому він цінить всі свої найбільші чудеса.

Чрез дві години ціла армія морських звірят супроводжала Навтілюса. Можна було бачити між ними риби всякої величини, преріжної будови і краски. Не раз, не два, дивились ми з острахом на страшні зуби людоїда. Наша увага була роздражнена в високій степені, образи минали один за другим. Нед називав по імені риби, а Коисель сейчас ділив їх на класи. Я не міг натішити ся їх живими рухами і налюбувати ся красою їх форм. Ніколи я ще не бачив сих риб живих і на свободі, серед їх природного окруження. Я не буду згадувати всіх тих родів, які грали ся перед моїми очима, приваблені яким електричним світлом. Були се всі роди хіського і японського моря.

Нагло в салоні стало ясно, бічні вікна зачинили ся і чудовий вид морського життя урвав ся. Та я думав ще про них довгий час, доки вкінці очі мої не спинили ся на інструментах, висячих на стійі. Компас все ще показував той самий напрям, манометер ту саму глибину, а електричний мильомір показував швидкість нашого бігу на 15 миль, на одну годину. Я ждав на капітана Немо, однак він не приходив. Була вже п'ята година.

Нед Леид і Коисель вернули до своєї каюти, а я потягнув ся до своєї спальні. Мій обід ждав на мене. Він складав ся з черепашиної зупи і печені з гольокантуса, якого смак після мене перевищав навіть сальмона.

Вечером я читав, писав і думав. Вкінці сон зморив мене і я простягнув ся на своїй ліжку та здорово заснув, підчас коли Навтілюс летів скоро струєю Чорної Ріки.

РОЗДІЛ XIV.

ЗАПРОСИНИ.

● Слідуючий день припадав на 9-го листопада. Я збудився після 12-годинного сну. Консель прийшов, щоб спитати, як я спав послідну ніч і послужити мені. Він лишив Неда в твердін сні, пеначеб сей чоловік більше нічого не робив в своїм життю. На балаканнну Конселя я не звертав уваги, бо був занятий капітаном, який від вчєра не показував ся в моїй каюті.

Коли вже вбрав ся, поспішив до сальону. Там не було нікого. Я звернув ся до шаф, в яких містили ся різні морські раки, а потім перейшов до зїльника, в якому були засушені рідкі морські рослини, які однак задержали свої чудові кольори.

День минав, а капітан все ще не приходив. Вікна сальонові не відчиняли ся більше, мабуть щоб не мучити більше наших очей і уяв. Напрям судна все ще той самий, хоч скорість зменшилась на 12 миль на годину.

Слідуючого дня 10 листопада та сама самотність. Я не бачив ні одного з корабельної прислуги. Нед і Консель перебули майже цілий день зі мною. Вони дивувались не-присутности капітана. Може сей чоловік був хорний? А може він змінив свої погляди на нас? Впрочім ми мали повну свободу, і подостатком їди. Наш господар додержував свої обітницї. Ми не мали причин до нарікань і були доси вдоволені судьбою.

Сьогодні я почав писати дневник наших пригод, щоб пізніше не позабувати подробиць. Писав на папері, зробленім з морського папіруса.

Настав ранок 11-го листопада. Я завважав свіжий воздух і подумав, що ми муїли виплисти на поверхню води, щоб набратн новий, свіжий набір. Скоро я виліз на п'ятформу нашого судна.

Була 6-та година. Погода була мрачна, море було сіре, але спокійне. Я сподївав ся побачити там капітана, та замість него побачив тільки замкненого в гльобі керманнча. Присївши на край малого човна я вдихав чистий, морський воздух.

Мрака почала розходити ся під впливом лучів сонця, яке виринуло з поза східного обрія. Від нього загоріло море, а біляві хмарки, порозкидані на небосхилі закрасніли на своїх крайчиках рожевими красками, що ворожило на ятер в сей день. Та чим був вітер для Навтілюса, якого не страшили ніякі бурі.

Я любував ся гарним сходом сонця, таким веселим, таким життворним, коли до мене долетів стук шіхсь ніг. Я був приготований поздоровити капітана Немо, та замість цього явив ся його товариш, якого я бачив при першій стрічі. Найперше дивив ся він через шкла на видпокруг і здавалось не бачив мене. Потім він приблизив ся до нікобиця і сказав слова, яких я не розумів та повторяючи що ранка і доси памятаю: *Nautron respice Iornu vireh.*

Промовивши сі слова, товариш капітана зійшов в долину. Я думав, що Навтілюс поверне зараз до середморської їзди, тому вериув ся також до своєї каюты.

Проминуло знова пять днів без ніякої зміни положення. Що ранка я влизав на верх і що дня чув я ту саму фразу товариша капітанового. Однак сам капітан не приходив.

Я вже думав, що ми ніколи не побачимо ся, коли 16-го листопада, вернувши до своєї каюты разом з Недом і Конселем, я застав на своїм столику записку, адресовану до мене. В ній, писаній смілою і чистою рукою ось що було написано:

16-го листопада, 1867.

Професору Аронакс, на судні Навтілюс.

Капітан Немо запрошує отсим професора Аронакса на польоване, яке відбудеть ся завтра рано в лісах острова Креспо. Він надієть ся, що нічо не буде на перешкоді професорови взяти участь разом з його товаришами.

Капітан Немо, командант Навтілюса.

— Польоване! — закричав Нед.

— А до того в лісах острова Креспо, — додав Консель.

— Значить, пан поїде собі тепер на сушу, — відповів Нед Ленд.

— Се зазначено в листі зовсім ясно, — сказав я.

— Коли так, то ми мусимо прийняти запрошене, — сказав Кавадієць. — Коби тільки дістати ся на суху землю,

будемо знати, що робити. На правду я маю велику охоту з'їсти кавалок дичини.

Я не старався погодити упереджень капітана до островів і континентів з його запрошенням полювати в лісах і огранічився на таку відповідь:

— Перше погляньмо, де знаходиться цей остров Креспо.

Я поглянув на мапку і знайшов на $32^{\circ}40'$ півн. ширини, а $157^{\circ}50'$ зах. довжини маленький остров, відкритий капітаном Креспо, зазначений в старих гішпанських мапах як Рокка де ля Плята, що означає „Срібна Скала“. Ми були віддалені від нашої вихідної точки 36 сот миль, з трохи збоченням напругою на полудневий схід.

Я показав цей маленький остров своїм товаришам.

— Коли капітан Немо виходить часом на суху землю, то вибирає тільки невідомі острови, — сказав я.

Нед Ленд здвигнув на се раменами і оба з Консельом вийшли від мене.

По вечері, поданий служачим, німим і спокійним, я пішов спати, трохи занепокоєний.

Слідуючого ранка пробудившись я завважав, що Навтілюс не рухався. Я скоро вбрався і прийшов до салону.

Капітан вже ждав на мене. Він повстав, вклонився і спитав, чи я можу товаришувати йому. Позаяк він не згадував нічого про свою неприсутність через 8 днів, я також не натякав на неї і відповів, що я і мої товариші готові йти з ним.

Ми ввійшли до їдальні і сейчас подано снідане.

— Пане Аронакс, — сказав капітан, — прошу гостейся без церемонії; бо хоч я обіцяв вам прохід по лісі, то я не старався знайти там готелів. Тому поснідайте добре, бо обід буде припізнений.

Я не пожалів страв. Вони складалися з кількох риб, кількох платків знаменитих зоофітів і кількох родів морських рослин. Напій складався з чистої води, до якої капітан додав кілька крапель якогось кислого плинну. Капітан Немо їв не говорячи ні слова. Потім він говорив: Пане, коли я запропонував вам польоване в моїх підводних лісах Креспа, ви певно подумали, що я безумний. Пане, ви ніколи не судите людий поверховно.

— Але ж, капітан, вірте мені...

— Ви слухайте мене вперед, а потім переконаєтеся, чи мали ви причину закидати мені глупоту і неконсеквенцію.

— Слухаю!

— Ви знаєте, професор, що чоловік може жити під водою, якщо тільки має з собою досить воздуха. В підводній роботі робітник вбраний в непроникальну одіж і з головою прикритою металевим шоломом дістає воздух з гори при помочи гнечучих помп і регуляторів.

Се є апарат водолаза, — сказав я.

— Саме так; тільки при таких услів'ях чоловік не є свободний. Він є прицеплений до помпи, яка посилає йому воздух гумовою руркою, і колиб так ми мусіли робити на Навтілюсі, ми не моглиб зайти далеко.

— А якіж маєте способи освободити ся? — спитав я.

— Ми маємо апарати Рукейроля, які я ще вдосконалював для свого власного вжитку. В них можете сміло пускати ся в дорогу підводну без шкоди для котроїнебудь частини свого тіла. Він складається з резервоара, в яким я згущую воздух під натиском 50 атмосфер. Сей резервоар прицеплений з заду, як жовнірський мішок. Його верхня частина творить скринку, в якій держить ся воздух тільки при помочи інструменту, подібного до міха ковальського і тому воздух не може втікати, хіба тільки під нормальним напором. З сеї скринки виходять дві гумові рурки, одна до носа, друга до рота і обі сходять ся до маленького шатра, яке накриває ніс і рот. Одною входить свіжий воздух а другою виходить видихуваний, а язик затикає то одну то другу. Та на дні морськім є великий натиск і тому треба було голову сховати в місячний гльоб, до якого власне входять дві рурки.

— Досконало, капітан Немо, тільки воздух зужитковується ся скоро і стає неможливим до вдихування, коли заберець ся з нього 85 процент кисня.

— Так, але помпи Навтілюса набивають тільки воздуха в резервоари, що стане на 9 до 10 годин.

— Більше я не маю вам що закидати. — відповів я, — тільки хотівби ще знати, як ви освітлюєте собі там дорогу.

— Апаратами Румкорфа, пане Аронакс; один з них

висить на плечах, а другий причеплений до пояса. Він складається з елементів буизена, тільки місто біхромату поташу вживаємо натрію. Призбирану електрику відпроваджує дротик до ліхтарні. В сій ліхтарні і спіральне скло наповнене вуглевим газом. Коли апарат в руху, газ світить ся. В сей спосіб можливо віддихати і бачити.

— Ваші помисли надто переконуючі і я довше не сумніваю ся. Остаєть ся ще одна річ, справа оружа.

— Розумієть ся, ми не маємо тут стрільб до стрільного пороху, — відповів капітан.

— В такім разі мусить се бути воздушна стрільба.

— Безперечно. Як можна тут вирабляти порох, без салітри, сірки і вугля?

— Крім того, — додав я, — стріляти в воді не аби яка трудність.

— Найменшої трудності нема. Ми маємо стрільбу, з якої можна легко стріляти і в воді. Тільки ми не маємо пороху і тому мусимо вживати до стріляння воздуха, який здушуємо помпани Навтілюса.

— Алеж його треба вживати з шалсною скоростію!

— На сеж ми маємо апарат Рукейроли. До того треба тільки відповідного заткальця. В прочім ви, пане Аронакс, самі переконаєте ся, що ми зужиемо на нашім польованю дуже мало воздуха і кульок.

— Мені здаєть ся, що в такій густій воді і исясним світлі, стріли не йдуть далеко і не суть смертоносні.

— Противо, пане, кождий стріл з сеї стрільби є смертельний. І як делікатно куля не торкнулась би своєї пастви, вона падє иначе вражена громом.

— Чому?

— Бо кулі сеї стрільби не суть звичайні кулі, але маленькі шкляні кульки, винайдені австрійським хеміком, яких я маю подостатком. Сї кульки суть вкриті сталєю, а в середині в них є наладована електрична сила з сильним напием. При найлекшій ударі кулька тріскає, а зьвір, хоч який великий, паде мертвий.

— Я не маю більше нічого до говорєня, — сказав я встаючи від стола, — а беру стрільбу і піду в слід за вами.

Капітан Немо відійшов, а я переходячи попри каюту Неда і Конселя покликав їх обох за собою. Ми всі прий-

шли до невеличкої келії, в якій ми мали вбрати ся в наші підводні убрання.

РОЗДІЛ XV.

ПРОХІД ПО МОРСЬКИМ ДНІ.

Ся келія була в дійсности арсеналом і гардеробою Навтілюса. Дозен водолазних апаратів висли на стіні, ждучи на охотників.

Нед Ленд побачивши їх відлюкував ся від них душею і тілом.

— Ну, мій бравий молодче, лиси острови Крепто суть підводними лісами.

— Славио! — сказав розчарований Нед, якому вже так запахла була дика свіжа печени. — А ти, пане Аронакс, вбсрете ся в сю одіж?

— Тут нема вибору, пане Нед.

— Впрочім, як собі хочете, — відповів гарпущик; — а я не вберу ся, хіба примусите мене.

— Ніхто тут не змушує, — сказав капітан Немо.

— Чи Консель буде пробувати їх? — спитав Нед.

— Я піду за своїм паном скрізь, — відповів Консель.

На голос капітана явилось двох з корабельної прислуги допомогти вбрати ся в сі тяжкі і непромакальні одежі, зроблені з індійської гуми і так зроблені, щоб оперти ся великому натискови води. Одіж складала ся зі сподень і кафтана. Сподні кінчились чоботами, обтяженими оловяними золями. Кафтан сплювали мосяжні стяжки, які перехрещували ся на грудех, щоб в сей спосіб хороинти їх від великого натиску і уможливлювати їм легкий віддих. Рукави кафтана кінчились рукавицями, дуже вигідними. Ся одіж ріжила ся дуже від сеї, якої вживаю в 18 століттю.

Капітан Немо і оден з його товаришів дуже сильної будови, Консель і я були в водолазних строях і мали вже закладати на голови мосяжні гльоби, коли я пригадав собі, що требаби нам двом познакомити ся добре зі зброєю.

Оден з прислуги Навтілюса подав мені одну стрільбу, якої грубший кінець був зроблений зі стали і в середині порожній. Він служив на резервоар для здученого возду-

ха, який за потиском кляшки втікав в дуло стрільби. В ньому містилось також до 20 кульок, які автоматично залазили на своє місце перед вистрілом.

— Капітан Немо, — сказав я, — ся зброя знаменита і я б рад поспробувати її. А як ми дістаємося на дно моря?

— Панс професор, судио що-й-но осіло на дні в глибині 10 метрів.

— Але як ми виліземо?

— Ви скоро побачите.

Капітан Немо вложив свою голову в гльоб і ми оба з Конселем зробили те саме, що викликало в Канадійця іронічну усмішку. Шолом прикручено до ковніра кафтана зелізними шрубками. Ми бачили через три дірки в шоломі, перегороджені грубим шклом, обертаючи на всі сторони головою в середині шолома. Як тільки все було готове, апарати Рукейроля почали свою роботу. Я міг віддихати зовсім легко.

З лампою Румкорфа на паску і стрільбою в руці я був готовий до маршу. Правду казати мені було дуже тяжко в сій одежі і чоботах з оловяними золями. Я не міг зробити одиого кроку.

Та на се була рада. За хвилю мене всунули в невеличку комнатку і коли ми всі там знайшли ся, почалась цікава операція. Комнатку зачинено. Стало темио. Нараз я почув, як щось пробігло по мені. Се була вода, яку впушено до середини. Відчинено другі двері в боці Навтілюса і ми побачили слабеньке світло. За хвилюку наші ноги ступали по морським дні.

А тепер, чи пригадаю собі вражіння сего першого мого проходу під водою? Словами годі описати сих чудовищ! Капітан ішов вперед, за ним його товариш, а на заді ми оба з Конселем. Я не чув тепер жадного тягару на собі, а голова обертала ся в шоломі, як оріх в своїй лушпинії.

Світло, яке освічувало дно 30 стіп під поверхнею, здивувало мене своєю силою. Сонішні лучі світили через водяну масу легко так, що я міг бачити все на дні на віддалі 150 ярдів. Вода здавалась бути тепер иначе другим воздухом, густішим від земського, та майже так само ясиим. Під ногами стелив ся міленький пісок без ніяких морщин, а від нього відбивали ся лучі сонця з такою си-

лою, що кождий атом води був освітлений. Чи повірять мені, коли я скажу, що в цих глибних і бачив так добре, як в білій день на землі.

Через чверть години я йшов по піску, засіянім без числа шкаралупками раковин. Корпус Навтілюса що раз то віддалявся, та його рефлектор завжди був для нас дороговказом, колиб так світла наші недописали.

Скоро ми побачили зариси скал з повислими на них сотнями ріжних чудових зоофітів, і я буду довго пам'ятати це моє перше враження підводного проходу.

Була тоді 10 година рано. Лучі сонця купалися в морських флях під скісним кутом, а світло їх розчепірувалось неіначе в призмі і красило скали, цвіти, шкаралупини і поліпів своїми сімома красками. Це була правдива розкіш для очей, правдивий калейдоскоп зеленого, жовтого, помаранчевого, фіялкового, синього і голубого, словом цілий палетот розентузіязмованого кольориста. Вражень своїх я не міг переказувати Конселеві, хоч капітан міг тут порозуміватись знаками, і тому говорив я до себе самого, через що може збавляв більше воздуха, як було потреба.

Всякі роди ізиди, китиці чистого корала, живучого окремо, колючі фунгії і анемони творили чудовий город цвітів, який почав рухатись під впливом хвильовань, викликаних нашими рухами. Ми мусіли йти даліше, а над нашими головами повисли стонogi медузи, з головами закрашеними зеленою або рожевою краскою і огинисті пелягії, які і в темноті світили нам дорогу своїм фосфоричним світлом.

Всі ті дива я бачив на просторі чверть милі, мало де задержуючись. Скоро земля на дні змінилась; на піску осівся намул, який Американці називають „узом“, а який складається головню з кременистих і вапнянних раковин. Потім ми переходили через рівнину зарослу всякими морськими рослинами. Рослини ці були дуже мягонькі і стелили дно наче дорогі килими. Клопоту з того не було, що вони стелились під ногами, колиж бо і серед води росли тисячі ніжненьких ростинок і вони то обмотували наші тіла і голову в поході. Деякі з них були дуже довгі. Я запримітив також, що рослини на дні були майже всі чорні і брунатні гідрофіти, а вище них червоні, а під самим верхом зелені.

Ми покинули Навтілюса тому годнуну і пів. Було блнзько полудня, що я пізнавав по тім, що лучі сонця падали майже прямовістно і більше не відбивали ся. Магічні кольори зникали і все було в своїх природних красках. Ми ішли дуже рівномірно, а ступотн наших кроків відбивали ся дуже живо. Кожний звук переносив ся зі скоростію, до якого наші вуха не навикли. По правді вода є кращим провідником звуків нід воздуха, чотирн рази скорійшим. Тепер дорога наша зачала ся в долину і скоро ми були вже 150 ярдія під водою, або несли на собі 6 атмосфер.

В тій глибині я міг ще бачити лучі сонця, хоч слабо. Світло ставало вже червонітн, однак я бачив ще добре дорогу. Не треба було ще послуговуватн ся апаратом Румкорфа. Саме тоді капітан Немо пристанув і ждав на мене. Потім вказуючи на темну масу, виглядаючу в тінн дав знати, що ціль нашої вандрівки досягнена.

РОЗДІЛ XVI.

ПІДВОДНИЙ ЛІС.

Вкінци ми прийшли до границь ліса, одного з найкращих місць в доменах капітана Немо. Він дивив ся на него, як на свій власний і розумував, що в нього таке саме право до нього, як перші люди мали право до своїх посілости. Бо і хтож міг заперечити йому їх?

Ліс складав ся з великих деревних рости, і як тільки ми ввійшли в нього, мене вдарили симетрично розвнті галузи цих дерев, чого я доси ще не бачив.

Ні одна ростинок, ні одна галузка дерев не була ані вломана, ані зігнута, і не росли вони поземо, а всі в гору до вершин оксана. Все тут росло в гору, і коли навіть ви нагнули котру небудь з них, вона відзискавши свободу, назад простувалась. Се була країна прямовісних стремлінь.

Я скоро сам навик до сего чудного положеня, як до сеї взглядної темноти, яка окружала нас. Земля в лісі була покрита якимись острыми брилами, яких тяжко було оминутн. Підводна ростиність була буйнійша навіть від тропікальної і більше досконала. Через якийсь час я не

нідріжняв добре різних родів і брав зоофітів за гідрофітів, зьвірят за рослини. Та хтоб тут не помилився? Рослинність і зьвіринність підморська дуже між собою поєднані.

Сі рослини множаться самі під себе, а море тільки піддержує і годує їх. Більшість з них не має зовсім листків, тільки різнородні, а часами дивачіє билінки різних кольорів. Я бачив там (не засушені, які були на Навтілюсі) і чудно розпростерті павонарії, червоні керамії, високі на 15 стіп китиці ацетабулін, яких пні ширшають з долини в гору і багато прочих морських рослин, а всі без цвітів.

Цікава неприродність! — сказав геніальний дослідник природи, — коли животноє царство цвіте, а рослинне ніколи. Дивна природа.

За яку годину капітан дав знак пристанути. Я не жалував сего і ми простяглися під кущем алярій, яких довгі і тонкі билінки стояли випрямовані, як стріли.

Для мене сей короткий відпочинок був дуже солодкий. Не бракувало тут нічого, тільки чару мови людської. Та не в силі питати ся її відповідати я положив бодай свій шолом на Конселів. Я бачив, як очі його горіли з вдоволення і він, щоб показати своє вдоволене, стрепенувся в своїй одежі в найдивачійшій спосіб в світі.

Після чотиригодинного ходу я на своє превелике здивування не чув жадного голоду. Не знаю, як пояснити сей стан річий, та за се відчував потребу спая, якого потребують всі моряки. І скоро мої очі зцілились під твердими шклами і я попав в тяжкий сон.

Як довго я так лежав неначе в хмелю, не можу сказати. Коли пробудився, спостеріг, що сонце склонилося до заходу. Капітан Немо вже встав, а я забирався розтягнути своє тіло, коли нараз якесь неожидане явище поставило мене на рівні ноги.

Кілька кроків від мене велнчезний морський павук около 38 цалів високий дивився на мене своїми косими очима, готовий до нападу. Хоч одежа моя вистарчала до оборони, все таки я настрашився. Консель і моряк з Навтілюса збудилися в сю хвилю. Капітан однак вказав рукою на павука своєму товаришеви, а сей вдарив грубішим

кінцем своєї стрільби по голові його так, що павук осів на дно. Сей випадок пригадав мені, що в дорозі ми можемо подибати другі ще більші звірі, проти яких одіж не булаб жадною обороною. Про се я не думав ще ніколи, та від тпер я був вже осторожний. Капітан Немо не думав ще про поворот до судна, а продовжав свою ваидрівку. Грунт хилив ся дальше в долину, і ми сходили в що раз більші глубини. Було десь коло 3-тої години, як ми опинили ся на вузькій долиниці між двома прямими стінками. Ми знаходили ся 150 ярдів під водою. Завдяки досконалости наших апаратів ми були 90 ярдів низше границі, призначеної для чоловіка під водою.

Я говорю 150 ярдів, хоч я не мав інструментів до по-мірів. Та я знав, що сонішні лучі не можуть проникати вже дальше і в дійсности ставало щораз темнійше. На десять кроків не видко вже було нічого. Я шукав своєї дороги, коли нараз побачив недалеко від себе світло. Капітан пустив в рух свій апарат, його товариш зробив те саме, а вкінци ми оба з Конселем пішли за їх приміром. Море освітлене чотирма лампами ясніло довкруги на 36 ярдів.

Капітан Немо все ще ішов дальше в глубину ліса, а дерева почали рідшати. Я завважав, що ростинне жите зникало скорше від звіринного. Медузи покинули геть безплodну землю, з якої ще безліч звіринок, як зоофіти, молюск і риби брали поживу.

Як ми ішли, я думав, що наші апарати спровадять конче якихсь нових мешканців до нас. Але хоч вони і залазили ся, то все держались осторонь від мисливих. Кілька разів я бачив, як капітан Немо прикладав свою стрільбу до голови, опісля знова спускав в долину. Вкінци після чотирох годин вандрівка наша скінчила ся. Ми прийшли перед саму стіну великих скал, де вже кінчило ся пановане капітана Немо, а де в дійсности остров Креспо визирав понад води океана. Капітан Немо задержав ся і ми мусіли всі пристанути.

Почав ся відворот. Капітан Немо знов вийшов на чоло свого товариства, показуючи напрям без проволок. Мені здавало ся, що ми не вертаємо тою самою дорогою до Навтілюса. Нова дорога була дуже стрімка і через се томляча. Ми зблизили ся до поверхні моря. Та сей по-

норот до поверхні не був такій нагній, щоб ми їм шкодити. Дуже скоро появило ся знова світло, а сонце знова розіграло ся своїми красками на ріжних предметах морських. В глибокій десяти ярдів ми йшли серед множества риб, деяких більше цікавих. Але ще ніодна морська звірину не стрінула нас, гідна нашого стріла. Нараз я побачив, як капітан змірив свою стрільбу і за хвилю вистрілив. Я почув проразливий звук і сотворіне впало недалеко від нас. Була се чудова морська видра, одиникий морський чотирножний звір. Ся видра була довга на 5 стіп і мусіла бути дуже вартісна. Її шкіра оріхова з верха, а срібна під сподом була сим точаром, за яким так шукали на торгах в Росії і Хінах. Я подивляв сего цікавого ссавця, з короткими вухами і круглими очима, білими вусиками як в кота і з болонковатими лапками. Сей звір був тепер дуже рідкий і знаходив ся ще тільки в північних частях Тихого океана.

Товариш капітана Немо перекинув сего звіра через плечі і ми пішли дальше. Цілу годину ми йшли рівниною. Часами підіймала ся вона на 2 ярди до поверхні моря. Я бачив, як ми відбили ся на поверхні моря і йшли звернені одні до других головами в тім самім напрямі. Инакше відбивали ся і хмарки і літаючі понад морем птахи, і я бачив їх тїни і скорий лет понад головами.

В тім часі я мав нагоду бачити знаменнтий стріл, який доказував правдну зручність стрільця. Над нашими головами зявив ся великий птах і кружляв на одному місци. Товариш капітана Немо змірив ся до него і вистрілив, коли птах був лиш тільки кілька ярдів над морем. Птах впав в море з такою вагою, що мисливий легко дістав його своєю рукою. Був се альбатрос, оден з найкращих родів.

Через дві години ми йшли сими пісковими долинами, а опісля прийшло ся їти дуже зарослими дорогами, і я був крепко втомив ся. Я майже вже приставав, коли на щасте побачив перед собою світло, яке освічувало найменше пів милі під водою. Було се світло Навтілюса. За двацять мінут ми повинні бути в судії. Мій віддих вказував, що в апараті вже мало що було кисня. Наш поворот припізнив ся через неспредвиджені випадки.

Я йшов позаду, та нагло побачив капітана Немо, як

спішив до мене. Своєю сильною рукою він зігнув мене до землі і те саме зробив його товариш з Конселем. З початку я не знав, що думати про цей несподіваний атак, та скоро побачив самого капітана лежачого при мені і неповору-

Над нашими головами з'явився великий птах.

шого. Я лежав на землі під корчем, та піднімаючи трохи вгору свою голову побачив якусь величезну масу викидаючу фосфоричне світло, як пересувалась попри нас.

Кров моя застигла в жилах, як я розпізнав два кольосальні людодіди, з величезними хвостами і мутними очі-

ма. Великі панастники. Вони булиб нас побили в одній секунді своїми страшними пашами. Не знаю, чи Консель підіосни ся, щоб їх поклясувати. Я дини ся на них не з наукової цікаюсти сим разом, а очима можливої жертви: снх морських розбишак.

На щасте сі ненасітні сотворіня не бачуть добре. Вони поплили не завважавши нас, а тільки торкались нас своїми плетовками. Ми виратувались чудом від небезпеки більшої, як стрічі тигра в лісі. За пів години ми добились до самого Навтілюса. Внішні двері були відчинені, і капітан Немо зачинив їх за собою, коли ми исї влізли до середини. Потім він потиснув гувик і помпи скоро виперли воду з келії. Я почув, як вода опадала з мене, а незаловго ми стягали з себе нашу водолазну одіж, до краю втомлені і сплячі. Я вернув ся щасливо назад до своєї спальні після такої небувалої і незвичайної виправи по морським дні.

РОЗДІЛ XVII.

ВІСІМ ТИСЯЧ МІЛЬ ПІД ТИХИМ ОКЕАНОМ.

Слідуючого ранка себто 18-го листопада, я почував ся знова черстиим після вчешашніх пригод і внішов на поміст, де застав вже товариша капітанового, як щось говорив до свого команданта.

Я любував ся величним виглядом океана, коли капітан Немо зявив ся. Він здавалось не запримітив мене і робив астрономічні досьвідн. Після того він прнісїв на світляний гльоб і дивив ся на море. Тмчасом кількох здорових і сильних моряків Навтілюса також внізли на поміст. Вони внішли, щоби стягнути сіти, наставлені через ніч. Моряки з вигляду були ріжних національних типів, та всі європейці. Я пізнав між ними Ірляндців, Французів, Славян і Греків. Вони між собою говорили сею дивною мовою, пкої я не міг вгадати, ні не смів питати ся.

Стягнено сіти. Вони пригадували сіти на нормайдських берегах. Були се великі мішки, до яких причеплено кавалки желіза в долині, щоб стояли в воді отвором. Всї мішки збиралось все, що тільки було в їх дорозі. Найбільше було дрібних рибок, ріжних що до будови і кра-

сок. Не бракувало і більших штук. Я рахував, що в єїтх було найменше 1000 фунтів. Ми не були ніколи без риби. Сіти і електричне світло горнули їх що днини подостатком. Зловлені риби ссїчас спускано черсз віконце до кухні.

Ловля риб скінчила ся, відсвіжено воздух і н думан. що Навтілюс скоро подасть ся під воду на нову вибрану. Черсз се я вже мав сходити в долину, коли нечаяно до мене прнстунув капітан і сказав: Професор, чи сей океан не є обдарений діїсним житем? Він має свої норови і свої лагідні прикмети. Вчера він почнвав подібно, як і ми і тепер він пробудив ся після спокійної ночі. Дивіть ся! він будить ся в обіймах злюбленого сонця. Інтересною є річню слїдити за його організацією. Він має свій пульс, артерні і спазми. І я годжу ся з вченням Маврі, який доказував н нїм таку саму циркуляцію, як циркуляцію кровн в звірят. Так, океан на правду мав циркуляцію і для єї збільшеня Сотворитель приказав множити ся в нїм і — теплу і солн і животинкам.

Підчас своєї бесіди капітан цілковито змінив ся і вникнував в мені незвичайне зворушене.

— Також, — додав він, — в ньому криєть ся правдиве життя. І я уявляю собі основн міст морських, громадки підводних хатів, які так само, як і Навтілюс, моглиб що ранка виринутн з під водн за свіжм воздухом. Та хто знає, чи якийсь деспот....

Капітан Немо закінчив своє реченє насильним рухом цілого тіла, а опісля промовляючи до мене, шоби відай відігнати від себе якусь ненеселу гадку сказан: Не знаєте, пане Аронакс, яка є глибінь моря?

— Я знаю тільки, капітан, що навчили нас головні поміри..

Чи не сказалиб ви мені, щоб я міг ним покорнстатн ся?

Коли не миль ся, то я памятаю деякі. В північнім Атлантику відкрито глибінь на 8000 ярдів, а в Середземнім морі 2500 ярдів. Найзамітніші поміри зроблено в полудневім Атлантику, близько 36 рівнобіжника, які відкрили глибини 12,000, 14,000 і 15,000 ярдів. Колиб так глибини морську скрізь зрівнати, то ми малиб всюди одну і три четвертих міль глибини моря.

Гарно, професор, — відповів капітан. — ми однак сподіємося показати вам децю краще. Що до середньої глибини сеї частини Тихого океана, то вона виносить тільки 4000 ярдів.

Після того він сховав ся в пущі корабля. Я зробив те саме і зайшов в великий артистичний сальон. Шруба сей-час пішла в рух і ми плили зі швидкістю 20 миль на годину.

Минали дні і тижні, а капітан дуже рідко показував ся. Товариш його все зазначував на карті, де ми знаходимо ся, і я завжди бачив дорогу Навтілюса. Майже що дніви вікиа в сальоні були відчинені, і ми ніколи не мучили ся огляда-нем тайн підводного світа.

Загальний напрям Навтілюса був полуднево-східний, а глибінь, в якій він плив, виносила між 100 а 150 ярдів. Одного дня, не звию чому, судно поринаючи троха в до-лину діткнуло ся дна морського. Термометер показував 4.25, котра то температура є загальною для такої глибини.

О 3-тій годині ранком 26-го листопада Навтілюс пе-реїхав лінію Рака під 172° довжини. На 27-го ми бачили острови Сендвіч, де помер Кук, 14-го лютого 1779 року. Ми зробили до тепер від нашої вихідної точки 9,720 миль. Ранком, коли я виліз на поміст, побачив Гавайські остро-ви. Я бачив виразно пасма гірські на найбільшій з них, Гаваї, і вулькани, над котрими взноситься гора Мав-на-Реа, висока на 5000 ярдів. Поміж рибами, які ми тут зловили, було кілька гарних okazів поліпа. Ми все ще плили в тім самім напрямі. 1-го грудня ми переїхали рів-ник на 142° ширини, а 4-го того самого місяця переїхали коло Маркезас островів, які належать до Франції. Від тепер ми плили аж до 11-го с. м. без ніяких переставок і зроби-ли коло 2000 миль. Ся плавання була помітна тільки стрічкою величезної маси кальмарів, яких Французи називають „горнеті”. Риби сі згадується часто писателями старовини, нв них докликувались великі бесідники, коли вірити мож-на Грекови, Атенеюви, який жив перед Галієм. Було се в дії 9-го і 10-го листопада в ночі, коли то Навтілюс-плинув через сю масу молюсків. Можна їх було начислити міліони. Вони вандрують з уміркованих сторін в тепліші йдучи слідами оселедців і сардинок. Ми дивили ся на них через бічні віконця в сальоні і бачили дивні образи. Молю-

ски плили з великою швидкістю, по дорозі більші з них пожирали менших, а всі тручали своїми десятима раменами, осадженими на голові своїх передніх товаришів. Нав-

се корабель висить прямовісно...

швидко, пошмо своєї швидкості плив між ними через кілька годин і сіти його витягнули велику масу їх на поміст.

Через день 11-го грудня я був зайнятий читанем. Нед Ленд і Консель дивились на освітлене море через напіввідкриті віконця в салоні. Нантілюс не рухався. При своїх понних резервуарах він знаходився 1000 ярдів

глубоко, де вже рідко коли можна бачити білісні риби.

Я читав саме гарну книжку написану через Маса, „Невідомки Жолудки“, вчився декілька цінних лекцій, коли до мене приступив Консель і перервав моє читання.

Хай наш приїдуть сюди на хвильку, — сказав цікавим голосом.

Що сталося, Консель?

Я хочу, щоб ви подивилися.

Я встав і опершись на свої лікті перед віконцем глядів. В воді в електричним світлі повисла якась темна маса. Я думав, що це якийсь морський потвір, та в ту мить шибнула в голову гадка, корабель.

— Так, — відповів Канадонець, — це корабель висить привісію.

Нед Ленд не помилявся. Ми були близько корабля, якого пообрізані шнурки звисали в долину. Спід корабля здавалось був в добрім ще стані і він мусів затонити ся перед кількома годинами. Кілька мантів було поломаних, а на містку було привязаних кілька людських тіл. Сумний вид. Я нарахував 5 мушкетерів і одну жінку з дитиною на руках. Вони виглядали ще молодою, пізнав в се по її рисам, яких ще вода не зіпсувала. Дитина обіймала маму за шию. Постава 4 матрозов була страшна. Вони старалися освободити себе від шнурів, якими були привязані до корабля. Керманіч, на вид спокійний і поважний з волоссям прилипленим до чола держав в руках керму і здавалось хотів ще і тепер провадити свій корабель в пропасті моря.

Що за вид! Ми були ймі; наші серця билися на вид сего розбитка, і я зобачив кількох людодів, як зближалися вже до корабля, приваблені людським м'ясом.

Навтілюс оплинув довкола затоненого корабля, а на перелі я вичитав: The Florida, Sunderland.

РОЗДІЛ XVIII.

ВАНІКОРО.

За сям страшним видовищем слідував цілий ряд морських катастроф, яких мав Навтілюс зустріти на своїй дорозі. І дійсно ми бачили часто корпуси розбитих кораб-

лів, ржаніючих на дні моря, гармат, кулі, ланцюхи і тисячі прочих матеріалів, яких пожерла ржа. 11-го грудня ми переїхали попри острови Помоту, стару небезпечну групу Бюгенвіл, яка тягнеться через 500 миль довго, а займає яких 370 квадратних миль. Група ся має яких 60 менших груп островів, з яких помітна група Гамбієр належить до Франції. Се суть коралові острови, повсталі поступенно, денною працею поліпів. Колись з них всіх утворить ся новий континент, який займати ме простір між Новою Зеландією і Новою Каледонією.

Одного дня, коли я розказував про сю сяю пону теорію капітанови, від відповів холодно:

— Земля не потребує вже більше континентів, але більше поних людей.

Случайно Навтілюс підійшов під остров Клермон-Тоннер, оден з сих ціканих груп, яку відкрив в р. 1822 капітан Бел. Я мав тут нагоду студіювати систему коралову, яка витворила ці острови.

Мадренори, котрих не треба мішати з дійсними коралами, представляють ткань покриту твердою лускою, яких різнородна будова заставила Мільт-Едвардса поділити їх на 5 клас. Вони живуть міліонами на дні моря, а їх вапнисті виділини перетворюють ся в скали і цілі острови. Цілий ланцюх таких островів замикає великі озера серед моря і тільки щілинами лучать ся ці озера з морем. Будови сих островів також різні і дивачні. В однім місці се самі рафи, а в других місцях вони творять високі, зверху гребнясті стіни, коло яких океан є дуже глубокий.

Я міг бачити докладно ці цікаві стіни, декуди глибокі на 300 ардів, освічені ясным світлом нашого судна. Відповідаючи на питання Конселя, кілька літ взяло см сотворінням побудувати такі рафи і острови, я здиновав його чинмало заявляючи, що учені люди обчислюють будову одної осьмої часті одного паля на 100 літ.

Під вечір ми стратили вид островів Клермон-Тоннер і напрям судна значно змінив ся. Ми переїхнули через лінійю Козерога на 135° довжини і звертаючи на західно північний захід ми переїхали весь тропікальний пас. Хоч літо тут дуже гаряче, то ми не терпіли від спеки, бо температура від 30 до 40 ярдія під водою не переступає 10 до 12

степенів тепла.

15-го грудня ми поплили на схід попри острови Товариств і величезного Таїті, королєви Тихого океана. Ранком я бачив чудові вершки острова, віддалені від нас кілька миль. В цих водах наловили ми знаменитих риб, як макарелів, альбікорів і кілька родів морських вужів.

День 25-го грудня, день Різдвяних свят. Нед Ленд жалував, що ми не святкували свята, вже так прийняте в християнськїм світї. Я не бачив зже капітана Немо через кілька днів. Дня 27-го грудня він прийшов до салону і звертаючись до мене, начеб він бачив мене перед кількома годинами, поклав свої пальці в одно місце на картї і сказав одно лишнє слово: Ванікоро.

Вражїне було чаруюче. Се були острови, на яких загратив ся Ля Перуз. Я сейчас встав з місця.

Чи Навтілюс вже коло Ванікоро? — питає я.

Так, професор, — сказав капітан.

Чи можна буде нам побачити сї славні острови, де погибли Буссоль і Астроляб?

Єсли схочете, професор.

Ідучи в слід за капітаном я вліз на поміст і цікаво розглядав св по виднокрузї.

В північно східній сторонї показались два вулканїчні острови, неоднакової величини і окружені коральовими рафами на 40 миль довкола.

Ми були близько Ванікоро, напроти малої пристани Ванон, положеної на $16^{\circ}4'$ полудневої ширини, а $164^{\circ}32'$ східної довжини. Земля вся здавалась бути вкритою зеленію, почавши від берега аж до вершків в глибинї острова, над якими панувала гора Капого, 476 стїп висока. Навтілюс переїхав через оден просмік між рафами і пристанув перед властивим островом. В тіни якихсь зелених дерев я побачив кілька дикунів, які дивовались дуже нашим приїздом. Вони можливо брали нас за вкогось морського потвора і тому дивились на наше судно з великим підозрінєм.

Саме тоді капітан Немо снітає мене, що я знаю про розбиток Перуза.

— Те, що кожний знає. — відповів я.

— А чи не сказалиб ви менї сего, що кожний знає про

з нього? питав ся він іронічно.

Я розповів йому все, що про се написано в творах Дюмон-Дюрвіля, лиш в скороченню.

Ля Перуз і його товариш капітан де Лянгле були вислані Людовиком XVI в 1785 р. в дорогу морем довкола кулі земської. Вони виїхали на двох кораблях, Буссоль і Астроляб, про котрих і слух запав. В р. 1791 французьке правительство в побоюванню о долю сих кораблів вислало ще других два, Решерше і Есперанс.

Два місяці пізніше повідомив їх Бовен. командант Альбемарль, що він бачив корабельні розбитки при берегах Нової Георгії. Однак Ентрекасто, командант Решерше ігноруючи се донесенє звернув ся до Адміралті островів, бо там після донесеня капітана Гонтера мав загинути Ля Перуз.

Даремні були їх пошукування. Есперанс і Решерше переїхали попри Ванікоро не задержуючись там і ся їх виправа скінчила ся смертю обох капітанів і кількох моряків.

Капітан Діллон, спосібний старий моряк був перший, що відкрив сліди розбитків. Дня 15-го мая 1824 р. його корабель Ст. Генрік перепливав коло Тікопія, острова з групи Нових Гебридів. Там стрівув його в човні Ляскар і і продав йому срібний меч, на якому вириті були букви власителя. Сей сам Ляскар розказував йому, що шість років тому назад він бачив на Ванікоро двох європейців, яких кораблі розбили ся на рафах.

Діллон догадував ся, що се мусів бути Ля Перуз, того судьба заклопотала цілий світ. Він хотів дістати ся на Ванікоро, де після Ляскара знаходить ся більше річний з розбитків, однак вітри і відпливи морські перешкодили його плянам.

Діллон вернув ся до Калькути. Там він зацікавив своїм відкритєм азіятицько-індійську компанію, яка віддала під його команду корабель Решерше (се другий Решерше), на яким Діллон пустив ся в дорогу дня 23-го січня 1827 р. разом з одним французьким агентом.

Решерше задержуючись в кількох місцях на Тихім океані приставав вкінці перед Ванікоро 7-го липня 1827 року в тій самій пристани, в якій тепер був Навтілюс.

Там він вазбирав чимало останків з розбитків, як залізне начиннє, якори, поломані астрономічні інструменти, бронзовий годинник і ще дещо. Діллон задержав ся на сїм нещасливім острові аж до жовтня. Відтак покинув Ванікоро і плиючи в напрямі Новаї Зеландії приїхав 7-го апріля 1828 р. до Калькути, а звідтам вернув в Францію, де його дуже радо прийняв Карло X.

Рівночасно з такою самою цілюю виправив ся Дюмон-Дюрійє, не знаючи нічого про виправу Діллона. По дорозі він довідав ся від китолова, що дикуми Люїзіяди і Нової Каледонії знайшли подібні річчї з розбитків і в два місяці після того, як Діллон покинув Ванікоро, приїхав до міста Гобарт. Довідавшись там про Діллонові відкриття він постановив плисти слідом Діллона.

10-го лютого 1828 р. Астроляб звив ся перед Тіконія, і за переводчика і провідника взяли втікача знайденого на острові. Звідси виїхав корабель до Ванікоро і 20-го лютого станув я пристанн Ванон.

23-го кількох офіцерів перейшли через остров і принесли з собою безвартні річчї. Тубольці не хотіли їх опрощувати по острові, певно зі страху, щоб Дюмон не хотів на них мстити ся за Ля Перуза і його нещасливу прислугу.

Однак 26-го вони заохочені дїлами дарунками і обіцянками безкарности, запровадили М. Джекірота на місце катастрофи. Там на дні моря 6 до 8 ярдів глибоко знайшли якори, гармати і пр. Астроляб вислав в се місце більший човен, а морьки не без трудности явтягнули з води якор, ваги 1800 фунтія і мосвжну гармату.

Дюмон довідав ся ще від тубольців, що Ля Перуз після ятрати свого корабля збудував менший корабель, та і сей затонив ся, однак ніхто з них не знав, де.

Французьке правительство в переконанню, що Дюмон не знав нічого про рухи Діллона, вислало одномаштовний корабель Байонез до Ванікоро. Байонез приплив до Ванікоро кілька місяців по відїзді Астроляба. Він не відкрив нічого нового, тільки доїс, що тубольці шанують пам'ятник Ля Перуза. Отсе все, що в розповів капітанови Немо.

Тепер однак ніхто не знає, де загинув третій корабель, який побудоване з розбитків на острої Ванікоро,

сказав капітан Немо.

— Ніхто не знає.

Капітан не сказав нічого, тільки казав мені йти за ним до сальону. Навтілюс занурився кілька ярдів під яоду і відчииено яікоиця.

Я зблизився до одного і побачив серед коральових корчів і міліонів всяких інших морських сотворінь не-виразні риси решток розбитка. Коли я так дивився на них, капітан Немо сказав сумним голосом:

Командант Ля Перуз вибрався 7-го грудня 1785 р. зі своїми кораблями Ля Буссоль і Астроляб і найперше задержався в Ботані Бей, опісля звиджував Приятельські острови. Ною Каледонію, плів попри Саита Круз і приїхав до Намука, з групи Гапаї. Потім його корабель вдарив в рафу Ваїїкори. Бусоль перший заїхав в мілину на полудие-вім березі. Астроляб поспішив на поміч і застряг також. Перший корабель сейчас розбився. Другий держався ще кілька днів. Тубольці прийняли розбитки ввічливо. Тут вони поселили ся і побудували менший корабель з останків двох розбитих кораблів. Кількох мориків лишило ся добровільно на Ваніпоро, другі ослаблені вибрали ся разом з Ля Перузом. Вони попрямували до Сальомон островів і там загинули.

— Як ви знаєте про все?

— По сій річи, яку я знайшов на місци постідиної катастрофи.

Тут капітан Немо показав мені бляшану скринку, з фрайцузькою печаткою і поржавілу. Він відчинив її і я побачив в ній жмуток паперів, пожовклих вже, та ще читких. В них подані були поученя міністра маринарки для команданта Ля Перуза, з власноручними замітками Людвика XVI. на боках.

— Ах! се гарна смерть для моряка. — сказав капітан Немо. Коралевий гріб мусить бути дуже спокійний і такий сам гріб сховає мої і моїх тояаришія тлінні останки.

РОЗДІЛ XIX.

ПРОСМИК ТОРРЕС.

Вночі 27-го грудня Навтілюс покинув береги Ванікоро. Напря́м його був полуднево західний і в трох днях він зробив понад 1500 миль, які ділили його тепер від групи Перуза.

Раненько 1-го січня 1863 р. Консель приступив до мене на помості. Пане, позвольте пожелати вам з новим роком.

— Що? Консель, як колись в Парижі, коли я був занятий в своїй студії в ботанічному парку. Я розуміюся, приймаю твої желання і дякую тобі за них. Тільки я прошу тебе пояснити мені, що ти розумієш під „щастливим новим роком“ в таких обставинах? Чи ти думаєш, що сей рік закінчить наше ув'язнене, чи що він продовжатиме нашу вандрівку?

— По правді я не знаю, що вам на це відповідати. Ми певно побачимо ще не одно диво і за минувших два місяці ми не мали часу на скуку. Посліднє чудо було найдивнійше і коли ми будемо робити дальше такий поступ, то я не знаю, чим він скінчить ся. Мені здається, що ми вже не побачимо чогось подібного.

Дня 2-го січня ми зробили від самого початку до тепер 11,340 миль або 5,670 миль французьких. Перед нами стелилось небезпечне коралеве море на північно-східнім побережжю Австралії. Наш корабель плив кілька миль від страшної рафи, на якій затратив ся корабель Кука в 1770 р.

Я хотів побачити рафу, довгу на 360 миль, о котру розбивалось вічно неспокійне море, з великою силою. Саме тоді крила Навтілюса відхилились і він пішов в глибину не даючи мені нагоди бачити стін коралевих. В два дні пізнійше ми вже були поза сям коралевим морем і зближали ся до просмика Торрес, який знова провадив до індійського океана.

Просмик Торрес був широкий на 34 миль, однак в ньому знаходить ся дуже багато перешкод, як острови, острів-

ціскали і через се переїзд через нього є дуже небезпечний. Капітан Немо звернув на сей переїзд свою особлившу увагу, і шруба судна обертала ся повільно.

Користаючи з того я і оба мої товариші вийшли на опущений поміст. Я сподівався побачити в гльобі за керманича самого капітана. Перед собою я держав карту просмика, зладжену інжініром Дюмоліном і пильно читав з неї. Море було дуже дике. Філії котились в північно-західнім напрямі і розбивали ся на коралях, які денеде показували ся понад воду.

- Море тут не добре, — завважав Нед Ленд.

- Несмачне дійсно для судна такого, як Навтілюс.

Капітан мусить знати добре свою дорогу, щоб не зачепити одного з коралів, грізних для судна.

В дійсности положене було небезпечне, однак Навтілюс промикав ся дуже штудерно поміж них. Він не йшов слідами Астроляба і Зелє, бо вони відбились фатально на Дюмон-Дюрвіль. Я побоювався, щоб капітан не схотів попробувати дороги, в якій оба кораблі Дюмона пробивались, коли він пробиваючись просто на захід поплав до острова Гільбоа.

Була тоді 3-та година по полудні. Почав ся відплив моря. Навтілюс зближив ся до острова, на якому я бачив пасма соснових лісів. Ми знаходимо ся дві милі від острова. Нагло щось потрясло мною. Навтілюс діткнув ся скали і станув неповорухний і похилений трошка на бік.

Коли в зірвав ся, побачив капітана Немо і його товариша на помості. Вони оглядали положене судна і перекидались своєю незрозумілою мовою.

Острів Гільбоа простягав ся з півночи на захід, як величезна рука. На полудне від нас виднілось кілька коралевих скал. Ми застрягли на скалі, річ дуже поважна для плавби Навтілюса. Однак судно не потерпіло нічого, але воно не могло ані зісунути ся, ані порушити ся взагалі і через се воно могло остатись там на вік.

Я думав над сим, коли капітан, завсїгди спокійний і холодний зблизив ся до мене.

--- Нещастє? - - спитав я.

- - Ні; припадок.

Однак припадок, від якого прийдець ся вам осісти

ся на с'єм острові, від якого так втікаєте.

Капітан Немо подивився на мене цікаво і зробив перечучий знав на доказ, що нога його ніколи не стане на сухій землі. Потім додав: Понад се, пане Аропакс, Навтілюс не є страчений, він ще понесе вас через неодно дня моря. Я не хотівби так скоко розставати ся з вашим товариством.

— Однак, капітан Немо, — відповів я не звертаючи уваги на послідний його іронічний висказ, — Навтілюс застриг на отвертім морі. Рухи моря не мають великої сили в Тихім океані, і если ян не можете зменшити тягару Навтілюса, в такім разі я не бачу, як ви можете його звідси видобути.

— Правда, що море тут не дуже рухливе. Все таки я просмику Торреса між приливом а відпливом моря є ріжниця одного ярда. Сегодня маємо 4-го с'чня, а за пять днів маємо повню місяць. Мені булоб дуже дивно, наколиб сей товариш нашої землі не стягнув а се місце досить рідн і не зробля мені приступи, за яку я буяби йому вдячний.

Сказавши се капітан разом зі своїм товаришем спустилися в глуб судна. Що до судна, то воно не рухало ся, неначе коралевий поліп обмотав його яже на вічність.

— І щож, пане, — сказав Нед Ленд, який прийшов сюди, коли капітан відійшов в долину.

— Будемо ждати терпеливо на прилив аж до 9-го, доки місяць не чодасть нам своєї помічної руки.

— Напранду?

— Так.

— І капітан сей не буде спочивати, як тільки місяць йому допоможе, — сказав Консель.

Канаднєць поглянув на Конселя і тільки здвигнув плечима.

— Поярте мені, пане, що ся купа зеліза більше вже не поплиає ані на воді, ані під водою. Вона тепер здалась хнба на фунт габаки. Тому я думаю, що надійшоя час розпрощати ся з капітаном Немо.

— Приятелю, я не сумніваюсь про сего Навтілюса так, як ви, і за 4 дні ми будемо знати, чого нам держати ся. Впрочім утеча булаб можлива, колиб ми були близько

англійських або французьких берегів. Але на папуанських берегах річ неможлива. Будемо ще мати досить часу про це думати, якщо Навтілюс не потрапить видобути ся звідей.

— Але чи знають вони, що в такому случаю робити? Маємо острів, а на ньому ліси, а в них земські звірята, а дальше котлети, біфстейки, за якими я мавби охоту пошукати.

— В тім ви маєте рацію, -- сказав Консель. Чи ми моглиб дістати позволене від свого приятеля, капітана Немо, на прогулянку до сего острова, щоб ми бодай не забули ходити по сухій землі.

--- Я можу його просити, та він не згодить ся.

Можна попробувати, — говорив Консель, — тоді будемо знати, кільки можна числити на капітанову привязь.

На моє велике здивування капітан позволив і то дуже радо, не вимагаючи від нас навіть записування нашого повороту. Однак утеча через Нову Гвінею є дуже небезпечна і я не радивби Недови пробувати її. Вже краще бути в'язнем на Навтілюсі, чим понасти в руки дикунів.

В осьмій годині вибрались ми в дорогу, озброєні в стрільби і сокири. Море було досить спокійне, і тільки легесенький вітерець дув від острова. Ми оба з Конселем веслювали, а Нед кермував. Човен мчав скоро.

Нед Ленд не носідав ся з радості. Він почував себе в'язнем, що втік з в'язниці і не знав про се, що йому треба буде вертати ся.

— М'ясо! Ми будемо їсти м'ясо, та ще яке м'ясо! — він кричав. -- Правдиву дичину, а може і хліб. Я не кажу, що риба недобра, але кусень свіжої печені вже здавби ся нам, щоби зміняти нашу звичайну рутину.

--- Жеручі! сказав Консель -- від його бесіди я вже лікаю слину.

Побачимо -- сказав я -- чи в тих лісах є яка дичина, та чи сю дичину можна буде хочби тільки бачити.

— Добре кажете, пане Аронакс, --- відповів Канадієць, якого зуби були ostrі, як сокира. — Я буду їсти і тигра, коли не знайдемо иншого чотиринога на сім острові.

Приятель Нед вже непокоїть ся сном. — сказав Консель.

Як би воно не стало ся — продовжав Нед, — кожний зьвір на чотирох ногах без піри, або на двох в пірю бу — повитаний моїм першим стрілом.

Дуже добре! Вані, пане Ленд, вибрики зачинають ся.

Не страхайте ся, пане Аронаке — відповів Ленд — не забере мені і 25 мінут поставити перед вас печеню моєї роботи.

За пів години ми приїхали до острова минаючи щастливо коралеві рафи, що оточують острів Гільбоа.

РОЗДІЛ XX.

КІЛЬКА ДНІВ НА ЗЕМЛІ.

Дотик землі вразив мене до краю. Хоч після снів капітана Немо, ми були тільки „пасажирами на Пантілюсі“, то в дійсности ми були визывнми його команданта.

Капідень не звертав своєї уваги на чудну ростиність панауанську, бо він волів користне від приємного. Скоро відкрив він кокосове дерево, дістав кілька його овочів, розбив їх і ми пили молоко і їли орех з вдоволенням, яке протестувало проти звичайної їди на Навтілюсі.

— Знамените! — сказав Нед Ленд.

Раз добре! — добавив Консель.

А я думаю, що він не буде противити ся нашим кокосовим орехам на судні.

— Я не думаю, щоб він противив ся, тільки він не схоче сам їх кушати.

Так буде краще для нас — відповів Нед Ленд, — бо буде більше.

— Одно слово тільки, пане Ленд — сказав я гарнуньщикови, який розпочав вже обрабляти друге дерево. — Кокосові орехи суть цінним набутком, однак треба вперед розглянути ся по острові, може тут є дещо ще ціннійше. Свіжу врину радо повнтають на Навтілюсі.

— Пан мають слухність, — відповів Консель, — пропоную заховати три місця на нашій човні; одно на овочі, друге на ярину, а третє на дичину, хоч дотепер ми ще

не бачили пійкої.

— Консель, ми не попадаймо в розпуку, — зауважав Канаднець.

— Ідём даліше, — додавив н — можливо, що тутешні мешканці не суть такі ласі на дичину, як ми.

— Кленусь словом, — відповів Ленд, — я починаю розуміти вартість науки про розміщене людської раси.

— Нед Ленд! що ви говорите? Ви, людоїд? Я не чуюся безпечним з вами. Одного ранка пробудившись я мігби побачити тільки половину себе.

— Приятелю Консель, я люблю вас дуже, але не так дуже, щоб вас їсти без примусу.

— Я не вірю вам, — відповів Консель. Але досить сего. Ми мусимо дістати якусь дичину, щоб задоволити сего кашіба. В протиннім разі одного ранка з мене остануться тільки кусинки на вашні услуги.

Розмовляючи так ми ходили по лісі через дві години. Ми не жалували наших трудів, бо відкрили дуже цінний продукт тропікальний, хлібове дерево, якого було подостатком на острові Гільбоа.

Нед Ленд знав їх добре. Він паївся їх досить підчас своїх морських вандрівок і знав як направити їх до їди. Сам вид їх дражнив його.

— Панс, — говорив він, — я вміру, коли не покушаю хоч одного хлібового маля.

— Кушайте, приятелю, кушайте, коли так хочете. Ми тут для досвідів, — робить їх.

— Се не забавить — сказав Канаднець.

Він сейчас розложив вогонь з сухого дерева, а я і Консель шукалисьмо за овочами. Деякі ще не доспіли, та багато вже пожовкли і тільки ждали на їдців.

Сї овочі не мають кісток. Консель приніс цілий дозен. Нед Ленд покрав їх на пластинки і положив їх на вогонь повтаряючи: Побачите, панс, що то за добрий хліб буде, особливо для нас, що не бачили його так довго. Се не є навіть хліб, а делікатні тісточка. Ви ще не їли їх, панс?

— Ні, Нед.

Дуже добре, ладьтеся на знаменитий присмвк. Коли ви не схочете їх більше, я не називаюсь більше королем гарпуницьків.

За якийсь час хліб бун спечений. Запах його дражнив наш смак, і мушу признати, що я їм його з великим задоволенням.

Котра година? - - спитав Кадалець.

Що найменше друга. - відповів Консель.

Як скоро час летить на твердій землі. - віддихав Нед Ленд.

Ходім вже, - говорив Консель.

Ми вертали через тіс і надібали ще по дорозі кану-стий пальми і збирали з них овочів подібних до малої фасолі.

Ми притягнули великий набір до човна. Та Нед Ленд не задовольнив ся сим всім. Доля сприяла нам. По дорозі ми подибали кілька пальм, які як хлібні дерева зачислялись до найкористійших.

Вкінці о 5-ій годині нанавіть жení всячиною ми покинули острів і за пів години з'їхались до Навтілуса. Ніхто не показував ся з його приступи. Виландонни нашу добу ми повечеряли, а потім позаспівали.

Слідуючого дня, 6-го січня все по старому. Ні одного звуку, ні одної признаки життя на судії. Ми рідко вернути ся до острова. Нед Ленд сподівався більшою щастя сим разом і хотів переглянути другу половину ліса.

Ми вибрали ся перед сходом сонця. Човен скоро причалав до берега.

Ми висіли і вибрали найперше Ленда на свого провідника. Він йшов берегом на захід, а опісля надібавши потік звернувши в середину острова на велику рівнину. На краю бун ліс. Над потоком літали риболови, з яких поведінки я заключаю, що хоч на острові нема сталих жителів, то мусять якісь люди приїжджати сюди.

Переїшовши рівнину ми прийшли до ненеличкого ліска, в якому співало і літало безліч пташків.

Тут самі пташки - - сказав Консель.

Їх можна їсти. - відповів Нед.

Я не годжусь з вами, приятелю Нед, бо я бачу там самі пануги.

Приятелю Консель, - - сказав Нед поважно, - - папуга є бажантом для тих, що не мають більшого нічого.

- - І ся птиця. - додав я - добре приправлена, варта вилок і ножа.

В дійсности в с'їм густім ліску був цілий світ напуг, які потребували тільки троха обзавання, щоб говорити людськими мовами. Були між ними всякі роди, тільки не багато таких, що можнаб їх їсти.

Я динив ся, чи не побачу птаха, якого тут бракувало, а який тільки тут живе. Перейшовши лісок ми знайшли ся на рівнині з деякими корчами. Тут сиділи вони з довгими хвостами, прибрані в різнокольорові строї, чаруючи наші очі.

- Райські птахи! — скликнув я.

Малійці, які торгують сими птахами з Хінцями, мають кілька способів на їх ловлю. Часами вони наставляють сільця на верхах дерев, а часами ловлять їх при помочі липкого в'язу, яке паралізує їх рухи. А рідко коли вони затрокують ноду, яку пють єї птиці. Ми мусіли стріляти до них і в с'їй спосіб дістали кілька гарних штук.

Около 11-тої години ми перейшли через перший ланцюх гірський та нічого не вполювали. Почав докучати нам голод. Мисливі спустили ся на свою добич, таїї перерахували ся. На шасте Консель пристарав двома стрілами на спідане два дикі голуби. М'ясо з них пражило ся на вогни, а Нед Ленд нік ще і свій хліб. Ми з'їли м'ясо разом з кістками і доправили ще хлібом.

— Чого нам ще бракує, Нед? —

- Чотириногої дичини, пане Аронакс. Всі ті голуби се тільки додатки і я не вдоволю ся, доки не дістану котлетів.

— І я ні. Доки не дістану живцем одного з райських птахів.

- Продовжаймо наше польоване, -- відповів Консель. Ходім близше моря. Ми прийшли до збочів гірських, а я думаю, що нам треба дістати ся до лісів.

Се була добра рада і ми послушали єї. За одну годину ми були на краю сагового ліса. Кілька нестрашних вужів втікло з перед нас; втікали також райські птахи і я так бажав зблизити ся до одного, коли нараз Консель зігнув ся в долину і вхопивши одного пригнав ся до нас.

Дуже добре. Консель.

— Хай пан добре приглянуть ся, а тоді побачать, чи велика н тім моя заслуга.

— Чому, Консель?

Бо птах є паний.

Паний!

Так, пане; паний від мушкетолових орхів, які він заїдав під тим деревом. Бачите, які страшні є наслідки пиянства!

Не кажіть так. — закричав Канадієць, бо я вже не пий від двох місяців горівки!

Я поглянув на птаха. Консель добре говорив. Птах паний їд соку буя безсильний. Він не міг летіти. Птиця ся належала до найгарніших оказів і була великою рідкістю. Була довга на три стопі. Голова у неї маленька, невеличкі очі, пасаджені в кутках дзьоба. А як прикрашена! Жовтий дзьоб, червоні ноги, орішковаті крила з порпурини кінчиками, ясно-жовта горішня часть шийки і голови, а зелена долішня части. Орішкова краса на грудях і животу. Чудові, видовжені пера в хвості, під котрим висають два вахлорці дуже ніжної будови. Отсе цілий опис сего чудного птаха, якого тубольці називають „птахом сонця“.

Хоч мої бажання сповнилися, то Канадійцеві ще ні. Аж доперя коло 2-ої години він застрілив невеличку свинку, яка поражена електрикою упала, як камінь. Нед стгнув з неї шкіру і вичистив її середину. На вечеру зладив пів дозена котлетія з неї. Опісля польоване йшло своїм ходом даліше.

Нед і Консель скоро подибали череду кангурів, які втікали і в утєчі падали від електричних кутьок. Знаменита річ, кричав Нед Леяд. — і подумати, що ми будемо їсти таке мясо, а ті ідіоти яв судні анї кусника!

Нед був би їх побив всіх, колиб не говорив так багато. Та оден дозен було досить і у нього. Сі звірятка яє були великі, менші їд значайних кангурів, але досить тоясті і добрі на мясо. Ми були вдоволені польованем. Нед хотів ще вернути ся на сей остров на другий день, щоб вийти зовсім чотириножних звірв, та перераховав ся.

О 6-ій годині вечером ми вернули до берега і застали свій човен на своїм місці. Нед Ленд забрав св сейчас до кушарської роботи, і скоро все варилося і пражило ся на вогни.

Обід був знаменитий. Два дні голуби закінчили сей незвичайний пир.

— Можеб ми не вертали сего вечера до Навтілюса? — сказав Консель.

Може зовсім не вертаймо! додав Нед.

Саме тоді впав камінь під ноги і перебив пропозицію гарпунищика.

РОЗДІЛ XXI.

ЯК КАПІТАН НЕМО БОРОНИВ СЯ.

Ми дивили ся на край ліса не встаючи з наших місць: я перестав їсти, а Нед покінчив свою вечерню роботу.

— Каміня не падуть з неба, -- завважав Консель, — инакше вони заслугують на назву аеролітів.

Потім впав другий камінь добре вимірений і витрутив з Конселевої руки ногу голуба. Ми всі три встали, вхопили за стрільби і готові були до нападу.

— Може се малпи? — кричав Нед Ленд.

Се мусять бути дикунн.

— До човна! -- сказав я ідучи з поспіхом до моря.

Крайня пора була спішити ся, бо недалеко показали ся тубольці, уоружені в луки і стріли. Наш човен ждав на нас в віддалі 60 стій. Дикунн зближали ся до нас, ворожо вимахуючи луками. Каміне і стріли падали густо коло нас.

Нед Ленд не хотів розставати ся зі своїми провіянтами і вхопивши свинку в одну руку, а кангурів в другу досить скоро втікав. За дві минуті ми були при березі. Скоренько заладувати човен добнчею і відбили від берега. Дикунн кинули ся за нами в воду. Я глядів, чи хто не вийде з Навтілюса. Та нікого не було яндко, судно лежало наче опущене.

За двацять минут ми були на судні. Віконця були відчинені. Замкнувши їх ми сховали ся до середни. Я ввійшов до сальону і побачив капітана Немо, зігнутого над органом і розсіяного музичною екстазією.

— Капітан!

Він не чув мене.

Капітан! — сказав я в друге дотикаючись його руки.

Він стрепенувся і звертаючись до мене сказав: То ви, професор? Чи добре вам польовалось? Чи поробили які ботанічні відкриття?

Так, капітан; але разом ми спровадили за собою череду двоногів, присутність яких страхає мене.

- Яких двоногів?

Дикунів.

Дикунів, — промовив іронічно, — Ви здивовані, що на чужій землі знайшли чужих вам людей? Де нема їх сих дикунів? Чи думаєте, що вони гірші від других, яких ви не називаєте дикунами?

- Алеж, капітане...

- Кільки нарахувались їх?

- Сто найменше.

— Пане Аронакс. — відповів капітан Немо. — колиб навіть всі тубольці Папуї зібрали ся тут, Навтілюс не боїть ся їх атаків.

Пальці капітана скакали по клявішах органа і то тільки по чорних, що надавало його мелодіям чисто шкотландській характер. Скоро він призабув мою присутність і понав в задуму, якої я не хотів переривати. Я вийшов на поміст, де вже запала ніч, і я міг ледви розрізнити острів. Численні огні на березі свідчили, що дикуни не мали гадки втікати. Я лишив ся там через сім годин, думаючи про сих тубольців та запевненні капітаном не страхав ся більше їх загрозам. Мої спомини полетіли в Францію. Ніч минала без ніяких пригод, тубольці бояли ся приступити до потвора в пристані. Віконця були повідчиняні і їх отворами можна було легко дістатися до середини Навтілюса.

О шестій годині рано 8-го січня я вийшов на поміст. Почало сяптати і скоро показав ся острів. Найнерше береги, а потім верхи гір.

Тубольці показали ся на березі в ще більшім числі як попереднього дня. 500 до 600 душ; деякі з них підходили близько до самого Навтілюса. Я бачив їх добре. Вони були всі правдиві Папуаси, сильно збудовані, з високим чолом тільки не широким, і білими зубами. Пушисте волосся, червонастої краски виглядало на чорнім тілі, як в

Нубійців. З порозтинааних вух звисали шиурочки кісточок. По більшій частині були воїни голі. Тільки в жінок я бачив закриття з ростин, звисаючі з бедер по коліна. Деякі їх проводирі мали на шиях шкляні пацьорки, червоні і білі. Всі були озброєні в луки, стріли і щити, а на раменах несли в сітках круглі камінці, якими так зручно вміли кидати. Один з проводирів зблизився до Навтілюса і пильно його оглядав. Я міг легко звалити його на землю, але краще було ждати на їх ворожі рухи. Для європейців в таких случаях є вигідніше боронити ся, чим атакувати.

Пануаси оточили судно майже зі всіх сторін, але не докучали. Я чув часто слово „Ассаї“ і з їх рухів догадував ся, що воїни запрошували мене на острів.

В той день човен не рушив ся з місця на велике недоволене Леида, який хотів ще доповнити свої запаси. Тому він заходив ся коло того всего, що вчора приніс з острова. Вода зачала підніматися і дикуни втікали з води на беріг. Число їх значно збільшало ся. Я однак не бачив ні одного їх човна. Се був останній день перед відпливом Навтілюса з того місця, коли вірити обіцянці капітана Немо.

Я прикликав Конселя і попросив його, щоб приніс мені невеличкий сачок до ловлення риби. Через дві години ми всаджали і витягали з води сачок і наловили трохи дрібних риб і кілька малих черепах, яких забрано до кухні судна.

Я ще раз всадив сачок в воду і скоренько витягав його назад. На своє здивування я побачив щось незвичайне і сейчас сягнув туди рукою. Впевнившись про свою знахідку я скричав не своїм голосом.

— Що стало ся, пане? — питав ся здивований Консель, — чи може вас що вкусило?

— Ні, мій хлопче, та я радо був би дав за се свій палець.

— Що за відкриття?

— Отся мушля, — сказав я держучи її високо. — Се є оливковий порфір, дуже рідкий рід молюсків. В додатку є се лівак мушля.

— Чи можливо?

— Так, Консель.

Мушлі звичайно суть правляки, а за ліваків аматори готові платити вагою золота.

Ми з Консетем оглядали ще нашу дорожочність, коли нараз виізв камінь і розбив нашу мушлю я руці Конселя.

Консель вхопив за стрільбу і змірив ся до сего дикуна.

Ми закричали з розпукки! Консель вхопив за стрільбу і змірив ся до сего дикуна, що розмахував ся каменем. Я хотів задержати його, та удар його досягнув своєї цілі і розбив бранзолетку на рамени дикуна.

Консель, кричав я, - Консель!

— Чи ви не бачите, — говорив він, — що сей канібал розпочав перший напад.

— Мушля не варта життя чоловіка, — сказав я.

— Я волів би, щоб він був зломив моє рамя, — кричав Консель.

Консель розсердився. Я не поділяв його настрою. Тимчасом положення змінилося. Около 20 човнів оточило Навтілюса. Були се човна зроблені з кори дерев, вузькі а довгі, на яких джунки зближалися до нас з великою швидкістю. Я слідив за їх рухами з неспокоєм. Сі Папуаси торгували вже з європейцями і знали їх кораблі. Та такого судна без маштів і коминів вони ще не бачили. Тому вони стояли з початку осторонь, і тільки поволи наблизились і підходили що раз ближше. Саме пора тепер було їх чимсь відстрашити і то чимсь не голосини, як грім, а таким блискучим.

В сей момент човна приплили до самого Навтілюса і град стрілів посипався на него.

Я побіг до середини судна, та не знайшов там нікого. Пристанув перед дверми капітанової спальні і задукав.

— Прошу до середини, — відповів капітан.

— Я перериваю вам, — сказав я з чепухи.

— Се правда, пане Аронакс, але ви мусите мати до сего причини.

— Дуже поважні; тубольці оточили нас своїми човнами і за кілька хвилин розпочнуть свої атаки.

— Аг! — сказав капітан спокійно, — то вони прийшли з своїми човнами?

— Так, пане.

— Ми мусимо позамкати отвори.

— Власне, я прийшов сказати вам...

— Се дуже проста річ, — сказав капітан і натискаючи на електричний гузок дав приказ своїм слугам.

— Все готове, пане. — сказав він по кількох хвилях. — Човен готовий і віконця позачинані. Я думаю, що ви не боїтеся, щоби сі панове могли що зробити стінам, яким кулі вашої фрегати не заподіяли жадної шкоди.

— Ні, капітан; але грозить небезпека.

— Яка, пане?

— Завтра ми мусимо відчинити віконця для свіжого

воздуха. Коли в тім часі Папуаси будуть на помості, то я не розумію, як ви можете зборонити їм ввійти до середини нашого судна.

— Ви думаєте, що воли влізуть до нас.

— Я певен того.

— Хай тільки приходить. Я не маю причини збороняти їм сего. Впрочім сі Папуаси дуже бідне сотворіне і я не хотівби, щоби одні з них тратив життя через нас.

Після того я вийшов, однак капітан Немо завернув мене і просив сідати коло него. Він випитував мене про наше польоване на острові і здавалось не розумів сеї жажди за мясом в Канадійця. Опісля він говорив про ниші річи і став дуже ввічливий.

Ми звернули нашу бесіду на самого Навтілюса, який застряг в тім самім місци в просмику, в яким майже стратив ся Дюмон-Дюрвіл. Сей Дюрвіл був одним з найбільших моряків і після капітана Немо другим Куком в Французів. Нещвсливий чоловік науки по тільки пригодах по цілім світі згинув в залізничім трені. Колиб сей енергічний чоловік був подумав в послідній хвили свого життя, які могли бути його гадки, питав ся мене капітан.

Так говорячи, капітан Немо був зворушений і його зворушене дало мені кращу опінію про нього. Потім з картою в руках ми оглядали дороги вандрівок сего французького моряка, його подорож довкола світа, подорожі до полудиевого бігуна, його відкриття всіх головійших островів океанських.

— Се, що зробив сей Дюрвіл на поверхні моря, — сказав капітан Немо, — се зробив я під водою, та далеко легше і докладнійше. Астроляб і Зелія, кидає гураганам не можуть рівняти ся Навтілюсови, з його спокійним кабінетом праці, непорушним серед моря.

— Завтра, — додав капітан, — двайцять мінут до третої пополудни Навтілюс вплине і покине просмик Торреса неушкоджений.

По сих словах капітан вклонив ся і ми розійшли ся. Я вернув ся до своєї спальні. Там знайшов я Конселя, який хотів знати про наслідки наших переговорів з капітаном.

— Мій хлопче, — говорив я, — коли я звернув його

увагу на грозичку небезпеку, то він усміхався іронічно. — Тепер я лиш скажу тобі одну річ. Май довіру до нього і йди спати спокійно.

— Чи ви вже не потребуєте мене, паіе?

Ні, мій друже. Що робить Нед?

— Нед поряється коло кангурових паїв, які мають бути чимсь незрінаним.

Я остався сам і зараз пішов спати. Не міг однак заснути, бо чую голоси дикунів на помості і тупоти їх ніг. Так проминула ніч не турбуючи дуже корабельної прислуги. Вони не журилися сими канїбалами, як не журяться жовіїри одної закритої батареї муравлями, які лазять по верху.

Я працював у своїй каюті аж до полудня. Судно не готовилось до свого відпливу. Я ждав ще троха, а потім пішов до салюну. Було вже пів до третьої. За десять минут мав завершити ся приплив моря і Навтілюс повинен би після обіцянки капітана сейчас виникнути. Коли ні, то через довгі місяці буде лежати бездільно на коралевій скалі.

Незадовго однак судно почало трясти ся легенько, а спід його терти ся на коралевій рафі.

Двадцять і п'ять минут до третьої капітан Немо появився в салюні.

— Ми починаємо плисти, — сказав. — Я приказав відчинити вікниця.

— А Папуаси?

— Папуаси? відповів капітан Немо легко здвигаючи раменами.

— Чи вони не прийдуть до середини Навтілюса?

— Як?

— Перескакуючи через вікниця, які ви казали відчинити.

— Паіе Ароіакс, вони не вийдуть через вікниця, хоч вони відчинені.

Я поглянув на капітана.

— Ви не розумієте? — сказав він.

— Ледви.

— Ходіть і побачите.

Я пішов до середніх сходів. Нед Ленд і Коисель при-

глядали ся, як прислуга корабельна відчиняла отвори, під час коли з надвору доходили дикі оклики дикунів.

Отвори відкрили ся. В середину заглянуло до 20 чужих лиць. Але перший дикун, який приложив руку до отвору, втікав поражений якоюсь силою, страшно кричучи і звиваючись в чотирі погибели.

Так само стало ся з десятьма другими.

Консель понав в екстазу. Нед Ленд розбурений своїм шаленим інстинктом, кинув ся до сходів. Та в сю хвили, як і вхопив ся за залізне поруче, перекинув ся.

— Мене грім вдарив, — кричав він присягаючись.

Се вияснило цілу справу. Се не було поруче, але залізний кабель наладований електричною силою. Наслідок дотику мігби бути смертельний, колиб капітан дозволив цілій силі електричної струї перебігати по дроті. Тепер стало ясним, що між напасниками, а нами була ціла сіть електричної сили, яка разила кожного, хто хотівби дістати ся в середину.

Тим часом поражені Папуаси завернули з поспіхом до острова, а ми на пів веселі потішали і розтирали Неда Леида, який вив ся, мов прокажений.

Саме тоді Навтілюс підняв ся на філях і як раз двайцять мінут до третьої покинув своє коральове ложиско. Його шруба обертала ся поволі і маєстатично. Його скорість росла поступению і перепливаючи через просмик Торреса Навтілюс виплинув безпечно на отверте море.

РОЗДІЛ XXII.

AEGRI SOMNIA.

Слідуючого дня 10-го січня Навтілюс продовжав свою плавбу поміж двома морями і то з такою скоростію, що я обчисляв єї на не менше як 35 миль на годину. Сим разом я не міг числити оборотів шруби. Електрична сила, яка була душею Навтілюса, бо крім руху, тепла і світла, хоронила його ще й перед ворожими атаками, будила в мені безмежний подив, а для творця сего чуда морського я мав чувства глибокого поважання.

Ми прямували на захід і 11-го січня опинили кінчину Вессель положену на 135 довжини, а 10 північної ширини. Підводні рафи були тут дуже численні, та зазначені на мапі дуже докладно. Навтілюс минав їх уважно і дня 13-го січня капітан Немо виплив на море Тімор, коло острова тої самої назви.

Відси звернув ся Навтілюс на полудисевий захід. Голова його звернена була в сторону Індійського океана. Куди тепер понесе нас фантазія капітана, чи поверне він до азійських берегів, чи зблизить ся знова до Європи? Здогад досить неімовірний про чоловіка, який втікає перед зсміями заселеними людьми. А можливо він думає плести довкола кінчини Доброї Надії, а потім кінчини Гори і остаточно опинити ся на ледоватім бігуні. Та Тихий океан був для судна найбільшою свободою. Побачимо.

14-го січня ми стратили вид всякої землі, а швидкість Навтілюса поступово зменшалась. Судно плало часто під водою, а по більшій частині на поверхні моря.

В часі сеї подорожі капітан Немо поробив цікаві поміри температури в різних глубинах. При звичайних обставинах такі поміри робить ся дуже складними інструментами, на яких точність не можна полагати, бо шкла часто тріскають під напором води. Капітан Немо не вдоволяючись таким поміром спускав ся сам зі своїм судном в глибини і при помочі свого термометра відкрив температуру скоро і докладно.

Наповнюючи свої резервуари, або вживаючи своїх бічних крил Навтілюс спускав ся на три, чотири, пять аж до десяти тисяч ярдів глибоко. Остаточо капітан переконав ся, що три тисячі ярдів морської глубини температура на всіх морях виносить однаково чотири і пів степеня тепла.

16-го січня Навтілюс припинив свій біг. Його електрична машина стала безчинна, а судно здалось цілковито на поталу морських філь. Здавало ся, що прислуга корабельна була занята якимись вищими напорами, спричиненими силами рухами машини.

Я з своїми товаришами дивив ся на цікаве видовище. Віконця салону були відчинені, та води довкола Навтілюса темні. В таких водах ми не бачили нічого крім неяс-

сних зарисів великих риб. Нагло все донкруги нас стало ясне. Я думав, що світло се походило від електричної машини нашого судна, та скоро відкрив свою помилку. Навтілюс вїхав на фосфоричне дно. Велика маса малюпких фосфоричних звірятток пертілась на дні, а ясність їх ставала ще більшою, коли вони масою повзались по судні. Обчислюють, що в однім кубічній палі міститься ся їх до двайцять пять тисяч. Світло їх збільшується ще через особливність їх світляної матерії, яку мають також медуси, морські зівіздн, аврелії і прочі фосфоризуючі зоофіти.

Навтілюс крутив ся через кілька годин я сих ясных філях і ми не могли натїшити ся ріжними рухами морських великанів. Я бачив там серед сього нощю, який не горить, звишого і гарного дельфіна, певтомимого, морського кльовна і кілька риб зі шнїлем, доягих на десять стїп, вкі суть добрими віщунами гураганів. Опісля являлись менші риби цілими сотнями і море загалом наповнювалось довкола нас всікими животинами. На поверхни моря мусїла шалїти буря, та Навтілюс не журив ся нею і спочивав спокійно серед волн.

Так плїло наше житє, перериване час їд часу якимсь новим чудом. Консель інтересувався своїми молюсками і рибами, ділячи їх на класи і роди. Нед придумував все щось нове в кухарській штуці. В сей спосіб жилось нам легко і природно і ми не думалиб більше про житє на сухій землі, колиб не трафилось щось, що пригадало нам наше дивне положенє.

18-го сїчня Навтілюс знаходив ся на 105° довжини і 15° полуд. ширини. Погода була непевна, море бурливе, дує сильний східний вітер. Барометер вже від кількох днів заповідав бурю. Я виїшов на помїст саме, коли товариш капітана робив часовий помір і ждав, доки він не вискаже капітанови своєї щоденної фрази. Однак того дня я чув відміну фразу і скоро на помостї звинув ся сам капітан, днвлячись через шкло на виднокруг.

Через кілька хвиль він не рухався. Потім відняв від очий шкло і щось сказав до свого товариша. Сей послїдний зраджував якесь зворушенє, якого не міг скрїти. Капітан Немо пануючи краще над собою, був холодний. Я завва-

жав якусь ріжницю в їх бесіді і рухах і щільно сам дивився доякруги та не бачив нічого замітного.

Капітан Немо ходив від одного кінця помосту до другого не звертаючи на мене жадної уваги. Його хід був певний, тільки менше регулярний. Часами він пристинав і дивився на море. За чим він міг шукати?

Навтілює був тоді кілька сот миль від найближнього берега. Товариші слідили даліше через шкло схильюване море і наглядая більше занепокоєний, чим його командант. І гадка ся певно скоро розяснить ся, бо на приказ капітана

Немо судно рушило вперед з далеко більшою шкоростію.

Саме в ту хвилину товариші звернули на щось капітанову увагу. Сей послідний приставув і дивився через шкло в назначене місце. Він приглядався довго. Я був сим чинмало здиявований і подав ся до салюну, де знайшов знаменитий телескоп. Вернувшись на поміст я щільно приглядався небу і морю. Та нагло хтось вихопив шкло з моїх рук. Я обернувшись. Переді мною стояв капітан Немо, та я його не пізнавав. Його лице змінило ся. Його очі блищали мрвчнним вогнем; його тіло заціпеніло, а голова крилась між рвменами та здаждувалась небувалу в нїм замішанину. Мої шкла випали з рук.

Чи я нехотючи викликав сей гіїв? Чи може капітан уявляв собі, що я відкрив його закриту тайну? Ні, я не був причиною його гіїву, бо він не дивився на мене, але в одно місце на ядинокгузі. Вкінци капітан прийшов до себе.

— Пане Аронакс, — промовив він до мене приказуючим тоном, — я вимагаю від вас шповищення одного з шслів, які вас обовязують

— Що іменню, капітан?

— Ви мусите сховати ся в вашу каюту і сидіти там, доки вас не випущу звідтам.

— Ви тут паном. — відповів я дивлячись йому прямо в очі. — Чи можу питати про одно?

— Про ніщо, пане.

Я не справив ся, бо се не здалось би на ніщо і відійшов до каюты. Можете уявити собі, як прийняли сей приказ оба мої товариші, а вже передовсім Нед.

Не було часу на зміну. Чотирох матрозів ждвало при дверях, щоб запровадити нас до келії, в якій ми перебували

першу ніч на Навтілусі.

Нед Леид хотів перечити ся, та двері зачинили ся.

— Чи не можуть нам сказати мені, що се означає, — питає Консель.

Я розказав їм, що стало ся. Вони дивувались як і я і не розуміли того всього.

Тимчасом я думав над тим всім і на хвилю не забував за сей гнів капітана, якого не міг собі пояснити. Гадки мої перервав Нед окликом: Гелло, снідане готове.

І дійсно стіл був закритий. Очевидно річ, капітан мусів дати сей приказ вже в останній хвили.

Ми були снідачем дуже вдоволені, бо без нього прийшлоб ся трохи голодувати. Ми сіли до стола і їли мовчки. Скоро погасло світло і Нед Леид першим заснув. Я здивувався, коли переконався, що і Консель понаслідок твердий сон. Я думав над причиною сеї осмалости і почував сам в голові якийсь рив. Панерекір мойому бажанню повіки клеїлись до сну. Мною заволоділо прикре підозрінє. Вони мусіли додати до наших страв якісь усыпляючі порошки. Капітан Немо не вдовольняв ся нашим увязиєнем, він хотів, щоб ми твердо позасныли.

Я ще чув, як зачинились вікониці. Судно перестало кидати ся під ударом хвиль, воно мусіло спустити ся в морську глибину. Я боронив ся зі сном, та даремно. Мій віддих ставав що раз слабшим. Я відчував, як студінь прозябала ціле моє тіло. Мої очі замкнулись і я не міг вже їх відчинити. Спершу в уві виринули ріжкі привиди, та вкінці мною заволоділа цілковита безпам'ять.

РОЗДІЛ XXIII.

КОРАЛЕВЕ ЦАРСТВО.

Слідуючого дня я пробудив ся досить черствий. На своє превелике здивуванє я знаходив ся в своїй спальни. Так само і мої товариші були в своїй каюті. Це діяло ся вночі, ніхто з нас не мав найменшого понятя, та ми надіялись ся відкрити сю тайну в будуччині.

Я хотів покидати свою комнату, та не був певен, чи я

вже свободиний. Я відчинив двері і прийшов до центральних сходів. Віконця були знова відчинені. Я дійшов на поміст. Нед Леид і Коисель ждали вже на мене. Я випитував їх, та вони нічого не знали. Ніякого сліду не бачили ми і на Навтілюсі. Він плив на поверхні уміркованим бігом. Товариш капітана я дійшов на п'ятьформу і повідомляв як звичайно капітана.

Капітан не показував ся. З прислуги корабельної я не бачив нікого крім мовчаливого служачого, який usługував мені дуже регулярно.

В другій годині я сидів в сальоні над своїми записками, коли двері від капітанової спальні відчинились і в середину ввійшов сам капітан. Я вклонив ся. Він легенько відклонив ся не промовивши ні слова. Я дальше взяв ся до записок в надії, що капітан все такн пояснить вчерашні події. Я дивив ся на него. Він виглядав втомлений, очі невиспані, лице зажурене. Він то сідав, то ходив по сальоні, зраджуючи своїми рухами великий неспокій. Вкінці підійшов до мене і сказав.

— Чи ви є лікарем, пане Аронакс?

Я цілком не сподівався такого питання і видивив ся на него здивований.

— Чи ви є лікарем, — він ще раз повторив. — Кількох ваших товаришів студіювали медичну.

— Так, я є лікар. Я практикував через кілька літ, заки поступив в музей.

— Дуже добре, пане.

Моя відповідь видко вдовoliла капітана. Я ждав на дальші питання.

— Пане Аронакс, чи ви не хотілиб зайти до одного з моїх людей, — він спитав.

— Чи він хорий?

— Так.

— Я готовий йти за вами.

— Ходіть.

Серце почалося бити, хоч я не знаю, чому, Я бачив певну залежність сеї хвороби одного з корабельної прислуги з вчерашніми випадками і ся тайна цікавила мене не менше як і сей хорий чоловік.

Капітан Немо запровадив мене до каюти слабого. Там

на ліжку лежав мущина сорока літ, з резолютивним виглядом: лица, превднвий тип Англьо-Саксонця.

Я схилив ся над ним. Він був не тільки хорий, але ще: і ранений. Його голова завита і покрита кровію спочивала:

Я схилив ся над ним.

на подушці. Я відв'язав бандажі, а раиений поднвив ся на мене своїми великими очима і ані скривив ся. Була се страшиа рана. Чашка була розбита так, що видко було мозок, який також був иарушений.

Він віддихав тяжко і поволи, а на лиці стійно було спазматичні рухи. Я наслухував його живчик. Він був дуже черівний. Кінчики тіла ставали вже зимні і я бачив, що смерть неминуча. Позавивавши його рани я звернувся до капітана Немо.

Що спричинило його рани? — спитав я.

Що моглоб се зробити? — відповів він виминаючи. Потрясене зломало одну з підоймів машинових, яка знова вдарила його. Але що ви думаєте про його стан?

Я вагався з відповіддю.

Ви можете говорити, — говорив капітан, він не розуміє по французьки.

Я поглянув в останнє на раненого.

— Він вмере в протягу двох годин.

— Чи ніщо не може виратувати його.

— Ніщо.

Капітан Немо стиснув свою руку, в очах його заблищали сльози, які в вивах за неможливі в сего чоловіка.

Через кілька хвиць в ще доглядав вмираючого чоловіка, який ставав що раз блідший. Я поглянув на його розумне чоло, передчасно поморщене і старався вичпатити тайну його життя з висказаних ним останніх слів.

— Ви можете вже відійти, пане Аронакс, — сказав капітан.

Я оставив його і повернувся до своєї спальні. Цілий день турбували мене неприменні підозріння, а в ночі снів про похоронні пісні, динні жалі і молитви шептані мовою, якої я не розумів.

На другий ранок вийшов на поміст. Капітан Немо вже був там. Як тільки заглянув мене, сейчас приступив до мене.

— Професор, чи малиб ви охоту піти на підводну прогулку сьогодні?

З своїми товаришами? — питав я.

Як схочуть.

— Ми слухаємо ваших приказів, капітан.

Звольте вбрати ся в підводні кафтани.

Я повідомив Консель і Неда про капітанову пропозицію. Консель не надумував ся над нею, а Канадонець пішов сям разом за нашим приміром.

Пів до дев'ятої ми були готові в дорогу. Подвійні двері відчинилися, і капітан Немо в товаристві нашім і дванадцяти своїх моряків вийшли з судна на морське дно, на яким спочинав Навтілюс.

Се дно ріжнилося зовсім від дна, на яким ми першій раз робили наше польованє. Тепер не було тут ніску, жадних морських степів, ні лісів. Було се чисте коралове царство.

Світло гралося на тисячах коралевих галузок, які здавалося рухалися під впливом хвилюючої води. Я хотів збирати свіжих личок зоофітів, прикрашених ніжними вусиками, та тільки рука діткнулася їх, а вони сейчас заворушлись, всі нараз підняли алярм. Білі платочки назад повлазили до своїх чашок, цвіт на очах вянуло, а корчі замінились в груді каменних галушок.

Тут случайно побачив я найгарніші окази цих зоофітів. Сей кораль був кращий від того, який знаходять в Середземнім морі, при берегах Франції і Італії. Своєю яркою краскою оправдує він свою поетичну назву „цвіт крови“, під якою торгують ним. Кораль сей продається по 100 долярів за одну унцію, і в сім місці коральове царство дає нагоду на велике щастє для підводних мисливих.

Та скоро корчі погусли, а каміні дерева збільшлись. Капітан Немо вийшов в темну галерію, освітлену нашими лампами і провадив за собою всю громадку, а по дорозі з бачив ще зовсім нові рідні поліпи, жмуться коралів зелених і червоних. Ми опинилися в глибині 100 ярдів, а по двогодиннім дальшій марші ми були 300 ярдів під водою. Тут не було вже ні линок корчів, але безмежний ліс великих, мінеральних дерев, злучених з собою гірляндами чудових плюмарій і вючими морськими ростинами. Ми легко переходили по високі галузи, які губилися в тінях фнль, а під ногами стелилися дивні тубіпорів, меандрів, зв'язок і фунгів обсіпаних пестрими камінчиками. Що за незвичайне видовище!

Капітан Немо пристанув. Я задержався разом з своїми товаришами, а моряки півколом обступили свого капітана. Дивлячись на них я завважав, як чотирох з них несло на раменах якийсь подовгастий предмет.

Ми знаходилися в самім центрі прогалини, окруженої

високими камінними деревами. Нед і Консель стояли близько мене. Я думав, що ми будемо свідками дивної сцени. На землі видніли ся то тут, то там симетричні горбочки,

Трупа вкритого білою тканиною вложили до вогкої ями.

построєні безперечно людською рукою. На середній прогалині стояв коралевий хрест

На знак давній капітаном Немо виступив оден з моряків вперед і кілька стій від хреста почав копати лопатою. Я зрозумів все. Прогалина була кладовищем, а яма

гробом для сего предмети вдовженого, який помер в ночі. Капітан і товариші принесли його сюди поховати на сій місці нічного спочинку, на дні недоступного океана.

Гріб копали поволі. Я чув удари лопати о щось тверде і бачив, як на боки спадлись іскри. Ями стали скоро досить великою, і тоді зблизили ся до неї моряки, що несли тіло помершого. Труна вкритого білою тканиною вложена до вогкої ями. Капітан Немо зі зложеним на хрест руками на грудях разом зі всіма прочими понукляючи, як до молитви.

Після того гріб засипали і висипали над ним невеличку могилку. Потім капітан і його товариші постанали, зблизили ся всі ще раз до гробу і на знак сного посліднього працання дотикали ся руками могили. Донершивши сих церемоній товариство звернуло до Навтілюса.

Як тільки я перемінив свою одягу, виїхав на поміст. Капітан Немо сів при мені. Я повстав з місця і сказав до него:

Так, як я сказав, чоловік сей помер в ночі.

Так, пане Аронакс.

І він спочиває тепер побіч своїх товаришів в корабльовім кладовищі.

— Так, забутий всіма, тільки не нами. Ми викопали гріб, а поліни запечатають його на вічність. Закриваючи своє лице руками, він старав ся скрити свій жаль. Потім він додав:

— Наше спокійне кладовище знаходить ся кілька сот стій під поверхнею моря.

— Ваші померші спочивають спокійно, нетурбовані бодаві людодіами.

— Нетурбовані людодіами і людьми. — відповів поважно капітан.

ЧАСТЬ ДРУГА.

РОЗДІЛ I.

ІНДІЙСЬКИЙ ОКЕАН.

Починаємо тепер другу частину нашої подорожі — під морем. Перша скінчилась потрясавчою сценою на кораловій кладовищі, яка так вразила мою душу. Ось так серед пропастей морських зближається капітанова судьба до гробу, приготованого глибоко під морем. Ніхто потвір морський не може закамутити останнього сну прислуги Навтілюса в тім місці. „І ніхто з людей, — додав капітан. Завсїгди та сама невтомима відраза проти людського товариства.

Я не міг вдовольнити ся довше гіпстезову, яка вистарчала для Конселів. Після цього капітан Немо мусїв бути оден з незнаних учених, які ненавидять людей через їх байдужність до себе.

Для цього був він кенско зрозумілий геній, який втомлений земською злудою скрив ся в недоступну стихію, де міг дати повну волю своїм інстинктам. Се однак вияснило тільки одну сторону капітанового характеру.

В дійсности тайна останньої ночи, підчас якої ми були замкнені в келії, сеї соц, обережність задля якої капітан видер мені з рук шкло, через яке я хотїв дивити ся на виднокруг, смертельна рана чоловіка, спричинена невинним потрясенєм Навтілюса — все те наводило мене на нові здогади.

Ні! капітан Немо не вдовольняв ся самою утечею перед людьми. Його страшний апарат служив не тільки для вдоволення його інстинктів свободи, але можливо для якоїсь грізної відплати.

В сю мінуту все ще темне для мене. В сій темноті я вирізняю лиш дещо яснійше і мушу описувати все в такому порядку, як слїдували по собі випадки.

Дня 24-го січня, 1868 р. товариш або другий офіцер явився на платформі для поміру часу. Я вийшов там також, закупив папіроску і приглядався його операціям. Здавалось мені, що офіцер не розумів французької мови. Бо кілька разів я звертав його увагу досить голосно, а він ніяк не подивився в мою сторону.

Підчас сеї його операції оден з моряків Навтілюса (мабуть сеї спляч, який брав участь в підводній виправі до острова Кресно) вийшов чистити шкла ліхтарні. Тоді став я оглядати будову апарата, котрого сила збільшалась ще через винуклі побільшаючі шкла, поміщені подібно як в морській ліхтарні, а які викидали світло в поземній лінії. Електрична лампа була так устроєна, що сила її світла ужиткувалась при дуже малій страті складних чинників. І дійсно світло горіло в порожній, через що воно ставало рівномірне і сильне. Через сю порожню, між котрою витворюється світляний дуг — важна річ для капітана Немо, якому влисне дуже тяжко діставати їх. В таких умовах страта була незначна. Коли Навтілюс був готовий в дорогу, я зійшов в долину до салону. Вконеці були зачинені, а напрям назначений прямо на захід.

І так ми плили водами Індійського океана великою водною рівниною о поверхності 1,200,000,000 акрів, котрого води суть так чисті і прозорі, що спричиняють заворот голови кожного, хто тільки слідить їх глибину. Навтілюс плив звичайно поміж 100 а 200 ярдів глибоко під водою. Для насодного час бувби дуже довгий і монотонний, але для мене великого аматора моря щоденні проходи по платформі, чудові видовища підводні через віконця в салоні, книжки в бібліотеці і мої записки забирали весь мій час без найменшої втоми.

Від 21-го до 23-го січня Навтілюс робив 500 миль денно, або 22 миль на годину. Ми пізнавали багато родів риб в електричній освітлені; деякі з них пливли разом з нашим судном, та скоро оставали по заду, в переджені скоростію Навтілюса. Ранком 24-го січня на 12°5' полуд. ширини, а 74°33' довжини ми оглядали остров Кілінг, вкритий величними кокосовими пальмами, котрий то остров звиджували Дарвін і капітан Фіцрой. Навтілюс задержався на часок коло бергів острова і при тій нагоді ми зловили троха

рибн і кілька цікавих і рідких okazів поліпів. Потім судно подалось в дальшу дорогу в сторону індійського півострова.

Почавши від острога Кілінг плавба наша була повільніша і дуже різнородна. Судно спускало ся в великі глибини океана та дна не бачили ніколи. Температура виносила скрізь 4° понад zero. Я тільки замітив, що вода ближше поверхні була тепліша на самій поверхні моря.

25-го січня океан був цілковито самотній і ми плули весь час на поверхні. Шруба хвилювала за собою море і не диво, що моряки брали се судно за великого, морського потвора. Три четвертих дня я пересував на платформі і обсервував море. Коло четвертої години пополудні ми побачили парохід, пливучий перед нами зі заходу. Ми бачили його мапіти, та він не бачив Навтілюса, бо наше судно виставило лиш одну десяту часть понад воду.

Около 5-ої години вечером в час так званого тропікального смерку я і Консель здивувались чимало на вид цікавого видовища.

Була се маса аргонавтів, подорожуючих на поверхні моря. Ми нарахували їх кілька сот. Порода їх знаходиться лиш в індійських морях, а особливою прикметою їх є спосіб пливання. Вони втягають в себе воду і рурковатим проводом викидають з себе і через се посувають ся в зад. З їх вісім відніжок шість було видовжених і розпростертих на воді, а два зсунені в гору служили за вітрила. Мушлі їх були скручені в стіжочок, та самі молюски не були прирослі до них.

Через одну годину сунув ся Навтілюс серед маси сих молюсків. Потім нагло наче на даний сигнал всі звірятка звинули свої рамена, повлазили в мушлі, перевертали ся і зникли під водою. В сей момент запала нагло ніч і філі ледви піднімаючись стелились спокійно під боками Навтілюса.

На другий день, 26-го січня ми переїхали через рівник на 82-гім полудневнику і вїхали в північну половину. Сього дня ми стрічали велику громаду людодів, які множать ся в сих морях і стяють в них великою грозою. Була се порода з червошавими хребтами і білими животами, озброєні одинайцятьма рядами зубів, хоч були між ними людодн

Ізабелі, які кидали ся з великою силою на віконця Навтілюса і наповняли нас страхом. Тоді Нед Ленд зраджував велику охоту вийти на верх судна і пробити гарпуном деяких замітніших з поміж них, особливо так званих тигрів, довгих на 6 ярдів. Однак Навтілюс прискіплюючи бігу лишав незад себе найпрудкіших з них.

27-го січня при візді до бенгальського залива ми стрітили кілька плаваючих трунів. Були се мерці з індійських сіл, занесених в море рікою Гангес, яких не доглянуло око одиноких погребників сего краю. Та тут довершили сих похоронних церемоній людодіи.

Около 7-мої години вечером Навтілюс плив в молочнім морі. На перший погляд море здавалось бути закрашене милоком. Це походило се від місячного снігу, бо місяць лише що пастав та скривав ся під горизонтом сонячних промінів. Саме небо було чорне в порівнянню з ясністю води.

Консель не міг вірити своїм очам і спитав мене о причину сего незвичайного явища. На щастє я міг дати йому відповідь.

Називають се молочнім морем, — я пояснював. — На широких просторах моря звляють ся білі хвильочки, яких білість походить від міліонів інфузорій, маленьких світлих хробачків, желтихнових і без краски, грубости волоска, а довгі на сім тисячних одного цалі. Сі звірвтка збивають ся в громади часами на кілька миль довгі.

— Кілька миль! — скликнув Консель.

Так, мій хлопче; і ти не старай ся шукати за числом сих інфузорій, бо, коли я не помиляю ся, кораблі плвли по сих молочних водах через більше як сорок миль.

Коло півночі море нагло привернуло свій звичайний кольор, однак за нами, як тільки далеко можна було видіти відбивалась на небі св всність моря і через довгий час виглядали неначе північне світло.

РОЗДІЛ II.

НОВЕ ПРЕДЛОЖЕННЯ КАПІТАНА НЕМО.

Дня 28-го лютого, коло полудня Навтілюс виринув на поверхню моря на 9°4' півн. ширини на віддалі вісьмох миль від землі. Найперше в застрітив ланцюг гір, високих на два тисячі стіп, дуже чудної будови. Ї догадувався, що ми зближаємося до острова Цейльон.

Саме тоді на платформі з'явився капітан разом зі своїм товаришем. Капітан погвинув на ману і звертаючись до мене сказав: Острів Цейльон звислий з половин перел. Чи не малиб ви охоти спробувати сеї штуки, пане Аронакс?

Зовсім певно, капітан.

— Справа дуже легка. Хоч ми побачимо ловлю, то не будемо видіти рибаків. Річний експорт — ще не почався, та помімо сего в дам приказ завернути до манаарського заливу, щобисмо прибули там вночі.

Капітан сказав щось по своєму товаришеви, який сейчас рийшов. Навтілюс скоро пірнув, а манометер показував глибину 30 стіп.

— Тепер — сказав капітан Немо, — ви і ваші товариші побачуть прибережжя Манаар, і можливо застанемо там при роботі самих ловців.

— Згода, капітан!

— Притім, пане Аронакс, чи ви не боїтеся людодів?

— Людодів! — скликнув в. — Запит видав ся досить тяжкий.

— Щож — продовжав капітан.

— Признаюся капітан, що я зовсім необізнаний з сею породою риб.

— Ми вже привикли до них, — відповів капітан Немо. — а з часом і ви привикнете. Розуміється ми уоружимося і по торозі можна дещо сполувати. Інтересна річ, отже завтра раненько.

Сказавши се капітан Немо вийшов з салюну. Тепер, колиб вам сказав хто, що завтра буде полювання на медведя в швайцарських горах, або полювання на левів на рів-

нинах Атлансу, або на тигра в індійських джунглях, то здається чоловік сказав би, хай буде полювання на льва чи тигра! Але коли вас запрошують на полювання людодів і то ще в їх елементі, то ви мусите роздумати добре перед рішенням. Що до себе, то я завжди на своїм чолі великі краплі холодного поту. Не штука полювати на вндер коло острова Кресно, але стрічати на дні морським людодів, се вже друга річ. Я знаю, що на островах андаманських нігри віднажно йдуть на сих звірюк з ножем в одній руці, а крепкою кучергою в другій, але я знаю і се, що мало між ними таких, що вертають живі домів. Впрочім я не є нігром.

Всю хвилю ніїшли Консель і Канадонець, оба в веселім настрою. Вони не знали, що їх ожидало.

- Ваш капітан Немо, - говорив Нед Ленд, — хай його чорт яхощіть — подав нам дуже приємну пропозицію.

- То ви вже знаєте? — сказав я.

- Так, - перервав Консель, --- командант Навтілюса запросив нас побачити величезні лонлі цейлонські в вашім товаристві; робив се дуже чемно і поводив ся як правдивий джентлемен.

Чи не сказав нічого більше?

Нічого більше, пане, хіба ще й се, що і вас вже про се повідомлено.

- Пане, сказав Консель, - чи не пояснила б' дещо більше про сю ловлю перел?

- Дуже добре, сїдайте, мої приятелі, а я вам дещо розкажу.

Нед і Консель посїдали на отоманці і першої річню, про яку питав Канадонець, було, що є перла?

-- Мій дорогий Нед -- відповів н— для поета перла є слезю моря; для східних народів перла є краплею скаменїлої роси; для жінок є яона дорогоцінною прикрассю, яку яони носять на пальцях, шні, вухах а для хеміка се є мішанина фосфору і карбонату вапна з дрібною желатиною.

-- Галузь молюсків, — сказав Консель, — кляса безголовних, відділ черепковатих.

-- Зовсім так, мій учений Консель. Всі ті, що янділюють перлову матицю, яка в середині вистелена синою, голубою, фіялковою і білою поволочкою, всі вони можуть янробляти перли.

— І мушлі також? — питає Канадонець.

— Так, мушлі в водах Шкотляндії, Валії, Ірландії, Сассонії і Франції.

— Добре! На будуче я буду звертати на це увагу, — відповів Канадонець.

— Однак, — продовжав я, — особливий моллюск, який втворює перли се перлова мушля. Сама перла є нічим іншим тільки згущеною перловою матерією, осадженою або в самій мушлі, або скритою в фалдах зівіртка. В мушлі суть вони сталі, та в зівіртку свободні; осередком перли є завжди якась тверда матерія, як неплідне яйце, або зеринка піску, довкола якого укладається перлова матерія рік за роком верстами.

— Чи в одній перловій матиці знаходиться багато перел, — питає Консель.

— Так, мій хлопче. Згадують про одну мушлю, хоч я сам сумніваюся, в якій мало знаходиться не менше, як 150 людодів.

— Сто п'ятьдесят людодів! — скликнув Нед Ленд.

— Чи я сказав людодів? — говорив я з поспіхом. — Я хотів сказати 150 перел.

— Та ще скажіть нам, як добувають цих перел, — сказав Консель.

— Різними способами. Перел осаджених в мушлі виймають рибакі щипцями. Звичайно паловених мушель розкладають на матах на березу, щоб зівіртка поглинули в мушлях. За десять днів, коли перлові матиці псують ся вже, вкладають їх до великих резервуарів з морською водою, а після відчненняють і перемивають. Тепер починається подвійна робота сортування. Одні відділюють перлову поялочку і вкладають в скринки по 250 і 300 фунтів кожду, а другі переварюють мясо матиць, щоб добути з них найдрібніші перелки.

— Ціна за перли залежить певно від їх величини, — сказав Консель.

— Не тільки від величини, — відповів я, — але також від форми, краски і полиску, який так чарує наше око. Найкращі з них називаються дівнічі-перли або парагоні. Вони ростуть окремо в м'ясі матиць, суть білі і непрозорі, а часами мають опалеву прозорість і суть звичайно круглі. Сорок тисяч миль під водою — 5.

збо грушковаті. Із круглих складають бранзолетки, а з грушковатих кульчки, а кращі з них продають окремо. Сі знова врослі в мушлі суть дуже нерівної будови і продають ся на вагу. А сі дрібненькі продають ся на міру, і вживається їх головно в церковній орнаментці.

— Але, — сказав Консель, — чи ся ловля перел є безпечна?

— Так, — відповів я скоро, — коли робить ся се з певними пересторогами

— Чимже тут можна ризикувати, — говорив Нед Ленд, — хибя набранем в рот морської води?

— Дословно так, Нед. Позатим, кажу я, чи не боїте ся ви людодів?

Я, — відповів Конаднень, — фаховий гарцуньщик? Сміяти ся мені з них.

Тільки тут не розходить ся о се, як би то їх потягнути до судна, відтягти їх хвости, розібрати на часті і повкидати їх серця в море; діло тут з водою!

— Ключіт з водою. Коби лиші добрий гарцун! Знаєте пане, сі людодіи мають кенські навички. Вони мусять звертати ся до вас своїми животами, щобі вас зловити і тоді...

Нед Ленд так вимагав слово „зловити“, що в мені кров застигала.

— Що ж ти думаєш про людодів, Консель?

Я скажу отверто, пане. Коли ви думаєте здибати ся око в око з людодом, то для мене, вірного слуги вашого не остаєть ся нічого, як зробити те саме.

РОЗДІЛ III

ДЕСЯТЬ МІЛІОНОВА ПЕРЛА.

На другий день раненько збудив мене слуга, якого капітан Немо призначив до моїх услуг. Я зірвав ся скоро, вбрав ся і прийшов до сальону.

Капітан Немо ждав на мене.

— Пане Аронакс — сказав він, — чи ви готові в дорогу.

— Так, готовий.

— Прошу йти за мною.

— Разом з своїми товаришами?

— Вони вже готові і ждуть на нас.

— Чи не треба нам зараз вбратися в підводну одіж.
— спитав я.

— Єще ні. Я не приказав зближатися до берегів ще, однак судно готове і ми будемо там вкоротці. Там ми і вдягнемо на себе підводну одіж.

Капітан Немо запровадив мене до середніх сходів, які вели на поміст. Нед і Консель були вже там очікуючи на сю виправу в піднесенім настрою. П'ять моряків з Навтілюса ждало в човні, прикріпленім до боку судна.

Ніч ще була темна. Хмари вкривали небо, і тільки кілька зьвізд гляділо через них. Я дивився в сторону землі та не бачив нічого крім темних ліній горизонту. Навтілюс переплунувши на західну сторону острова Цейльон знаходився на захід від залива, утвореного головним островом і острівцем Манаар. Там при берегах під темними водами тягнуто ся невичерпає поле жерел, довге на більше чим 20 миль.

Капітан Немо, Нед Ленд, Консель і я примістилися в задній частині човна. Провідник веслярів сів на переді, а чотири його товариші вхопили за весла і човен рушив з місця.

Веслярі не спішилися. Я завважав, що удари їх весел вдарили об воду, що десять секунд після прийнятої в мореплавстві засади. Невеличкі хвилі колисали човном, який мчався на полудне. Ми всі мовчали. Капітан думав певно про землю, до якої ми зближалися і нерадий був їй близькості, коли противно Канадієць рад був кожній хвилі висісти на такому великім острові як Цейльон.

Около пів до шостої виринули з тьми перші зариски берегів. П'ятимилеве віддалення та ще серед мраки не дозволяло розрізняти ясно прибережних контурів. О шестій годині нагло розвиділось. В рівнинкових околицях не має розсвіту і смерку. Сонішні лучі перебились через хмарну зашлону на сході і сонце піднялось раптовно. Я бачив береги виразно і лиш деннеде виставали дерева. Човен зближався до острова Манаар. Капітан Немо встав з місця і пильно дивився в море.

На даиній знак вкинено в воду якор, та глибінь в тім місци була лиш на оден ярд.

— Ось ми вже і тут, пане Аронакс, — сказав капітан Немо. — Чи бачите сей замкнений залив? Тут за місяць заройть ся від рибацьких лодок, і в сих водах бушуватимуть водолази сміло. Залив дуже добре надаєть ся на ловлю, бо є заслонений перед найсильнішими вітрами. Тепер ми вдягнемо ся в підводиу одіж і рознічнемо нашу виправу.

Я не відповідав нічого, тільки вбирив ся в тяжку одежу і дивив ся підозріло на окружаюче нас море. Капітан Немо і мої товариші також вбирали ся, тільки моряки з Навтілюса були безчинні. Перед вдяганем на голову мосяжної кулі я запитав капітана про апарати Румкорфа.

— Вони булиб сим разом безужиточні, — відповів капітан, — Ми не спускаємо ся в великі глибини і сонннє світло вистарчить для нас. Впрочім воно навіть непорядно вживати електричного світла в сих прибережних водах, щоби в сей спосіб не стягнути на себе небезпечних гостей.

Коли капітан Немо вимавляв сі слова, я звернув ся до Консея і Неда. Та оба вони вже заложили собі на голови мосяжні кулі і не могли ні чути, ні відповідати.

Я пригадав ще капітанови про стрільби.

— Стрільби? На що їх? Чи гірські люди не атакують медведів пожами та чи сталь не є певийша від олова? Тут маєте острій кінжал сховайте його за свій пас і ходім.

Я подивив ся на своїх товаришів. Вони були узброєні так, як і ми, а Нед Ленд держав єще величезний гарпун, який він забрав з собою з Навтілюса.

За приміром капітана я позволив собі вложити на голову баню і всі ми влізли в воду. З початку вода сягала наших поясів, та скоро йдучи за капітаном ми сховали ся під водою.

Над нашими головами плили громздки риб, в яких не було жадних плетв, крім хвоста. Я побачив явайську змію, довгу на дві і половниу стопи, ясної краски під сподом та золотими смужками по боках.

Сонце піднімало ся в гору і пражило що раз то сильнійше водну масу. Земля під ногами змінляла ся також. Пісок уступав місця шкаралупкам з молюсків і зоофітів.

Коло семої години ми прийшли до мушлевих ложиск, на яких творились мільйонн перлових матиць.

Капітан Немо показав пальцем на величезну хуну остриг і я переконав ся, що се скарб просто невичерпаний. Творчість природи була завсїгдн горою над людською, деструктивною силою. Нед Ленд вибирав найкращі окази і складав їх в сіть, яку тягнув за собою. Та ми не могли задержати ся, бо капітан ішов вперед йому тільки відомою дорогою. Дно підносило ся значно в гору і ми діставали рукою поверхню. Часто ми обходили високі скали, на яких сидїли величезні раки, спинаючи ся на своїх найдовших ногах і слідячи нас своїми очима.

В се хвилю перед нами розкрилась велика печера, виконана серед мальовничих скал і застелена всякими підводними рослинами. З разу вона видалась темною. Сонїшні лучі майже занемерли. Капітан Немо вийшов до середини, а ми за ним. Мої очі привикли остаточно до сеї взглядної темноти. Я міг розрізнити луки диноглядних стовпів, стоячих на гранїтних основах, як тяжкі коломи: тусканської архітектури. Чому наш провідник завів нас сюди, я скоро довідав ся. Ми вийшли в заглибину і тут капітан Немо задержуючись вказав на щось своєю рукою. Приглядаючись ближше предметови я побачив величезну остригу, далеко більшу від сеї, що знаходилась на Навтілюсі. Я прийшов до неї дуже близько. Вона приросла до гранїтної плити і на самоті розвинула ся така серед спокійних вод печері. Я обчислив приблизно єї вагу на 600 фунтів. В такії остригі могло бути до 30 фунтів мяса.

Капітан Немо очевидно знав про неї і мав якусь особлившу причину переконати ся про єї дійсний стан. Черепаки були відчинені і капітан встромив свій кінжал поміж них, щоб вони не зачинили ся. Опісля підняв рукою мясну мантию, яка вкривала величезну мушлю. Поміж зволами я побачив одну свобідну перлу завбільшки кокосового орїха. Єї круглава форма, досконала чистість і чудовий полиск надавали їй неоцінену вартість. Пірваний єї видом я випрямив свою руку, щоб єї взяти, зважити, або хоч дїткнути ся. Однак капітан здержав мене і витягнувши скоренько свій кінжал неначе приказав мушлі закрити передімною сеї неоцінений скарб. Я зрозумів капітана Немо.

Він лишав її в спокою, щоб вона що року збільшалась в обемі. Я оцінив її вартість на 10 мільонів фрайків.

По десятиох мінутах капітан Немо нагло пристанов. Я думав, що він хоче вертати ся; однак він приказав нам своїми руками сховати ся в печерну заглибину і одною рукою показував в сторону води, куди ми звернули наші очі.

Пять ярдів від нас зявила ся тінь і зникла. Мені прошибнула гадка про людодів, та снм разом я помняв ся.

Був се живий чоловік, індієць рибак, який прийшов сюди розглянути ся за живцями. Я бачив його човен кілька стій над його головою. Він поринав і виринав без перестанку. Камінь прив'язаний до його ніг помагав йому тим скорше западати ся під воду. Діставшись на дно коло 5 ярдів глибоко рибак прилякав на коліна і наповняв свій мішок остригами. Потім вилазив на верх, висиная їх і наново починав ту саму операцію.

Водолаз не бачив нас. Тінь скали хоронила нас перед його оком. Впрочім чи міг ссї бідачина подумати, що тут під водою слідають за його рухами такі самі людські істоти, як і він. В сей спосіб він витягує на верх кілька мішків остриг, однак не більше як десять за кожним разом, бо приходилось йому кождо остригу віддирати від скали, до якої сильно приростала. А кілька сих остриг не мало жадної перли в собі, не тяжко вгадати. Я слідив за його рухами; вони були регулярні і через пів години нічого не перешкаджало його роботі.

Я почав вже привикати до сего видовища, коли нагло Індієць заворушив ся переляканий і скоренько вилазив з води до човна.

Я зрозумів його страх. Велика тінь зявила ся саме над нещасливим водолазом. Був се кольосальний людод з огнистими очима і роззявленим ротом. Я занімів від страху, і не міг рушити ся.

Ненаситний потвір плив до Індійця, який кинув ся на бік, щоби втечи перед величезними шлетвами. Та людод вдарив свою жертву хвостом по грудех і повалив на землю. Сцена тривала кілька хвилин. Людод звернув ся і обертаючи ся хребтом в долину забирав ся до своєї жертви. Саме тоді я побачив капітана Немо, як він зірвав ся

на рівні ноги і з кінжалом в руці пустився просто до людоїда готовий до борби. Коли людоїд хотів вже перетяти жертву своєю на двоє, він побачив свого нового противника і обертаючись горі хребтом кинувся на капітана.

...і встромив свій кінжал в него.

Я бачу ще тепер положене капітана Немо. Він своєю кренкою поставою ждав на людоїда і коли сей великан кинувся в останнє, капітан блискавичним рухом подався в бік і встромив свій кінжал в него. Та борба сьм не скінчилась, а в дійсности щойно розпочала ся.

Людоїд здавалось ревів, а кров потоком плила з його рани. Море зачервоніло ся, і через нього не мож було бачити нічого. Та скоро ми побачили капітана, повислого на одній плетві, завдаючи удари оден за другим, та жаден не був смертельним.

Борба людоїда так схвилювала море, що здавалось скала завалить ся на мене. Я хотів іти в поміч капітанови, та неначе вкопаний на місци я не міг рушити ся.

Я бачив дике око. я бачив всі фази страшної борби. Капітан впав на землю, вивернений вслнчезною масою, опертою на нім. Шокн людоїда розтворили ся, як пара фабричних ножниць і булоб тепер по капітанови, якби не скорий рух Неда, який своїм острим гарпуном припинив борбу.

Кров так і ринула зі смертельної рани. Людоїд вив ся в страшних судорогах. бо вправна рука Неда не хбила своєї ціли. Поцілений в саме серце він корчив ся перед неминучою смертю, а рухи його счинили такнй янр води, що від сього Консель повалив ся на землю.

Та Нед Ленд освободив капітана, який сейчас побіг до Індіиця, перетяв його шнурок і взявши його на свої рамена виніс на поверхню води.

Ми всі три пішли за ним і вибавлєні чудом дістали ся до рибакowego човна.

Найперше капітан Немо старав ся привернути нещасливого чоловіка до життя. Я ярінь, що се йому не вдасть ся, хоч мав надію, бо Індієць не довго був під водою; тільки удар хвоста міг бути фатальний.

На щастє поміч капітана і Конселя привернула жите, а в слід за тим і свідомість нещасному. Яке мусіло бути його здивованє чи перестрах, коли побачив над собою чотири голови мосяжні! А понад все що він подумав, коли капітан Немо виїняв з кишені торбинку перел і всунув в його руку. Сю милостинню прийняв бідняга тремтючою рукою. Його здивовані очі говорили, що він не знав, кому він завдячує своє щастє і своє жите.

На знак капітана ми вернули до печери і поступаючи слідом вернули ся до човна. Діставшись раз на човен ми познімали з голов мосяжні кулі.

Перші слова капітана були звернені до Канаднийця.

— Дякую вам, пане Ленд, — сказав він.

— Се було в відплату, — відповів Нед Ленд. — Я винен був вам се.

Значучній усміх показав ся на устах капітана.

— Вертаємо до Навтілюса, — сказав він.

Човен летів понад фнії. По дорозі ми побачили ще група людюїда, плаваючого на поверхні. Консель дивив ся на него з научним інтересом і я певен, що він зачислив його до належної йому породн.

В той час, як я оглядав сю бездушну масу, цілний дозен таких звіврюк морських зявив ся довкруги нашого човна. Вони кинулись на трупа і дерлись між собою за кусні мяса не завважавши нас зовсім.

Пів до девятої ми знова опинили ся на Навтілюсі. Там роздумував я ще раз над тм всім, що нам прнтрафнло ся в виправі до острова Манаар. З того замітив я дві річі. Перше, велику відвагу капітана Немо, а друге, се його замиловане до людських сотворінь, перед якими він сам втік під воду. Виходило, що чоловік сей ще не розбнв пілковито свого серця.

Коли я ділив ся з ним сими моїми спостереженнями, він відновів піднесним тоном: — Сей Індієць, пане, є мешканцем переслідуваної і гнобленої країни; і я почуваю ся одним з таких до моїого постідного віддику!

РОЗДІЛ IV.

ЧЕРВОНЕ МОРЕ.

Дня 29-го січня ми стратили з очий остров Цейльон, і Навтілюс плывучи зі скоростію 20 миль на годину віхав в лабіринт каналів, які відділюють групу островів Малядивів від групи Ляккадивів. Він обплинув коралевнй остров Кільтан, відкритий Васко-де-Гамою в році 1499. Ми переплили вже, 16,220 миль від нашої західної точки в японськїм морю.

На другий день, коли Навтілюс виплннув на поверхню моря, ми не бачили жадної землі. Він плыв в північно-східнім напрямі між Арабією а індійським півостровом до

моря Оман, входу до перського заллва. Куди нас тепер повезе Навтілюс, ніхто з нас не міг сказати. Канаднець був дуже цікавий, куди виїде наше судно з перського заллву і з таким запнтюм звернув ся до мене.

— Ми їдемо туди, куди понесе нас уява капітана, пане Нед.

— Уява його не може завести нас далеко звідси, — сказав Канаднець. — Перський заллв не має відпливу і колиб ми там і заплили, то незадовго звідтам і виплинемо.

— Тоді ми вериемо ся, пане Ленд; наколиб знова Навтілюс хотів побачити Червоне море, то одинока дорога туди се просмик Баб-ель-Маидеб.

— Я не потребую говорити вам, пане, — сказав Нед, — що Червоне море є так само замкнене, як і перський заллв, бо канал Істмус ще не пробитий. А колиб був готовий, то таке судно, як Навтілюс не відважилоб ся на переїзд через нього. Впрочім Червоне море не є по дорозі до Европи.

— Алеж я ніколи не казав, що ми їдемо назад до Европи.

— Про щож ви думаєте остаточно?

— Я думаю, що Навтілюс огляне береги Арабії і Єгипту і в долину Індійським океаном заїде аж до кінчини Доброї Надії.

— І діставшись раз до Доброї Надії, — з притиском говорив Канаднець...

— Поїдемо в такі сторони атлантійського океана, яких ми ще не знаємо. О, прнятелю Нед, вас томить вже підводна дорога; чи ви вже оглянули всі кінчини чуда? Мені булоб прикро кінчити сю вандрівку, яка припала в участь лиш кільком.

Через чотирі дні аж до 3-го лютого Навтілюс продовжав свою путь в Оманським морі з ріжною скоростію і в різних глибинах. Судно плшло без цілн вагаючись, котрою дорогою пускати ся в дальшу дорогу, однак ми не переступили лїнії Рака.

Впливаючи з сего моря ми ще побачили місто Мускат, одно з найважнїйших в цих сторонах. Я подивляв його дивний вигляд, окружений чорними скалами, на яких спочивали білі хатки і форти. Я бачив круглі мошеї з їх

замітними мінаретами і свіжими від зелені терасами. Сегрєвало лиш хвилику, бо Навтілюс скоро зник під водою.

Ми переїхали попри береги Арабії, монотонність котрих переривали то тут то тям якісь старинні руїни. 5-го лютого ми віхали до залива Адеи і через цілий слідуючий день плили його водами. На одному з бережних виростків розсілось місто уфортифіковане Англійцями в 1839 р. Давнійше місто се було найбагатшим торговельним осередком на берегах Арабії.

Я був певен, що капітан Немо буде вертати ся назад; на моє здивованє він про щось таке і не думав.

Другого дня, 7-го лютого, ми віхали в просмик Бабель-мандеб, котре то слово значить „ворота сліз”.

Двайцять миль широкий, а тільки 32 милі довгий. Для Навтілюса при повній скорості переїзд не трєвавби довше як годину. Однак н просмику було багато англійських і французьких кораблів і перед ними мусів Навтілюс скривати ся. Доперва коло полудня виїхали ми на поверхню, та води належали вже до Червоного моря.

Я не пробувавби навіть зрозуміти химери, яка спонукала капітана Немо заїхати в сей залив. Та я годив ся з такою постановою Навтілюса цілковито. Судно припинило свій біг, часом держалось на поверхни, а часами поринало і в сей спосіб я мав можливість оглянути верхні і спідні частин сего цікавого моря.

8-го лютого від першого досвітку, ми оглядали Мокку, руїни колишнього міста, в якому колись було шість публичних торговниць, дваццять шість мошей, а довкруги якого було чотирнацять фортів і великий оборонний мур.

Навтілюс зблизив ся опісля до африкайського берега, де море значно глубше. Там між двома струями хрустальної води ми могли через віконця в сальоні приглядати ся чудовим корчам кораля і величезним скалам вкритим ковром волної зелені. Що за неописане видовище і ріжнородність краєвидів на сих гладких піщаних рівнинах і вулканічних островах! Але де ся рости́нність проявилась я повній красоті, переконали ся ми, коли Навтілюс зблизив ся до східних берегів. Ми переживали чаруючі години в сальоні. В яснім, електричнім світлі підводна рости́нність і

звірність творила пречудні образи, яких не легко бачити на континентах.

9-го лютого Навтілюс знайшов ся в найширшій частині Червоного моря, широкій на 90 миль. Коло полудня ми виринули на поверхню. Я вже був на помості, де за хвильку з'явив ся і капітан Немо. Я поспішив с ним разом випитати його докладно про наші найближші цілі. Як тільки він побачив мене, приступив ближше і подав мені цигаро.

— Що ж, пане, як подобається вам Червоне море? Чи приглянувшись добре чудам його, риbam, зоофітам, губковим цвітникам і коралевим лісам? Чи бачили ви хоч з далека цікаві міста на берегах?

— Так, капітан Немо, — відповів я; — а Навтілюс знаменито надається на таку студію. Се розумне судно.

— Так, пане, розумне і недосяжне. Воно не боїть ся ні страшних бур Червоного моря, ні його струй, ні піщаних лавинь.

— Знаю, пане, що море се вважають за найстрашніше для плавби, і в старині ходили про нього грізні слухи.

— Грізні, пане Аронакс. Грецькі і римські гісторики висказувались про нього зовсім непохвально. Страбо говорить, що море се небезпечне, особливо в час етезійських вітрів і дощового сезону. Араб Едрізі описуючи його під іменем залива Кольцум оповідає, що багато кораблів пропало в його піщаних лавинях і що ніде з них не смівби плисти в пори. Після його опису море се є предметом вічних гураганів, засіяне множеством малих, недоступних островів. Так само оповідають про нього і прочі тогочасні гісторики.

— Із сього видно, — відповів я, — що ці гісторики ніколи не пливали на Навтілюсі.

— Здається, що так, — говорив капітан підсміхуючись. — Тільки сучасні не поступили в тім напрямі далше від старинних. Богато часу взяло їм винайти механічну силу парн. Хто знає, чи за других сто літ ми побачимо другого Навтілюса. Поступ є дуже повільний, пане Аронакс.

— Се правда, — відповів я; — ваше судно випередило людство о ціле століття. Велика шкода, що тайна такого винаходу згине разом зі своїм винахідником!

Капітан Немо не відповідав. По хвилині він знова про-

довжав: — Ви говорили про погляди старинних гісториків на небезпеку їзди по Червонім морі.

— Так, — сказав я, — але чи їх страхи не були пересаджені?

— Так і ні, пане Аронакс, Відповів капітан Немо, який здавалось знав Червоне море напам'ять. — Се, що є безлечним для модерного судна, добре і сильно збудованого, яке завдячує свою певність слухинній парі, се саме представляло багато небезпек для старинних вітраків. Уявіть собі перших моряків і їх кораблі, зроблені з дощок, спонених разом пальмовими шнуром, і висмарованих товцем морського пса. Вони не мали ніяких інструментів і плили так наважши. В таких умовах не треба дивувати ся численним розбиткам. Але в наших часах пароходи не мають чого боятися в сім просміку. Капітан і пасажир не потребують складати жертв богам перед своїм відїздом, ані не потребують дякувати сим богам в найблизших свитнях за щасливу їзду.

— Я годжу ся з вами, — відказав н. — Пара вбила всю вдячність в серцях моряків. А тепер, пане капітан, коли ви звернули свою особливу увагу на се море, чи не могли б пояснити мені походження його назви?

— Маємо кілька пояснень сего предмета, пане Аронакс. Послухайте, що про се говорить один літописець з XIV. віка.

— Дуже радо.

— Сей цікавий писак говорить, що назва сего моря вийшла від Жидів, коли в ньому згинув Фараон, який гонив за Жидами.

— Се постичне пояснене, капітане Немо, — відповів я, — та воно мене не вдовольє. Я питаю вас про ваш особистий погляд.

— Ось він, пане Аронакс. Після мого погляду річ пояснює значіне гебрійського слова „Мдом“; коли старинні люди дали морю таку назву, то зробили се з огляду на його особливу краску.

— Алеж до тепер я не бачив нішої води крім сеї чистої і прозорої.

— Так, але коли ми приїдемо до самої закутини заливу, то побачимо там таку краску. Я пригадую собі, що

раз бачив я залив Тор зовсім червоний, правдиве море крови.

— І ви певно виводите сю краску від мікроскопічної морської рослини, яка викликає таке враження.

— Не инакше. Можливо, що ми побачимо їх, коли допливемо до Тор.

— Так, капітане Немо, се вже не перший раз ви перепливаєте Червоне море своїм Навтілюсом.

— Ні, пане.

— Позаяк ви говорили перед хвилиною про переправу Жидів і катастрофу Фараона, я спитавби вас, чи не бачили ви на дні морським слідів сего гісториичного факту?

— Ні, пане; і то з доброї причини.

— З якої?

— Тому, що в місци, в котрім переходив Мойсей, тільки піску, що верблюда сміло можуть кунати свої ноги. Зрозуміла отже річ, що для Навтілюса за мало там води.

— А про само місце?

— Се місце знаходить ся троха вище суецького про-
смика, в яким давнійше був лиман, коли Червоне море розливалось ще до Солоних Озер. Тепер, чи перехід сей був чудом, чи ні, Жиди перейшли тудя, щоби дістатися до обіцяної землі, а армія Фараона згинула саме в тім місци. По моїй гадці розкопки в тім місци принеслиб на деише світло велике число збруї і інструментів єгипетського походження.

— Се очевидна річ, — відповів я. — Для самої науки треба вірити, що сї розкопки будуть мали місце там скорше чи пізійніше, коли повстануть там нові міста по укінченню будови каналу Суез. Канал сей однак буде безвартний для Навтілюса.

— Дуже можливо, однак користиий для цілого світа, — сказав капітан Немо. — Стариині народи добре розуміли вартість такого полученя Червоного моря з морем Середземним для торговельних цілій; тільки воин не думали про будову каналу, а хотіли злучити Ніль з морем. І коли можна вірити традиції, то Сестоїс мав почати будову такого каналу, який получивби Ніль з Червоним морем. Певною річю є, що 615 літ перед Христом Некос розпочав канал з ріки Нілю через рівнину Єгипту до Арабії. Продов-

жав сю роботу Дарій, син Гістаспеса, а скінчив мабуть Птольомей II. Страбо бачив на ньому кораблі, які з причини слабого нахилу каналу до Червоного моря могли користати з нього тільки через кілька місяців в році. Сей канал відповідав усім вимогам торгівлі до часів Антоніна. Через піскові засипи треба було його покинути. На приказ Каліфа Омара відбудовано його, та знова знищено на приказ Каліфа Аль-Мансора, який хотів в сей спосіб унеможливити доставку провіантів для Магомеда бен Абдаля, який робив проти него революцію. Підчас поїздки до Єгипту яш генерал Бонапарте відкрив сліди будови в суецькій пустині, де він мало не пожив смертю через доплив моря в місці, в якому стояв табором Мойсей тому три тисячі років назад.

— Чого однак, капітане, не сміли старинні народи підприяти, іменно злучки між двома морями, яка скоротилаб дорогу з Кадізу до Індії, сего dokonує з успіхом М. Лессепс. Незадовго він перемінить Африку я величезний острів.

— Так, пане Ароіакс, ви маєте причину гордити ся своїм краєм. Такий чоловік приносить більше чести своєму краю, чим великі капітани. Він почав сю роботу, серед нехити і насміху, та геніяльна його яля тріумфує. І сумно подумати, що працю, яка повинна була бути міжнародним підприємством, довершено заходами і енергією одного чоловіка. Честь і слава М. Лессепсови!

— Так, слава великому горожанинови, — відповів я йому, який настромив на мене погляд, який промовляв з капітана Немо.

— Дивую однак, — говорив він дальше, — що не можу перевести вас через суецький канал. Та ви побачите велику пристань Порт Саїда завтра, коли ми будемо в Середземнім морі.

— Середземне море, — скликнув я.

— Так, пане. Чим се дивує вас?

— Дивує мене, що ми будемо там після завтра.

— Чим так?

— Так, капітане, хоч я не повинен дивувати ся нічому від часу могого побуту на Навтілюсі.

— Але причина того здивованя?

— Мене поражає ся страшна скорість, з якою ви дума-

єте перелетіти морем довкола Африки і стати за два дні в Середземнім морі!

— Хтож сказав вам, що ми мусимо опливати Африку, пане?

— Коли Навтілюс не може плисти по сухій землі і перелетіти понад шийкою...

— А попід ню, пане Аронакс.

— Попід ню!

— Так, — відповів капітан Немо спокійно. — Давно тому природа устроїла собі дорогу попід сю шийку, поверх котрої довершує тепер чоловік.

— Що, така дорога існує?

— Так, підземна дорога, котру я назвав арабським тунелем.

— Алеж шийка — це самі піски.

— До певної глибини. Але 55 ярдів під піском починають ся тверді скали.

— Чи ви відкрили сю дорогу принагідно, — питаюся я щораз більше здивований.

— Через нагоду і думане, пане. — І думане мабуть більше, як случаєм. Така дорога не тільки існує, але я навіть користувався з неї кілька разів. Без неї я ніколи не пускав би ся на небезпечне Червоне море. Я завважав, що в Червонім і Середземнім морях живуть деякі роди риб, зовсім ті самісенькі. Знаючи се, питаюся себе самого, чи неможлива яка комунікація між сими морями. Колиж яка є, то вода мусить стікати від Червоного моря до Середземного, бо такій є нахил між ними. Одного разу я наловив риб коло Суєз і позначив їх мідяними обручками. За кілька місяців я зловив кілька таких назначених риб при берегах Єгипту. В сей спосіб доказана була комунікація між двома морями. Опісля я шукав за нею, доки її не віднайшов. Скоро і ви переконаєте ся про існування арабського тунелю.

РОЗДІЛ V.

АРАБСЬКИЙ ТУНЕЛЬ.

Того самого вечера Навтілюс плив на поверхні моря зближаючись до арабських берегів, Я побачив Джеду, важке торговельне місто для Єгипту, Сирії, Турції і обох Індій. Я видів його будинки, кораблі, малі хатки бедуїнів та скоро все те вкрило ся вечірнім сумерком, а Навтілюс скрив ся під водою троха фосфоризуючою.

Слідуючого дня, 10-го лютого ми бачили кілька парохідів пливучих проти нас. Навтілюс знова скрив ся під воду, але коло полудня знова виплинув на верх.

Я разом з Конселем і Недом вийшли на поміст. Беріг в східній сторони ледви зарисовував ся в млі.

Ми спершись на човен говорили між собою. Нед Ленд доглянувши щось на мори звернувся до нас з запитом:

— Чи бачите там що, пане?

— Ні, Нед, бо в нас нема таких очей, як в вас.

— Дивіть ся добре, — сказав Нед. — Там, — вказуючи рукою в праву сторону судна, — видніється якась маса рухлива.

— Безперечно, — сказав я по добрій увазі; — я бачу щось похуже на якесь довге чорне тіло.

І дійсно незадовго предмет сей приплив до нас на одну милю і виглядав як велика піщана лавиця, поставлена на воді. Був се величезний дюгонг.

Нед Ленд дивив ся на него з великою жаждою. Рука його була готова кидати гарпуна. Здавало ся, що от він сам кине ся в воду і розпічне борбу з ним.

В сій хвили появив ся на помості капітан Немо. Він побачив дюгонга і розуміючи настрій Неда сказав до нього:

— Колиб ви держали гарпун в руці саме тепер, пане Ленд, то чи не загорілаб від нього ваша рука.

— Певно, що так, пане.

— І виб не пожалували вернути ся хочби на оден день до свого рибачького ремесла, щоби зловити його ссавця морського.

— Ні, не жалувавби, пане.

— Колн так, то пробуйте.

— Дякую, — сказав Нед Ленд, з горіючими очима.

— Тільки раджу вам для свого власного безпеченьства не хибити сеї звірюки.

— Чи дюгонг небезпечний в атакуваню? — спитав вже я самий.

— Так, — відповів капітан. — Часамн звір кидається на атакуючих і перевертає човен. Але пан Ленд сего не боїть ся. Його око живе і певна рука.

Тоді саме на поміст вийшло сімох моряків німих і непорушних. Оден з них ніс гарпун і шнур. Здоймлено човен і спущено на воду. Шість веслярів сіло на свої місця, керманнч в однім кінці, а Нед з Конселем і зі мною в другім кінці.

— Чи ви не їдете з нами, капітане — питав ся я.

— Ні, пане і бажаю вам тільки доброї забави.

Човен віддалив ся прямо в сторону дюгонга, який плив в віддаленю двох миль від Навтілюса. Зближившись до звірюки човен звільнив бігу, а Нед стаюв готовий до атак. Гарпун, якого вживають до атаків на китів, є прицеплений до довгого шиура, який ранений звір тягне за собою в море. Та снм разом шнур був довгий тільки на 20 ярдів і був привязаний однім кінцем до бочки, яка мала значити на воді рухи раеного дюгонга.

Я станув і пильно слідив противника Канадійцевого. Дюгонг є дуже схожий до мажатіна. Тіло його є подовгасте і кінчнт ся довгим хвостом, а широкі плетовки мають подобу пальців.

Сей дюгонг, якого Нед Ленд хотів атакувати, був величезних розмірів. Він був довгий на більше чим 7 ярдів. Здавало ся, що він спить на фнлях і се додавало надії на скорний кінець нашого польованя.

Човен зближив ся на шість ярдів. Я встав до половнни, а Нед Ленд подавшись троха взад вимахував гарпуном.

Нагло дав ся чути шиплячий звук і дюгонг зник під водою. Гарпун, хоч кинений з великою силою, здається вдарив тільки воду.

— Проклятий, — закричав гнівно Канадієць, — я не трафив його!

— Ні, — сказав я; — зьвір зістав ранений, дивіть ся на кров, тільки ваша збруя не вплятлась в його тіло.

— Мій гарпун, мій гарпун, — кричав Нед Ленд.

Моряки веслували вперед до бочки. Діставши назад гарпун ми пустились знова за зьвірем.

Сей послідний виходив на верх час від часу за воздухом. Його раиа не ослабляла і він гонив вперед з великою скоростію. Човен мчав його слідом. Кілька разів він зблизив ся до нього на кілька ярдів і Канадієць був вже готовий вдарити, але дюгонг нагло поринав і неможливо було дістати його.

Можна уявити собі пристрасть, яка ворушила Недом! Він обсилав зьвіра найординарійшими проклятиями. Мене вже почала іритувати ся утеча дюгонга.

Ми переслідували його без віддиху цілу годину, і мені здавало ся вже, що ми не зловимо його. коли нагло зьвір кинув ся з пімсти на наш човен.

Такий маневр зрозумів Канадієць.

— Стережіть ся, — він закричав.

Керманіч також щось сказав своєю мовою до веслярів, певно, щоб бсреглись.

Дюгонг приблизив ся на яких 20 стіп до човна, задержав ся і вітрив воздух своїми великими ніздрями. Потім кинув ся на нас.

Човен не міг втечи перед ударом і до половини вичерпаний набрав найменше два тони води, яку треба було вичерпати. Та завдяки керманічеві ми не перевернули ся з човном. Нед Ленд причепившись до боку зьвірюки частував її своїм гарпуном, яка захопившись край човна своїми зубами підняла його в гору. Ми поперевертались один на другого і не знали, чим скінчиласьби була ся пригода, якби завязлий Канадієць не проколов був своїм гарпуном самого серця дюгонга.

Я почув скригіт зубів зьвіра, який зник разом з гарпуном. Однак бочка виплинула скоро на верх, а за нею і сам убитий дюгонг. Ми скоро впорядкували човен і потягнули за собою трупа по воді до Навтілюса. Треба було великої сили, щоби витягнути його на поміст Навтілюса. Він мусів важити найменше 10,000 фунтів.

На другий день, 11-го лютого додаю до запасів Нав-

тілюса знова дещо свіжої дичини; переловили ціле стадо морських ластівок, які сіли на Навтілюсі для спочинку і кілька дозевів диких качок з Нілю, яких вважають великими ласощами.

Човен не міг втечи перед ударом.

Коло 5-тої години вечером появилася на північ кінчина Рас-Магомед. Ся кінчина є найдальше висуеним місцем камінистої Арабії, між суєзьким заливом і заливом Акабаг. баг.

Навтілюс протискав ся в просмик Жубаль, який знова

провадить до суезського заливу. Я бачив зразно високу гору, спинаючу ся між двома заливами. Була се гора Синаї, на вершку котрої Мойсей бачив Бога.

По шестій годині зананувала темнота, а з нею і тишина, переривана часами тільки криком пеліканів і прочих нічних птахів, або ударами филь об скали і недалекі береги.

Від восьмої до девятої Навтілюс крив ся під водою. Після могого обчислення ми мусіли бути близько Суезу. Через віконця и сальоні я бачив основи скал, ясно освітлених електричним сявом.

Чвєрть по девятій Навтілюс виплинув знова на поверхню. Я виїшов сейчас на поміст, щоби вдихнути свіжого воздуха, а заразом довідати ся про сей таємничий тунель.

Далєско в темряві я побачив бліде світло.

— Се пливаюча морська ліхтарня Суезу, — говорив капітан. — а звідтам недалєко вже до нашого тунєлю.

— Візд до тунєлю мусить бути досить тяжкий!

— Так пане; з тої власне причини я сам сїдаю в клітку керманіча і кермую судном. Тепер прошу сховати ся до середини, бо Навтілюс буде поринати і не виплине скорше на верх, доки не переїде через тунель.

Капітан Немо відпровадив мене до середних сходів, відчинив дєвєрі і просто пішов до своєї клітки. Була се невеличка каюта, 6 стіп широка і 6 довга. На середині було колесо до кермованя, злучене дротами з кермою Навтілюса. Чотири віконця позволяли керманічеви бачити ві всіх напрамах.

Ся каюта була темна, та очи мої скоро привикли до темноти і я побачив пїльота, сильного мушину, якого руки спочивали на сприхах колеса. На дворі море було освітлене.

— Тепер, — сказав капітан Немо, попробуймо нашого тунєлю.

Електричні дроти лучили каюту керманіча з відділом машиновим і з відтам міг капітан диктувати напрям і скорість Навтілюса. Він потиснув металєву пружину і біг судна зменшив ся.

Через одну годину ми плїли поперн піскову, високу стїну віддалєну від нас лиш кілька ярдів.

Капітан Немо ані на хвилинку не віддаляв ся від дружини і за кожним дотиком пальця зміняв ся біг і напрям судна.

Чверть по десятій капітан сам взяв ся до керма. Перед нами відчинила ся велика, чорна і глибока галерія. Навтілюс вїхав в ню сміло. Дивний шум дав ся чути по його боках. Були се води Червоного моря, які з природи нахлинули до Середземного моря. Навтілюс пустив ся разом зі струєю скоро мов стріла, помню старань машинерії стримувати сей скорий лет судна.

На стїнах тунелю не було видно нічого крім ясних лучів, простих лїній і огнистих слїдів, полишених скорим гоном в електричнїм освїтленю. Мое серце било ся скоренько.

Трійцять п'ять мінут по десятій капітан Немо покинув кермо і звертаючись до мене сказав:

— Середземне море!

В несповна 20 мінутах Навтілюс пїрваннїю струєю переїхав через суецький просмик.

РОЗДІЛ VI.

ГРЕЦЬКІ ОСТРОВИ.

Раненько 12-го лютого Навтілюс вплинув на поверхню. Я поспішив ся на поміст. Три милї на полудне видїлись береги Пелюзіюм. Струя перенесла нас з одного моря до другого. О семїй годинї вийшли до мене Нед і Консель.

— Щож, пане натуралїст, — сказав Канаднєць, з легкою усмішкою — а Середземне море?

— Пливемо на його поверхни, приятелю.

— Що, — заговорив Консель, — сеї послїдної ночі?

— Так, послїдної ночі; в кількох хвилинах ми перетїли через непроходимий просмик.

— Я не вірю в се, — відповів Канаднєць.

То ви помняєтесь, пане Ленд. — продовжав я. — Сей низький беріг на полудне, се єгиптський беріг і ви можете бачити своїми добрими очима пристань Порт Сайду.

Канадієць дивився уважно. Безперечно, що так, пане, а ваш капітан незрівнянний чоловік. Ми знаходимося в Середземному морі. Добре! Тепер поговорім про нашу власну справу та так, щоб нас ніхто не підслухав.

Я зрозумів, о що розходилося Канадійцеві, і з своєї сторони годився на таку балачку. Всі три м'ї посідали коло ліхтарні, куди не заносило розбурханою водою.

— Тепер, Нед, ми слухаємо. Що маєте сказати нам?

— Се дуже проста річ. Ми є в Європі і заки примхи капітанові понесуть нас на дно північного моря, я думав би покинути Навтілюса.

Я не хотів обмежати свободи своїх товаришів, але рівночасно я не мав ще охоти покидати капітана Немо.

Завдяки йому і його апаратам я що днини щось додавав до цілості своєї студії про морські пропасти. Чи трафить ся вже коли така друга нагода оглядати підморські чуда? Певно що ні! Тому тепер було неможливим еще освоїти ся з гадкою утечі з Навтілюса.

— Приятелю Нед, скажіть мені отверто, чи вас вже змучила така вандрівка? Чи ян жалуете, що судьба привела вас на се судно?

Канадієць не відповідав через хвилю. Потім закладаючи руки на хрест сказав: В дійсности я не жалуюсь на вандрівки під морями, але коли вона майже кінчить ся вже, досить нам її. Такий мій погляд.

— Се буде мати свій кінець, Нед.

— Де і коли?

— Не можу сего сказати, однак думаю, що коли море не буде мало вже нічого більшого цікавого для нас.

— На щож ви тоді будете покладати свої надії, — домагав ся Канадієць

— Такі умовини можуть скласти ся і за шість місяців від тепер і ми повинні скористати з них.

— Але де ми опинимо ся за шість місяців, пане натураліст, — сказав Нед Ленд.

— Можливо, що в Хінах. Ви знаєте скорість Навтілюса. Він летить в воді, як ластівка в воздуху, або поспішний потяг по землі. Він не боїть ся жадного моря і хто знає, чи він не схоче звідати берегів Франції, Англії, або Америки, де так само як і тут буде можна надіятися на успішну утечу.

— Пане Ароіакс, — в відповідь сказав Канадієць; — ваші аргументи суть пусті в самій основі. Ви говорите про будучність. Ми будемо там, ми будемо там! А я кажу, ми є тут і ми повинні скористати з сего.

Льогічні висновки Неда вражали мене і я не знав що казати на свою оборону.

— Пане, — продовжав Нед, — можна прийняти таку можливість і колиб капітан Немо предложив нам сьогодні свободу, чи ви прийнялиб її?

— Я не знаю, — відповів я.

— І колиб, — додав він, — се предложене було одним предложением для нас з його сторони, чи ви прийнялиб його тоді?

— Приятелю Нед, ось моя відповідь. Ваші міркування звернені проти мене. Нам не треба числити на добру волю капітана Немо. Він має причини держати нас на Навтілюсі, а ми повинні скористати з нагоди і втечи від него.

— Дуже розумно сказано, пане Ароіакс.

— Тільки одна замітка ще — лиш одна. Нагода мусить бути добра і утеча повинна вдатися нам. Коли не вдасться, то другої нагоди не буде зовсім певно і капітан Немо не простить нам сего.

— Це все правда, — говорив Канадієць, — тільки ваші замітки відносять ся однаково до всіх проб утечі. І до сих за два роки, і до сих за два дні. А справа стоїть так, що наколи наспіє добра нагода, треба сейчас скористати з неї.

— Згода! А тепер, Нед, прошу пояснити мені, що ви розумієте під словами „добра нагода“.

— Розумію нагоду, коли Навтілюс серед темної ночі припливе близько берега в Європі.

— А ви врятуєте себе пливанням по морі?

— Так, коли тільки беріг буде близьенько, а судно на поверхні.

— А в противнім случаю?

— В противнім случаю нам треба скористати з човна. Я знаю, як з ним обходити ся. Коли раз всядемо до него і відкрутимо шрубні, воно винесе нас на верх, і ніхто сего не завважає.

— Добре. Нед, пильнуйтеж нагоди, і не забувайте, що

нагла перешкода знищить нас.

— Не забуду, панцю.

— А тепер, Нед, чи не хотілиб ви знати, що я думаю про сей ваш плян?

— Безперечно, пане Аронакс.

— Я думаю — не кажу, що я сподіюся — що ся добра нагода ніколи не прийде сама.

— Чому не прийде?

— Бо капітан Немо переконаний, що ми маємо надію вирвати ся на волю, і з тої причини він пильнувати нас буде, а передовсім в морях близько європейських берегів.

— Побачимо, — відказав Нед, потрясаючи рішучо своєю головою.

— Занехаймо отже, пане Ленд, наші дальші міркування. Коли будете готові, давайте нам знати, а ми підемо за вами. Я здаю ся на вас без застережень.

Так скінчила ся розмова, яка незадовго довела до таких сумних наслідків. Мушу признати, що дійсність оправдала мої предвидженн на превелику розпуку Канадійця. Чн капітан Немо не довіряв нам в сих морях, чн хотів скрити ся перед многими парходами, які правцювали по Середземнім морі, не можу підгадати, бо судно часто плило під водою і далеко від берегів.

Раз тільки я завважав, що ми знаходили ся близько острова Карпатос, з групи Споради, про котрого згадав сам капітан Немо словами Вергіля:

*Est in Carpatio Neptuni gurgite vates,
Caeruleus Proteus.*

На острові сїм мав жити Протей, старий пастух стад Нептуна. Острів називається тепер Скарпанто, і н бачив через віконця в сальоні тільки його гранітні основи.

Слідуючого дня 14-го лютого я збирав ся до студії над рибамн в сїм морю, та на моє нещасте віконця не піднялись. Судно плило в напрямі Крети. Мешканці сего острова підняли були революцію проти Турків в часі, коли я всїдав на Авраама Лінкольна, але як ся революція скінчилась для рєволюціонерів, не знаю, і сам капітан Немо, відтятий від світа не міг сказати про се нічого.

Та я не згадував про сей випадок капітанови, коли ми сидїли сего вечера в сальоні. Він був мовчаливий і чимсь

занятий. Потім проти своєї привички казав відчинити віконця, і переходив від одного до другого слідив уважно за водою. На що він це робив, я не догадав си. Тому я звернув свою увагу на морські чудра, які перелітали перед моїми очима. Нагло щось показалося.

Нагло щось показалося.

Був се чоловік, водолаз, живий пливаючий чоловік, який на хвилю зникав, щоби вдихнути свіжого воздуха из поверхни.

Звертаючись до капітана Немо я закричав подражаним голосом:

— Чоловік розбиток! Його треба виратувати за всяку ціну.

Капітан не відповідав нічого, тільки схилив ся до віконця.

Водолаз зблизив ся до віконця також і приткнувшись до скла дивив ся на нас.

На моє велике здивування капітан давав йому якісь знаки. Водолаз відповідав своєю рукою, а опісля віддалив ся і вже більше не показував ся.

— Не дивуйте ся. — сказав капітан. — То є Нікола з кічкини Матапан, із проізвище Песка. Се дуже смілий водолаз, який більше живе в воді, як на землі.

— Чи ви знаєте його, капітан?

— Знаю, пане Ароіакс.

По сих словах капітан Немо приступив до скринки, яка стояла коло лівого віконця в сальоні. Скринка була окута бляхою, а на верха була мосяжна плиточка з написом „Навтілюс" і його девізом — *Mobilis in mobile*.

Капітан забуваючи певно на мою присутність відчинив скринку, в якій було багато золотих штабок. Звіден вони дістались сюди і що капітан думав робити з ними, я не питав ся. Я тільки глядів, як капітан вибирав їх одну по другій і вкладав в другу скринку, поки не вичистив її вщерть. Золото мусіло важити яких 4000 фунтів, або на гроші оден мільйон доларія.

Скринку замкнено добре і капітан написав на віку адресу буквами, які мусіли належати до модерного, грецького язика.

Зробивши се капітан потиснув за пружину. До середини вийшли чотири моряки, які не без труду витягнули скринку з салону. Потім чув, як вони всаджували її на поміст судна.

Саме тоді капітан Немо звернув ся до мене.

— І що то ви казали, пане?

— Нічого, капітане.

— Коли так, то позвольте попрацювати вас на добра ніч. Після того він вийшов з сальону.

Я вернув ся до своєї каюти заклопотавий. Сов не чіпав

ся моїх повік — переді мною виринула загадка водолаза і скриньки зі золотом. Тоді я пізнав по деяких рухах, що Навтілюс покидає дно і вертає на поверхню.

Потім далось чутн кроки на помості; я знав, що вони спускали човен на воду. Раз навіть човен вдарив о бік судна, і потім все завмерло.

По двох годинах човен вернув ся. Знова ті самі рухи, а по хвилі Навтілюс занав ся під филі.

Кудиж ділись мільйони? Хто порозумінав ся з капітаном Немо.

На другий день я розказував про те все Конселсви і Канадійцевн. Мої товариші дивувались не менше від мене.

Але куди він посилає свої мільйони, — питає ся Нед Ленд.

На се не було ніякої відповіді. По сніданню я вернув ся до сальону і взяв ся до роботи. До 5-тої години вечером я впорядкував свої записки. В тім часі мені зробилось так горячо, що мусів скинути з себе верхню одежу. Дивна річ, бо ми не були в дуже низьких пропастях морських. Манометер показував 60 стін під водою, куди не могла дістатися воздушна горяч.

Я продовжав роботу, та горяч ставала певнишою.

— Чи може на судні вибух де вогонь, — питаю ся самого себе.

Я вже забрав ся з сальону, коли до нього віїшов капітан Немо. Він поглянув на термометер і звертаючись до мене сказав:

— Сорок два вище зера.

— Я вже се запримігив, капітане, і коли стане ще горячийше, не мож буде знести.

— О, панцю, так воно не станеть ся, коли ми не хочемо.

Тут капітан пояснив, що Навтілюс илне струєю кипячої яодн. Для доказу казав відчинити віконця в сальоні, через які ми побачили білу воду довкруги. Серед водн звивав ся сірковий дим, а вода кипіла як в кїтлі. Я діткнув ся шкла, та горяч була така велика, що я мусів відняти руку сейчас.

— Деж ми знаходимо ся. — пнтав ся я.

— Недалеко острова Санторін. — відповів капітан, —

в каналі, який відділяє острон Неа-Каменні від Палея-Каменні. Я хотів показати нам цікаву картину підморського вибуху.

— Я думаю, що процес творення нових островів вже скінчився.

— В морю він ніколи не скінчить ся, — пояснив капітан Немо; — в кулі земській працює вогонь без шину. Вже в 19 році по Христі після Кассіодора і Плінія появил ся новий острів, Тен (богиня) на тім самім місці, де недавно вирости сї острівці. Потім він зник під флями, і знова появил ся в 69-тім році, щоб, ще раз ховати ся в морю. Від тоді аж до тепер підземська робота перервалася. Та в 1866 р. новий острон появи ся серед сіркових вибухів коло Неа-Каменні і разом з ним злучив ся. Сім днів пізнійше появи ся острів Афроесса, відділений від Неа-Каменні каналом, десять ярдів широким. Я був в сих морях, коли се діялось і тому міг приглянути ся всім фазам творчости. Острів Афроесса мав круглу форму, 300 ярдів в промірі і 30 стіп високости. Вкінці 10-го марта показав ся малий островець Река, також близько Неа-Каменні. Опісля всі три острови злучили ся разом в одні.

— А канал, в яким ми тепер знаходимо ся, — питає ся я.

— Тут він є, — відповів капітан Немо, показуючи мені мапу островів. Бачите, я зазначив нові острови.

Я звернув ся до віконця. Навтілюс не рухав ся, а горяч переходила всякі границі. Море перемінгло ся з білого в червоис через присутність зелісної соли. Помимо щільних затворів в сальоні було повно запаху сірки, а електричне світло почервоніло від ясної подуміи. Я купав ся в горьчій, дусив ся, пражив ся.

— Довше вже не можна лишати ся в сїм кнпятку, — сказав в до капітана.

— Булоб нерозумно, — спокійно відповів капітан.

На приказ капітана Навтілюс рушив ся з місця і віддалив ся від сеї огнистої челюсти, а за чверть години ми вже дихали свіжим воздухом на поверхни моря. При тім подумав я, що колиб Нед Леид вибрав був сю частину моря на нашу утєху, то ми не вийшлиб живі з того моря вогию.

На другий день 16-го лютого ми покинули сї морські басейни, а разом з ними розпрощались і з цілим грецьким архіпелґом.

РОЗДІЛ VII.

ЧЕРЕЗ СЕРЕДЗЕМНЕ МОРЕ ЗА 48 ГОДИН.

Середземне море, сине море *par excellence*, велике море Жндів море Греків, *mare nostrum* Римлян, замаєне помараичевими деревами, альоесамн, кактусами і надморськими соснами; напоєне запахами мірту, окружене дикими горами, насичене чистим і прозорим воздухом, бурхаєне безперестаними, підземними вогнями, правдиве побоєвище, на якому Нептун бореться з Плутоном о пановаєне над світом!

На сих то водах, на сих берегах, як говорить Мішле, обивляється чоловік з одним з найкращих кліматів кулі земської. Та що мені по його красі, коли мені вдалося ледви раз кинути оком по його просторах, які займають два мільйони квадратних кілометрів. Не скористався я і з капітанового досвіду, бо не показався ані раз за час нашого переїзду по сім морі. Навтілюс їхав весь час під водою і від рану 16-го лютого до заходу сонця 18-го лютого ми зробили 1,200 миль.

Переїхавши через проливу Гібральтар згаданого вечера Навтілюс стратив з очий сторони, які були такі несмачні для капітана Немо. Сі филі і вітри приносили за багато спогадін, за багато жалів. Тут він не чувся свободним, і сам Навтілюс бунує неначе придавленний берегами Африки і Європи.

Ми плили тепер зі швидкістю 25 миль на годину. Нед Ленд мусів зречися своїх задуманих плянів. Він не мігби скористати з човна при такій швидкості судна. Втікати з Навтілюса в таких умовах значилоб те саме, що скакати з поспішного потягу в повнім розгоні. Впрочім Навтілюс виплазив на верх води тільки вночі задля свіжого воздуха.

Консельєр несподівано також такому швидкому переїздові через Середземне море згадав про сю недорічність мейї в хвили, коли я задумався над ним найпершим морем між морями.

Ми розкрили перед собою мапу сего моря і подивля-

ли точність всяких зазначень. Поза тим я зацікавлений замітками Конселя завважав, що Середземне море було колись дійсно середземне. Просмику між Гібральтар і Цеута не було.

— Шож якби так вулканічна сила знова споїла її дві кінчині, — говорив Консель.

— Се є неможлива річ, Консель.

— Алеж позвольте докінчити мені річ, пане: колиб се стало ся, то Лессенс сам на смерть зажурив сяб. Тільки праці вкладає він в свій перекопок.

— Я годжу ся з тобою, однак повторяю, що се ніколи не станеть ся. Вулканічна сила завжди зменшуєть ся. Вулкани такі чисельні в давнину явгасаютъ поступенно; підземна горяч також слабне. Температура глибоких верств кущі земської знижуєть ся що раз то глибше на яєлику шкоду землі, бо тепло се єї житє.

— А сонце?

Сонце не вистарчить, Консель. Може воно розігріти подського труна?

Не знаю про щось подібного.

— Так, мій друже, ся земля колись стане таким холодним труном, подібно як місяць, який стратив давно тому своє житєве тепло.

— В кількох століттях?

— За кілька сот тисяч літ, мій хлопче.

Просмик Гібральтар цікавий був ще з інших причин. В ньому було дві струї, одна верхня давно вже відкрита, яка переводить води океана в Середземне море і спідня противна струя, яку відкрито розумовими заключеннями. Іменно яоди в Середземнім морі повинні підіймати ся через допливи так морської води Атлянтку, як і численних рік, а випарююване зоясім не має сили рівноважити обо-сторонних впливів. Мусить отже бути якась струя, яка відпроваджує яоду з Середземного моря до Атлянтку через просмик Гібральтар. В дійсности була се струя, якою користував ся Навтілюс.

РОЗДІЛ VIII.

ЗАЛИВ ВІГО.

Атлантик! Широка водна рівнина займає 25 мільонів квадратних миль, а береги творять безмежно довгу лінію, з найбільшими ріками світа, як св. Лаврентія, Міссісіппі, Амазон, Плята, Оріноко, Нігер, Сенегаль, Ельба, Льюара і Райн, які несуть води з поміж найкультурніших, а разом і найдикіших країв. Чудове поле водн, вкрите флягами кожної народности, довжину котрого зазначають дві страшні точки для моряків, кінчнна Горн і кінчнна Бур.

Навтілюс розтннав водн своїм острым шпнлем переїхавши дотепер блнзько 20,000 миль за трн і пів місяця, дорогу довшу як найдовша, докольна лінія землі. Кудн мн плили тепер і яка стелилась нам будучність? Вплинувши досньт далеко від гібральтарського просмнка Навтілюс виплнв на поверхню і ми могли знова ходити по помості.

Я разом з Недом і Конселем влізли на верх. Далеко виднілась гішпанська кінчнна св. Вінкентого, та море підбурюване сильним вітром заливало нас зчаста водою і ми сховались внутр Навтілюса.

Я вернув ся до своєї каюти. Консель зробив те саме, а Канадонець ішов за мною. Скорій переїзд через Середземне не дав йому здійснити пляну утечі і він був сим дуже пригноблений. Коли двері моєї каюти зачинились, він сів і мовчки дивив ся на мене.

— Прнятелю Нед, — сказав я, — я розумію вас; Ви не можете прийти до себе. Проба утечі була не мислна в таких обставннах.

Нед Ленд не відповідав. Його стиснені уста і зморщені брови зраджували завзяте, яке опанувало його умом і волею.

— Побачимо, — продовжав я; — не треба нам попадати в розпуку. Мн їдемо недалеко берегів Португалії, звідки блнзько до Франції і Англії, які моглиб дати нам захист. Колиб Навтілюс переплинувши Гібральтар звернув ся був на полудне, де немг жадних земель, я можливо зневірив би

ся був як і ви. Та тепер бачимо, що капітан не втікає від культурних сторін і за кілька днів ви можете довершити діла.

Нед дивився все таки ще на мене, а вкінці уста його промовили: сьогодні маємо довершити сего.

— Я випростував ся як стій. Така постановка Неда здивувала мене чимало. Я хотів щось відповісти, та не ставало мені слів.

— Ми згодили ся ждати на нагоду, продовжав Нед Ленд і нагода наспіла. Сеї ночі ми будемо віддалені від гішпанського берега лиш кілька миль. На дворі хмарно, вітер віє мірно і я держу вас, пане Аронакс, за слово.

— Сеї ночі о 9-й годині, — говорив він. — Я перестеріг Конселя. В той час капітан Немо сидітиме в своїй каюті, а може і в ліжку. Ніхто не може нас бачити. Консель і я дістанемось до середніх сходів, а ви задержитесь в бібліотеці готові на наш знак. Весла, машт і вітрило суть в човні. Мені вдало ся навіть дістати деякої поживи і оден англійський ключ до відкручування шруб, якими човен прикручений до Навтілюса. Все отже готове до вечера.

— Але море погане.

— Так, з сим треба буде бороти ся. Свобода є гідна доброї заплати. Човен маємо сильний, і сих кілька миль переїхати не тяжко. Завтра ми можемо бути вже пару сот миль від берегів. Коби лиш обставини дописали нам, а ми певно коло 10-тої а 11-тої години висядемо на сухій землі, живі або мертві. Отже до побаченя в ночі.

По сім Канадієць відійшов, а я майже остовпів. Мій впертий товариш не дав мені навіть часу обговорити сих подій, і в сім він мав повну рацію. Що бувби я сказав на се? Се була дійсно нагода втікати. Я не міг цофати свого слова і сим підвечити будучність своїх товаришів. Завтра може капітан Немо забрати нас далеко від землі.

Саме тоді досить сильний свист давав знати, що Навтілюс западаєть ся під води Атлантику.

Для мене був се сумний день. Я не міг погодити ся з гадкою утечі і з залишенем моїх недокінчених підводних студій. Переді мною ставали дивні привиди. Раз я бачив щасливий поворот на суху землю, то знова радий був таким випадкам, які унеможливлювали пляни Неда

Два рази заходив я до сальону, дивився на компас, щоби переконати ся, чи Навтілюс зближується, чи віддаляється від берегів. Та все було однакове. Я мусів отже готовити ся до утечі. Хотів забрати з собою свої записки, більш нічого.

Дальше, я розбирав, що подумає про сю нашу утечу капітан Немо. Яке лихо причинить для нього наша утеча, або що він робити ме на случай нашої невдачі? Без сумніву я не мав причини нарікати на него, противно його гостинність була понад всякі сподівання. Лишаючи його я не почував ся винним, ніяка присяга не зобов'язувала мене.

Я вже не бачив його кілька днів і не знав, чи ще побачимо ся перед нашим відходом. Я був рад і рівночасно бояя ся. Наслухував, чи не почую його кроків в сумежній каюті. Мною заволодів великий неспокій, а години ставали дуже довгі.

Мені подали обід після звичаю. Однак я їв мало і покинув стіл о 7-ій годині. Сто і двацять мінут відділювало мене від хвилі, коли я мав зеднати ся з Недом. Мое роздражене змогло ся, мій живчик бив ся скорійше. Я ходив то сюди, то туди, щоби в сей спосіб успокоїти свої нерви. Гадка несядачі ще найменше мучила мене, однак можливість відкриття наших плянів ще перед утечею з Навтілюса іритували мене до краю.

Я бажав ще побачити сальон. Зійшовши по сходах в долину я вступив до музею, де пережив тільки приємних і користних годин. Оглядав всі його богатства і скарби, як чоловік сказаний на вічне вигнане. Сі дива природи і штуки, які поглючували всю мою увагу, мав я покидати на завсідги! Я рад був ще поглянути через віконця в сальоні на води Атлантику, та вони були зачинені і вкриті сталевю бляхою.

Переходячи через сальон я зблизив ся до дверей, які відчинялись до капітанової каюти, а які на моє велике здивоване були відхилені. Я цоннув ся мимоволі. Колись капітан Немо був в своїй каюті, він міг мене побачити. Та в каюті не було нікого. Я відчинив двері і ввійшов до се-
редини.

Нагло годинник вибив осьму годнну. Перший удар молоточка протверезив мене. Я тряс ся, неначеб якесь не-

видиме око заглянуло в мою найглубшу тайну і скорейшо вийшов з каюти.

Очі мої задержались на компасі. Напря́м судна був все ще північний, мильомір показував міриу скорість, а манометер 60 стін глибини.

Вернувшись до своєї каюти, я вбрав ся в теплу одіж — морські чоботи, вдрячу шапку, довгий льняний плаш, підшитий шкірами з морських собак і був готовий в дорогу. Обороти одні переривали тишину, яка царювала на судні. Я наслухував уважно. Ніякий голос не доносив мені про Недову невдачну утечу. Смертельний страх повис надімною і я надармо силував ся відзнискати свою звичайну холодність.

Кілька мінут до девятої я приложив своє вухо до капітанових дверей. Ніякого шелесту не чути. Я вериув ся до салюну. Тут такий самий спокій. Примістившись при дверях, найбільших до середніх сходів, я ждав на знак від Неда.

Саме тоді тремтячий звук шруби значно ослабнув, а опісля зовсім занімів. Тиша була переривана тепер тільки битем мого власного серця. Вкінці дало ся чути легке стрясене. Навтілює спочив на дні океана. Мій неспокій збільшив ся. Знак від Неда не приходив. Я вже хотів побачити Неда і вірадити його від задуманої утечі. Я чув, що ми плали не при нормальних умовах.

В сей момент двері від салюну відчинили ся і до середних вийшов капітан Немо. Він побачив мене і без церемонії почав приязним тоном:

— Ах, пане! Я шукав за вами. Чи знаєте ви гісторію Гішпанії?

В положеню, в яким я знаходив ся в ту хвилию можна знати гісторію рідного краю на память, а через таке замішане я не мігби і слова сказати про ню.

— Що ж, — продовжав капітан Немо, — чи ви чули моє питане? Чи знаєте ви гісторію Гішпанії?

— Дуже мало, — відповів я.

— Маємо вчених людей, яким треба ще вчити ся, — сказав капітан. — Ходіть, сядьте, а я розкажу вам цікавий з неї епізод. Тільки слухайте; ся гісторія цікавити вас буде і допоможе вам розв'язати одно питане, якого ви не могли доси зрозуміти.

— Я слухаю, капітане, — сказав я, не знаючи, до чого провадить мій бесідник і непевен, чи предмет його бесіди не стоїть в зв'язи з нашою задуманою утечею.

Пане, коли позволите, я розпічну ще від 1702 р. Ви певно мусите знати, що ваш король Людовик XIV, в переконанню, що вистарчить сильному сего міра лиш кивнути пальцем, щоб підбити піренейський півостров, посадив на гішпанським престолі князя з Анжу, свого внука. Сей князь панував досить кенско під іменем Пилипа V., і мав проти себе сильну партію за границею. В дійсности королівські двори Голляндії, Австрії і Англії заключили договір в Газі з наміром вирвати корону гішпанську від Пилипа V., а вложити її на голову архикнязеві, якого завчасу охрестили Карлом III.

Гішпанія мусіла оперти ся такій коаліції, тільки в неї не було нії жовірів, нії моряків. Розходило ся тут о гроші, які мали прийти з Америк, наладовані на їх власні кораблі. При кінці 1702 р. вони ожидали приходу своїх богатств під охороною французьких кораблів, якими в числі 23 проводив адмірал Шато-Рено. За ними гнали ся вже кораблі коаліції. Гішпанські кораблі мали йти до Кадіз, однак адмірал довідавшись, що там вже кружляє англійська фльота, рішив ся причалити до французького порту.

Гішпанські команданти спротивили ся такій постанові. Вони домагали ся, щоб їх запроваджено до гішпанського порту, если не до Кадіз, то бодай до Віго заливу, положеного на північно-західнім березі Гішпанії.

Адмірал згодив ся на їх домагане і галери вилинули до заливу Віго. Порт сей не був однак боронений і вони мусіли спійштити ся з виладовуванем срібла і золота, щоби коаліційна фльота не заскочила їх там. Се було нетяжко зробити, колиб не виринула була справа ривалізації.

— Чи ви слідите за ходом подій, — питав ся капітан Немо.

— Цілковито, відрубав я, — незнаючи кінця сеї гістичної лекції.

— Отже ідім дальше. Купці Кадіза мали привілей відбирати всякі товари наспівші з Західних Індій. Тепер намір адмірала виладовувати золото в порті Віго відбирав їм їх права. Вони поскаржили ся до Мадриту і одержали

від слабоумного Пилипа рішення, щоби галери не випадували золота, доки непрятель не забересть ся.

Тимчасом дня 22-го октября 1702 надплили англійські кораблі до Віго. Адмірал Шато-Рено боров ся завзято,

Деякі моряки... нищпорили між розбитками...

однак бачучи, що золото попадеться ся в руки ворога, спалив і знищив кожду галеру, і все багатство пішло на дно.

Капітан пристунув. Я не розумів еше, в чім лежав інтерес сего гісторичного епізоду для мене.

— Щож, питав ся я

— Пане Аронакс, — відповів капітан Немо, — ми тепер знаходимося в тім самім Віго. І се вже залежить від вас самих довідатися більше про сю тайну.

Капітан повстав з місця і потягнув мене за собою. Я відзняв свою рівновагу. Салон був темний, та віконця відчинилися, і я поглянув через них. Пів милі довкола Навтілюса води були освітлені електричним сявом, дно було чисте і ясне. Деякі моряки в своїх водолазних убраннях нишпорили між розбитками усуваючи з них на пів згнилі бочки і скриньки, з котрих сипалось золото. Моряки добувши з розбитків сі дорогоцінні добичі вернулися до Навтілюса, скинули з себе тягар і знова пішли за золотом і сріблом.

Я зрозумів тепер. Отсе було побоєвище, на якому потонули гішпанські кораблі, наладовані скарбами для гішпанського уряду. Тут приходив час від часу капітан Немо зі своїм Навтілюсом і визфирував сі мільйони, призначені колись на боротьбу з ворогами. Він став спадкоємцем американського золота, здертого з Інкасів і з підбитих Фердинандом Кортесом народів.

Чи думали ви коли, пане, — говорив він усміхаючись, — що море скриває такі багатства.

— Я знав, — відказав я, — що вартість затоплених грошей в сих водах обчислюють на два мільйони тонів срібла.

— Без сумніву. Однак добути сі гроші коштувало б більше, чим їх вартість. А я не маю найменших клопотів в добуванню сих грошей і не тільки сих, але і соток інших місць, де затопилися кораблі, зазначених на сій підводній мапі. Розумієте тепер, звідки в мене беруться мої мільйони.

— Розумію, капітане. Тільки ви мусите знати, що ви маєте тепер ривалів.

— Яких?

— Товариство, яке дістало дозвіл від гішпанського уряду шукати з сими похороненими галерами. Шеровці надіють ся на величезну надгороду, бо вони оцінюють сі розбитки на 500 мільйонів франків.

— Пять сот мільйонів було, — відповів капітан Немо, — та вже їх там нема більше.

— Саме так, додав я, — і пересторога для сих шеровців була бн актом милосердя. Тільки не знати, як вони

приляглиб її. Картярі зничийно жалують менше зв страченими грішми, чим зв своїми нерозумними надіями. Вкінці я жалую більше бідних людей, яким такі богатства моглиб помогчи, чим сих грошевих експлюататорів.

Сей мій висказаний погляд мусів вколоти до живого квпітаив Немо.

— Чи ви думаєте, — говорив капітан подражаний, — що богатства суть страчені в моім посіданю? Чи ви думаете, що я звдя себе самого збираю сї скарби? Хто говорив вам; що я не роблю доброго вжитку з них? Чи ви думаєте, що я не розумію положеня бідних люднї і гнетених народів на сїй зсмли, та що я не вмю помагати нещасливим і мстити ся за невинних? Невжеж ви не розумієте того?

Капітан Немо замовк при сих послїдних словах мабуть жалуючи, що сказав і так за багато. Та з сего не зрозумів, що який би там мотив не був, задля якого капітан мусів шукати свободи і незалежнстї в морських пропастях, все таки він був чоловіком, якого серце било ся для людських терпїнь, для угнетених народів і одиниць. І тоді доперва зрозумів я, куди ділись сї мільони, які ввсивав капітан Немо тогди, коли Навтілюс знаходив ся близько острова Крети.

РОЗДІЛ ІХ.

ЗАТРАЧЕНИЙ КОНТИНЕНТ.

Слїдуючого ранка 19-го лютого Канадїнець прийшов до моєї каюти. Я був приготований на його відвідини. Він виглядав дуже розчарований.

— Щож, пане, — сказав він.

— Щастє. Нед, було проти нас вчера.

— Так, капітан станув зі своїм судном в ту годину, коли ми мали вже покидати його.

— Він мав діло в своїм банку.

— В банку?

— Я розумію океан, в якому його богатства суть безпечийші, чим в державних скринях.

Опісля я розказав Канадїйцеві про випадки минувшої ночі, надїялсь в сей спосіб відтягнути його від плянів

утечі; та наслідки мого оповідання були такі, що Нед жалувався на неможливість оглянути боевища в Віго-сам на сам.

— Одивк, — говорив він, — все ще не страчене. Другим разом ми мусимо мати успіх, хочби навіть сеї ночі...

— В яким напрямі пливе Навтілюс, — я спитався.

— Не знаю, — відловив Нед.

— Побачимо коло полудня.

Канаднець вернувся до Конселя. Як тільки вібрався, ввійшов до салюну. Комна показував полудневний полуднево-західний напрям. Ми нахилилися п'ятами на Європу.

На мапі ще не зазначено було положення нашого судна. Пів до дванадцятої випорожнено збірники і Навтілюс виплунув на верх оксана. Я побіг на поміст. Нед Ленд вилетів мене. Не видно було жадної землі, лиш вітрила на виднокрузі, ждучі на вітер, щоб об'їхати кінцину Доброї Надії. На дворі було хмарно. Нед шалів, бо через хмари не можна було доглянути нічого, а головню сподіваної землі.

В полудне сонце виглянуло на хвильку. Однак вітри змагались і ми мусили сховати ся до середини.

Годину пізніше Навтілюс був вже на 16°17' довжини, а 33°22' ширини або 300 миль від найближшого берега. Не було тепер вже як втікати, і Канаднець бігав, довідавшись від мене про положення Навтілюса.

Я сам не журився тим дуже. З мене неначе спав тягар і я почував себе значно спокійнішим. Сеї ночі коло 11-ї години відвідав мене несподівано капітан Немо. Він питався мене дуже ласкаво, чи не змучений я вчашньою увагою. Я відповів заперечуючо.

— Коли так, пане Аронакс, то я пропоную цікаву прогулку.

— Пропонуйте, капітане.

— Доси ви бачили підморські пропасти тільки в день, в соннім освітленні. Чи хотілиб їх побачити в нічну темноту.

— Дуже радо.

— Кажу вам наперед, що дорога буде тяжка. Треба буде йти далеко і вилізти на гору.

— Се ще більше цікавить мене, я готов йти з вами.

— Ходіть, пане, вберемося в наші водолазні убрання.

В гардеробі ми не застали нікого. Капітан не згадував ні слова про моїх товаришів. За кілька минут ми були збрані а нашу аодну одежу, а на плечах приміщені були збірники з аоздухом. За електрнічні лямпки неначе забули. Я пригадаа за них капітанови.

— Воин буинб безужиточні, — була його відповідь.

Мені здавало ся, що я не чув добре його слова, однак не смів повтаряти питання, бо його голова аже сховала ся і так в мою кулю. Я скінчна вбирати ся, і чув, як хтось всунув в мою руку закуту палицю, а за кілька хвилин ми станули на дні Атлантику, 300 ярдів глибоко під водою. Була майже північ. Води були дуже темні, та капітан показував мені на червоне місце в віддаленю двох миль від Навтілюса. Що се був за вогонь, звідки він брав ся, та як освічував він водну масу, я не міг сказати. Досить, що світло се було достаточним нашим провідником і впарат Румкорфа був зовсім злишній.

По дорозі чути було якийсь шелест над головою. Часами шелест сей ставав безперервний, та я зрозумів вкінці його причину. Був се густий дощ, який був по філях і робив на мене вражінє, що ось ось перемокну наскрізь. Серед води! Я аж засміяв ся з такого пересуду. Та в такім грубім водолазнім строю чоловікові здаєть ся, що знаходиться не серед води, а в якійсь троха густійшій атмосфері, чим сій над нашою землею.

Незадовго дно стало камінисте. На ньому показались тисячні світляка дрібненьких зьвірнок морських, і на них часто ховзалась моя нога, та закута палиця піддержувала мене. Обертаючись, я ще бачив бліде світло Навтілюса. Однак рожеве світло перед нами яснішало і освічувало все довкруги. Присутність такого світла під водою дивувала мене дуже. Чи було се електричне сяєво, чи якесь невідоме нам земельним дикунам природне явище, чи може вкінці людська рука дала йому початок? Чи не капітанова рука в сьому? Можливо, що се нова селитьба капітанових товаришів і приятелів. яких він мав тепер відвідати, а котрі так само як і він ведуть дивну господарку. Такі і подібні гадки шибали в моїй голові. І в твкім настрою, подражняанім ще новими чудами, які минали перед нашими

очима, я зовсім не дивувався би ся, колиб побачив на дні моря одно з підморських міст, про які мріяв капітан Немо.

Наша дорога ставала що раз то яснійша. Біле сяєво виходило лучами з вершка гори 800 стіп високої. Та дійсности се була лише луна, а само жерело сего невиясного світла був вогонь на противній стороні гори.

Капітан Немо нігде не пристанув. Він знав добре склярачу дорогу. Я йшов з незахитаним довірем. Він був для мене морським геїєм і коли він постунав вперед, я любувався його високою, темною фігурою, відбитою на темнім тлі горизонту.

Була вже перша година, коли ми прийшли до підніжжя гори. Щоби вилізти вище, треба було спинатися прикрими стежками серед великого ліса.

Так! Ліс мертвих дерев, без листя і соків, дерев скам'яїлих під впливом води, між якими тут і там лежали великанські сосни. Стежки обложені були ядними рослинами, а по боках висів цілий світ черепашиних животин. Я спинався по сказах, перслазив через стовпи, продирався через морські шалвії, які звисали від одного дерева до другого, вистрашчував риби, які перслітали від галузки до галузки. Помимо тяжкої праці я не був втомлений, а сміло постунав за своїм невтомимим провідником. Що за видовище! Як його описати? Як змалювати вигляд цих лісів і скал в тім середнику — яких долішня частина була темна і дика, а верхня прикрашена рожевими красками сього світла, яке ще води вдесятеро красили. Ми вилазили на великі скали, які опісля западали ся в бездонні пропасти, з глухим шумом лявіни. На право і ліво розбігались темні галери, а там знова розкривались широкі поляни, инакше вироблені людською рукою і я не раз питав себе, чи не явиться ся переді мною який житель цих підморських околиць.

Та капітан Немо все ще спинався. Я не міг лишати ся позаду. Моя палиця була знаменитим помічником. Один кепський крок міг спричинити катастрофу, та я йшов сміло без найменшого завороту голови. Тепер перескочив я через прірву, яка певно задержалаб мене, колиб се було на сухій землі. Опісля переходив через непевний ковбок дерева, який був перекинений через пропасть, не дивлячись зовсім під ноги.

Там монументальні скали, нахилені на своїх неправиль-но вирізьблених основах, перечили всяким законам рівно-ваги. З поміж них вистрілювали дерева, як фонтани під сильним напором, піддержуючи другі дерева, а сі зноса-ли є інші. Природні печі, великі шкарни нахилили ся під таким кутом, якого закон тяготіння не дозволявби на по-рхли землі.

За дві години після того, як ми покинули Навтілюса, ми минули область дерев. Сто стіп понад нашими голона-ми піднісв ся верх гори. Денде стояли закамейлі корчі, а з під наших ніг пурхали риби, та лежали серед тра-виці. В скальних заломх, глибоких щелях світили вели-чезні морські потвори. Крок мой стигала ся, коли я поба-чив в поперек дороги звідущиків або страшені щинці за-микаючі ся в тіні якої ями. Між світаних тосок світло ся ясно в пітьми. Були се величезні раків, схованих в своїх дірах.

Ми вийшли на першу терасу, де ждали на нас інші чуда. Перед нами лежали мальовничі руни, які зраджували руку чоловіка. Були се великі купи каміня, між якими мо-жна було вирізнити нешпрази і темні форми замків і свя-тниць, прибраних безграничним числом цвитучих зоофітів, над якими морські шалвії виробляли ростинне накривало. Що се за країна, яка сплила ся в морських пропастях? Які люди складали сі каміні і скали? Де я опинив ся? Куди завел мене фантазія капітана Немо?

Я хотів питати його, тв в тому захопленю я вхопив його за рамя. Та він трюсячи головою і вказуючи пальцем на найвисший пункт гори, иначе говорив:

— Ходіть за мною, ходіть висше!

Я ішов і за кілька хвили виїзв ив сам верх, який під-няв ся на десять ярдів понад всею тою скалистою масою.

Я подивив ся в долину, звідки ми вийшли. Гора не виросла писще чим на сім або вісім сот стіп понад уровень долини. Але по другій стороні долина западвля далеко глибше. Мої очі кинулись через широкі простори освітлені ярким блеском. В дійсности був се вулкан.

50 стіп низше верха, серед дощу, каміня і обривків, великий кратер викидав ляву, якв огнистою струєю падала в водну пропасть. В сей спосіб вулкан освічував долішну

часть рівнини, як величезне лучиво. Полум'їни а ньому не було, бо в воді не можливо їй без воздуха жаріти. Однак сама лява була майже біла від горячи і боролась завзято з аодою, яка клекотіла при стрічі з нею.

Там в долині лежало зруйноване місто...

Рвучі струї ляви разом з витвореними газами летіли в долину аж до стіп гори, як колись ляви Везувія сплинали на Terra del Greco.

Там в долині, перед моїми очима лежало зруйноване

місто — з западеними дахами, розваленими святинами, лежачими на землі колюнами, по яких можна ще було пізнати тусканську архітектуру. Дальше знова рештки водопроводу, основн Акрополіс з слідами Партеону, останками портовних забудовань, які разом з купецькими кораблями і галерами пішли під води оксана. Вздовж довгих ліній, себто улнць, виставали рештки мурів — правдні Помпсі під водами. Ось що показував мені капітан Немо.

Де я знаходив ся? де я був? Я мусів довідати ся за всяку ціну. Я хотів говорити, однак капітан застановив мене рухом руки і брючи кусень крейдового каменя підійшов до скали і написав на ній слово:

Атлантида.

Що за світло тронуло мій ум. Атлантида, старинне Меропіс Теомопна, Атлантида Плятона, ся земля, якої існуване заперсчували такі учені, як Оріген, Ямблїхус, Мальте-Брун і Гумбольдт, була перед моїми очима, зі всіма доказами постигнувшої єї катастрофи. Так отже ся запавша сторона лежала поза Европою, Азією і Лібією, поза стовпами Геракля, де проживали сильні Атланти, проти яких старинні Греси спрямували свої перші війни.

Ведений дивним провідінем, я ступав по горах сеї країни, дотнкаючись рукою руїн, тисячі років старих, сучасних може геологічним періодам. Я лазив в місци, де ходили колись сучасники першого чоловіка.

Підчас коли я старає ся зятимити кожду дрібничку се-го краєвида, капітан Немо стояв неповорушлий, неіначе закамєнілий в нїмїй екстазії, опершись на мошистий камінь. Чи мрів єін про сих людий, давно затрїчених? Чи не за тим прийшов сюди сей загадочний чоловік, щоби набрати свіжих сил в гісторичних спогадах і відсвіжити ся житєм старинних людий; він, шо не хотів жити теперішнім житєм? Щоб я не дав за се, щоби знати його гадки, розуміти їх! Ми так стояли тут через одну годину, оглядаючи цілу рівнину, освічену жаркою лявою, яка часами дуже ясила. Раптовні дрожания перелїтали понад гору, глухі авуки передавані водою відбивались з маєстатичною повагою. В ту мінуту появил ся крізь водну масу місяць, заливаючи своїм сяєвом погребаний континент. Був се тільки відблеск, та який пречудний ефект! Капітан встав, поглянув

в останнє на безмежну рівнину, а потім почав сн відворот

Ми зійшли з гори скоро, і перейшовши через мінеральний ліс я побачив ліхтарню Навтілюса, ясну як зоря. Капітан йшов прямо до неї, і ми дістали сн до судна з хвнлею, коли перші соняшні лучі забілили поверхню океана.

†

РОЗДІЛ X.

ПІДМОРСЬКІ ВУГЛЯНІ КОПАЛНІ.

На другий день, 20-го лютого я пробудив ся пізно. Втома вчорашнього дня продовжила мій сон аж до 11-ої години. Вбрав ся скорейко і метнув ся, щоб побачити, який тепер напрям Навтілюса. Інструмент показував знова полудневий напрям, шкорість 20 миль. а глибину 100 ярдів.

Роди риб не ріжнились тут від знаних мені дотепер. Всличезні скати, довгі на 5 ярдів і з великою силою вискакували понад воду, людоїди різних родів, а передовсім оден з них, глянкус, довгий на 15 стій з трикутними, острыми зубами і прозорим тілом, майже невидним в воді.

Серед костистих риб Консель зашримітив чорнавих макаір довгих на 3 ярди, з верхію шокою видовженою в острый меч; породу ясної краски, звісну ще за часів Арістотеля під іменем „морських драконів“, небезпечну під час ловлі через свій наїжений шпилькований хребет; мечрибу довгу на 8 ярдів, яка плыває великим стадам і також заосмотрену довгим мечом. Роба ся живить ся ростинами радше, чим мясом.

Коло четвертої години дно з болота змішаного з скаменілими деревами ставало більш камінисте, засіяне де-не-де куснями базальту, лави і сіркового обсідіяну. Я думав, що за сею рівниною слідувати муть гори і після кількох розмахів Навтілюса показала ся на полудневім горизонті висока стіна, яка заступала всяку дальшу дорогу. Її вершок очевидно переступав уровень моря. Мусить се бути якийсь острів — оден з канадійських, або Зеленої кінчини. На карті не зазначено було положення судна, можливо наивмисне, щоб я не знав, де знаходимо ся. На всякий случай така стіна здавалась означати границю Атлантиди.

котрої ми переїхали лиш маленьку частинку.

Я був би сидів ще довго при вікниці і оглядав красоту моря і неба, колиб вікниця були не зачинились. Тоді саме Навтілюс приїхав під саму стіну і що він тепер зробить з собою, я не міг вгадати. Я вернув ся до своєї каютн. Судно не рухалось більше. Я положив ся до ліжка, щоби по кількох годинах сиу встати, та була вже 8-ма година рано на другий день, коли я прийшов до сальону. Навтілюс плив на поверхни. До середини доходили кроки з помосту. Я прийшов до отвору, який був відчинений. Однак місто денного світла я знайшов ся серед глибокої пільми. Де ми є? Може се була еще ніч? Ні, одної зорі не видко було на небі.

Я не знав, що думати, коли почув близько себе голос:

— Чн то ви, професор?

— Ах, капітан, де ми знаходимо ся?

— Під землею, пане.

— Під землею, — скликув я. — А Навтілюс пливає ще?

Він завжди пливає.

— Але я не розумію.

— Заждіть кілька хвилин, аж нашу ліхтарню засвітять, а тоді ви розглянете ся по місцн.

Я стояв на помості і ждав. Темінь була так густа, що я не міг навіть бачити капітана Немо. Однак дивлячись прямо до гори я завважав там невиразний блеск в формі колеса. Нараз блиснуло світло ліхтарі і розігнало темиоту. Я примкнув на хвильку поражени очи, а потім знова подивив ся. Навтілюс стояв на місци близько одної гори, яка служила за примісток. Навколо озера стояла одна кругла стіна, довга в промірн на дві милн, а довкола на шість миль. Уровень озера мусів бути такий самий, як і моря, з котрим воно мусіло бути в злуці. В горі стіни творили на-е якесь склепінє, з отвертою серединою, через яку я бачив блеск світла, очевидно денного.

— Де ми є, питав ся я.

— В самім серци вигаслого вулькану, яке виповнилось водою і в сей спосіб утворило озеро. Підчас вашого сиу, професоре, Навтілюс дістав ся тут через канал, який є скритий під водою, а широкій 10 ярдів. Се є ідеальна

пристань, таємнича і закрита зі всіх боків. Покажіть мені на берегах ваших континентів або островів хоч одну таку пристань, яка давалаб вам такий захист перед всякими можливими бурями.

В самім серці вигаслого вулькану.

— Безперечно, — відповів я, — ви тут безпечні, капітане. Хто мігби вас дістати в серці вулькану?

— Так, його кратер наповнений колісь лявою, газам

і полумінею, тепер достарчає нам свіжого воздуха.

— Але що се за вулканічна гора?

— Се оден з тих численних островів, якими так засіяне отсе море — для кораблів се звичайна піскова лавиця, а для нас великаїнська печера. Случай відкрив її і через се добре мені прислужив ся.

— А якаж корнсть з такого приюту, капітане? Навтілюс не потребує порту.

— Так, се правда; алеж він потребує електрики, а для виробу електричної сили, треба содіюм, а содіюм вирабляємо з вугля, яке дістаємо з майни. Тут власне в морю знаходять ся поклади вугля, втвореного з лісів, які ще в геологічним періоді скаменіли і перетворились в вуголь. Для мене се певнечерпана майна.

— Так отже твої моряки стають тут майисрами, пане капітан!

— Дословно. Сї майни тягнуть ся під водами, подібно як майни в Ньюкестл. Моряки мої, вбрані в водолазну одержу, добувають тут вуголь, якого я не прошу денне. Коли я спляю сєй вуголь для добутя соди, то виходячий через кратер дим надає йому вигляд дійсного активного вулкана.

— І ми побачимо ваших товаришів при праці.

— Ні, не сим разом. Мені спішно дальше їхати. Я ще маю досить содіюм. Коли ви хочете оглянути се озеро, то мусите робити се сегоднє, панс Ароіакс.

Я подякував і пішоп за своїми товаришами, які ще не вийшли з своєї каюти. Я попросив їх на сю прогульку і вони сєйчас вийшли на поміст. Консель, який ніколи не дивував ся нічому, дивив ся на все, як на щось природне. Але Нед Ленд шукав тільки за якимсь виходом з сєй печері. Поснідавши, ми вибрались до гори.

— Тепер ми знова на землі, — сказав Консель.

— Я не називаю сего землю, — пробурмотів Канадєць. — В додатку ми не є на ній, але під нею.

Між стїями гори, а водами озера був пісковий беріг, в найширшій місци 500 стіп довгий. По сїм березі можна було сміло обійти озеро. Але підніжа високих стїн були твердою скалою, покритою вулканічними стовпами і величезними пумесовими камінями, лежачими цілими купами.

Прочищені і вишліфовані в вульканичному вогні вони блищали тепер від електричного світла. Мікові порошинки піднімалися з під ніг в гору і виглядали як хмари іскор. Дно тепер значно піднялося, і ми лізли по похилостях, або западених долинках, та уважно ступали ногами по тих конгломератах, незв'язаних з собою жадним цементом, і ховзались по скляних трахітах, зложених з кристалів, фельдшпату і кварцу.

Вульканична природа сего великанського заглиблення потверджувалась на кождім кроці, і на се звернув я увагу своїх товаришів. Уявіть собі, говорив я, коли сей кратер був наповнений кипячою лявою, і коли ся маса плина піднімалася аж до вершка сеї гори.

— Я уявляю собі досконало, — сказав Консель. — Але поясїть мені, чому Великий Архітскт, застановив операції, чому сю піч замінив в спокійне озеро?

— Дуже можливо, тому, Консель, що якимсь потрясненнєм океаном відчинило сеї канал, яким послужив ся Навтілюс. Після того води Атлантику рушили до середньої гори. З того повстала страшна борба двох елементів, яка скінчилася перемогою Нептуна. Але багато віків минуло з того часу, і тепер затоплений вулкан став ся спокійною печерою.

— Дуже добре, — відповів Нед Ленд. — Я приймаю, пояснив, тільки в нашім власнім інтересі я волів би, щоби сей канал був з'явив ся над поверхнею моря.

— Алеж, приятелю Нед, — сказав Консель, — колиб канал був над водою, Навтілюс був би не потрапив перемилити через нього.

Ми далше спинали ся до гори. Стежки ставали що раз то стрімкіші і вузкі. Глибокі ями, які ми мусіли переходити, перетинали їх часто. Треба було оминати скалли. Ми сунули ся на колінах. Конселів дотеп разом з силою Канадійця поборювали всякі перешкоди. На височині 30 стіп природа зсмії змінила ся. На місце трохіту прийшов базальт, а між верствами базальту вились довгі струї лави, а місцями великі коври сірки. Ясніше світло продиралось через верхню шийку кратера освічуючи по троха вульканичні заглиблення на віки скриті внутр сеї вигаслої гори. Ми мусіли занехати наш дальший хід на височині 250 стіп через

непроходими перешкоди. Дорога стала прямовісною, а даліше переходила в лук. Появилися рослини, корчі і кілька дерев виростало зі стін. Я зазримітив кілька молочників, з яких витікав їдкий сік. Гемотропи сумно похилили свої китиці цвітів, без краски і запаху. Місцими росли хризантеми під альпоесами з довгими, плаксевими листками. Між струями ляви виглядали маленькі фіялки з деяким запахом, який я нюхав з великим задоволенням. Запах є душою цвітів, а морські цвіти не мають власне душі.

Ми прийшли до групи великих драконових дерев, які своїми коріннями порозсували на боки скали. Нед Ленд на їх вид скликнув:

Ах, пане, улії, улії!

— Улії, — відповів я рухом недовіря.

Так, улії, — відповів Канадонець, — з пчолами допкола нього.

Зближившись до нього я мусів повірити своїм очам. Коло діри проверченої в однім з драконських дерев крутилась тисяча цих геїяльних комашок, знаних скрізь по канадійських островах, а яких продукт такий солодкий. Зовсім природно Канадонець хотів назбирати троха меду і я не міг противити ся сьому його бажанню. Він запалив кілька сухих листочків, змішаних з сіркою і почав димом виганяти пчіл. Поволи пчоли вилітали з улія, з якого вкінці Канадонець добув кілька кварт чудного меду.

— Коли змішаю сей мед з соком з хлібового дерева, потрактую вас смачним тісточком, — розказував з захватом Канадонець.

Після того ми рушили даліше. На кождім скрутї ми дивили ся на озеро, ціле освітлене світлом Навтілюса. Судно лежало на водї неповорушне. На помостї чї під горою вештались моряки, яких темні тіни відбивались на освічених боках печері. Тепер ми йшли по хребтах, на яких спочивало склепїне. Тут побачили ми, що пчоли не були однокими представниками звірїчного світа внутр вулькана. Хижі птахи літали в тіни, або втікали зі своїх гнізд на вершках скал. Канадонець цілий тряс ся на вид сеї диччини. Не маючи стрільби він послуговував ся камінцями і по кількох невдалих пробах вдалось йому зранити чудового птаха. Заки однак він дістав його, двайцять разів ризнував своїм житєм. Ми

мусіли тепер злазити ближше берега, бо хребет ставав не-вигідний. Над нами виглядав кратер, як горло жерела. З того місця видно було зовсім добре небосклін, а хмари, розігнані вітром лишали за собою на вершку гори свої мрачні рештки, доказ на се, що не літали високо, бо всего сім або вісім сот стін над уровнем моря. Чрез пів години ми зійшли до берега. Тут подибали ми морський криштал, ростинку, яку дуже добре квасити. Консель назбирав її цілий оберемок. Що до звіряток, то можна їх було тут начислити тисячі. Найбільше всяких родів раків, черепашок, хамелеонів і їм подібних. За три чверти години ми скінчили нашу прогульку довкруги озера і вернулись до судна. Залога скінчила ладовати лодієм і Навтілюс міг вибрати ся звідси кожної хвилі. Та капітан Немо не давав ніякого приказу. Можливо, що він ждав до ночі, щоби захвати в тайні перед нами підморський персізд. На другий день Навтілюс брив дальше під водами Атлантику.

РОЗДІЛ XI.

САРГАСОВЕ МОРЕ.

Того дня Навтілюс перепливав через одну замітну часть атлантийського океана. Мабуть всякий знає про існування струї теплої води, під іменем „Гольфштром“. Починаєть ся він в мексиканськім заливі і на 25° півн. ширини ділиться на дві струї, з яких головна пливе до берегів Ірляндії і Норвегії, а друга завертає на полудне коло азорських островів торкає беріг Африки і вертає до Антилїа. Ся друга струя замикає своїм колесом теплої води сю частину холодного і спокійного океана, названу морем Саргасо, правдиве озеро в отвертім Атлантику. Сій струї треба трі ржки часу на се, щоби оплинути раз довкругун сего озера. Такі сторони відвідував тепер Навтілюс. Були се чисті луги, засіяні морськими рослинами і тропікальними ягодами, так густими, що судно ледви продирало ся через них. Щоби шруба могла свобідно обертати ся, капітан Немо провадив судно кілька ярдів під водою. Слово Саргасо походить від гішпанського слова *sargazzo*, — яке означає ягідну билинку, яка головню росте в сім морі.

Учений Мори, автор „Фізичної Географії Кулі Земської” подає такі причини, чому ті рослини такими масами ростуть в сій спокійній частині Атлантики. Одинюким можливим поясненем, каже він, є загально звисний досвід. Коли вкинемо в вазу, наповнену водою кілька дрібних куснів корка, або иншого пливучого тіла і заколотимо воду в одну сторону, то по хвилі всі кусинки зберуться на середній воді, де вона найменше крутить ся, де вона найспокійніша. В нашім випадку Атлантика є вазою, гольфштром представляє рух довкола в вазі, а море Саргосса є сим спокійним місцем на яким зібрали ся рослини.

Я приймаю таке пояснене Морого, бо сам переконав ся про його стійність в Саргасовім морі, де кораблі не пливають. Над ними пливали всякі предмети, накопичені між ними червонастими рослинами, ковчки дерев з Анднів або Скалистих гір, занесених ріками, Амазонкою, або Міссіссіпі, численні розбитки, останки корабельних дощок і стовпів, які обтяжені всякими черепахами не можуть вже більше двигнутися на поверхню моря. І час оправдає другу опінію Морого, після якого сі всі субстанції з часом скаменіють через діланє води і втворюють нові невичерпані майни вугля — як резерву зготовану запопадливою природою на час, коли люди вичерпають майни континентів.

Цілий день 22-го лютого ми провели в Саргасовім морі, де риби, що пасуться на морських рослинах, мають подостатком поживи. На другий день океан прибрав знова свій вичайний вигляд. З того часу через 19 днів, себто від 23-го лютого аж до 12-го марта Навтілюс крутив ся, по середній Атлантику, перепливаючи в день не більше як 200 миль. Капітан Немо хотів очевидно сповнити програму своєї підморської вандрівки і мені здавалось, що він думав вертати ся попри кінчину Доброї Надії на води Австралії. Нед Ленд побоював ся сего, бо в таких широкх морях, без островів, ми не могли і думати про утечу. Ми мусіли в такім разі здатися на ласку, бо перебоєм не зискалиб нічого. По скінченню сеї вандрівки, можливо капітан згодить ся на нашу свободу під услівем, що присягнемо на свою честь, що ніколи і нікому не викриємо істнованя такого судна і таких людей. Сю справу треба буде обговорити з капітаном. Але чи був я свободним до-

магати ся свободи для себе і своїх товаришів? Чи не постановив капітан вже на самім початку, що тайна його життя вимагала нашого сталого увязисня на Навтілюсі. І чи сих чотири місяці мовчання не було для нього заявою згоди на таке його рішення? Чи не краще булоб зовсім не вертати до такої з ним дискусії, щоб не викликувати непотрібного в нього підозріння і сим вбивати на будуче неодолюї, можливої доброї нагоди.

Через 19 днів висше вже згадуваних нічого замітного не приключалось нам в дорозі. Я мало коли бачив капітана, який був завсїгди зайнятий. В бібліотеці дуже часто заставав я книжки відчинені, особливо книжки про природу. Моя книжка про підморські пропасти, перечитувана ним була повна заміток, які дуже часто опрокидували мої теорії і системи. І того рода полемікою капітан вдовольняв ся, а рідко коли перечив ся словами зі мною. Часами я наслуховавав в почи підчас спочинку Навтілюса на філях морських. В тій частині нашої ваидрівки ми їхали цілими днями на поверхин. Крім кількох вітрильних кораблів в дорозі до Індій не здибали нічого більшш. Одного дня одси китолов слїдив за нами в перекоянню, що бачить перед собою величезного кита. Та капітан Немо скоро покінчив сю погоню поринаючи під воду. 13-го марта Навтілюс пристанув. Капітан Немо взяв ся до помірів глубини, що мене дуже інтересувало.

Ми зробили доси 26,000 миль. Положене наше на карті було зазначене на $45^{\circ}37'$ полуд. ширини, а $37^{\circ}53'$ захід. довжини. На сих водах капітан Деїгам не міг відкрити дна при 14,000 ярдах, а таксамо лятнянт американської фригати, Паркер, не міг діткнути ся дна при 15,140 ярдах. Капітан Немо старєв дістати ся до дна океана спрямовуючи своє судно під 45 кутним степенем з водою лінійю Навтілюса. Опісля шруба з великою силою почала свою роботу і під напором корпус Навтілюса дрожав, як звичайний акорд і западав ся під воду.

При 14,000 ярдів глибоко я бачив якісь чорні верхи вистаючі з поміж води; могли се бути верхи високих гір, як Гімалая, або Монт Б'яик, або ще висших. Навтілюс спускав ся ще низше помимо великого напору. Стальові плити тріщали при своїх споєнях, штаби гнули ся, перего-

роди стогнали. Віконця в салюні неначе нагинали ся до середини під натиском води. І ся сильна будова булаб певно подала ся, якби після слів капітана не потрапила ставити опору, як солідне тіло. В снх пропастях я бачив ще деякі черепахи, серпулі і спінорби, всі живі; та скоро всяке звіринне житє зникло. Судно заглубилось на 16,000 ярдів і стінн Навтілюса вдержували напір 1,600 атмосфер, або 3,200 фунтів на кождих дві пятнх квадратного цяля цілої поверхні судна.

— Що за положенє, — скликнув я. Бути в таких глибоких сторонах, де ще ніяка людська нога не ступала. Дивіть ся, капітане, на сі величаві скали, сі пусті печері, де вже неможливе ніяке житє. Що за незнані світи! Чому ми не можемо заховати їх в пам'яті?

— Чи не хотілиб ви, — питав ся капітан Немо, — виїхати звідси щось більше, чим спогад?

— Що ви розумієте під сими словами?

— Я хотів сказати, що нічого легшого як взяти фотографічну знімку сеї підморської околиці.

На приказ капітана Немо до салюну принесли апарат. Через широко відчинене віконце водна маса ясніла від електричного світла, яке розсипалось на всі боки з великою однотайністю. Навтілюс не рухав ся. Апарат уставили проти видів морського дна і за кілька хвилин був готовий негатив, на якому видно було сі первісні скали, що ніколи не бачили світла небесного, сю найнизшу верству граніту, яка є основою кулі земської, сі глибокі печери, видовбані і зазначені чорними красками, неначеб з під кисти флямандського артста. Поза сим знова лїнія верхів гірських замидаючих чудні краєвиди. Не мож описати ефектів снх гладоньких, чорних і вишліфованих скал, без моху, без одної плями, з дивними формами, спочиваючих на піскових коврах, ясніючих тисячами красок від електричного світла.

Як тільки скінчила ся ся операція, капітан Немо дав приказ іти в гору, бо за довгий натиск, шкідливий для будови судна.

— Ідемо знова в гору, — я заговорив.

— Держіть ся добре!

Я не мав досить часу, щоб зрозуміти таку пересторо-

гу, коли нагло перевернувся на дивані. Навтілюс випрямився в гору і під сильним напором шрубових оборотів підіймався з подивляючою швидкістю. Все зникло і за чотири хвили судно зробивши вісім миль виринуло на океані, як летюча риба, а філі горами снувалися за ним.

РОЗДІЛ XII.

КАШАЛЬОТИ І КИТИ.

Ночами 13-го і 14-го марта Навтілюс знова привів в полудневий напрям. Я уявляв собі, що він зрівнявшись з кінчиною Рога завершить на захід, на водні Тихого океана і так завершить світову вандрівку. Та на сьом не стало, бо судно не змінило свого полудненого напрямку. Куджж воно плило? Чи до бігуна? Се булаб проста шаленість. Я почав думати, що ся сміливість капітана Немо оправдувала побоювання Неда Ленда. Вже якийсь час Канадієць не згадував переді мною ні словечком про намір утечі; ні зробився дуже мовчаливий. Мабуть за довге ув'язнене виплекувало в ньому страшне завзяте, від якого горіли його очі, особливо при стрічі з капітаном. Я побоювався, щоб воно не скінчилося якимсь насильством. Того дня, 14-го марта, в мою каюту увійшли Коисель і він сам. Я спитав їх про причину їх відвідин.

Запитати вас про одну річ, — відповів Канадієць.

— Говоріть, Нед.

— Кілько є моряків на Навтілюсі по вашій думці?

— Не можу сказати, приятелю Нед.

— Я гадаю, що механізм судна не потребує великого числа прислуги.

— Певна річ, що при існуючих умовах десять чоловік позини вистарчить.

— Чому ж однак завважав я більше?

— Чому, — відповідав я вдивляючись в Неда, якого гадки було легко вгадати. — Тому, коли я добре зрозумів жите капітана, що Навтілюс є не тільки судном, аде разом і місцем приюта для тих, які подібно як і їх команда зірвали всякі звязи із сушею.

— Можливо, що так, — сказав Коисель. — На всякий

случай число людей на Навтілюсі є обмежене. Чи не могли б ви, пане сказати нам приблизного їх числа?

— В який спосіб, Консель?

— Обчисленем. Знаючи розміри судна, пане, а тим самим об'єм поміщеного в ньому воздуха, ви можете вирахувати число людей порівнюючи скількисть зужитого кожним чоловіком воздуха з фактом, що Навтілюс мусить раз на 24 годині відновляти запас воздуха.

Консель не не скінчив речення, а я знав вже, до чого він прямує.

— Я розумію, — сказав я, — однак таке обчислене хоч просте, не може дати вам потрібних вислідів.

— Менше о тєє, — сказав Нед Ленд різко.

— Ось маєте його, — кажу я. — В одній годині один чоловік зужитковує водородокисня з 20 гальонів воздуха, або в 24 годинах з 480 гальонів. Мусимо же обчислити, кілька разів по 480 гальонів має в собі Навтілюс.

— Саме так, — доповів Консель.

— Коли, — продовжав я, — розміри Навтілюса рівняють ся 1500 тонам, а один тон 200 гальонам, тоді 300,000 гальонів воздуха поділений через 480 дасть число 625. Значить, що воздух в Навтілюсі вистарчає для 625 людей на 24 годині.

— Шість сот двацять п'ять, — повторив з досадою Нед.

— Однак затиште собі, що ми всі не складаємо ся навіть на одну десяту часть сего числа.

— Все єще за багато на трьох, — завважав Консель.

Канадонець потряс головою, обтер чоло рукою і вийшов з каюты не відповідаючи.

— Позвольте розказати вам одно спростованє, пане, — сказав Консель. — Бідняга Нед тужить за всім, чого не може досягнути. Його минуле жите все стоїть перед його очима. Ми мусимо розуміти його. Що він буде робити тут? Нічого, бо він не є учений, як ви пане; і він не має такого замишування до краси моря, яке ми маємо. Він все віддасть в жертву на се, щоби вернути ся тільки до своєї рідної колиби.

Безперечно монотонність на судні мусить бути невинною для Канадійця, привиклого до свободного і активно-

го життя. Мало тут таких випадків, якіб піддержували його пригнобленого духа. Саме того дня случай відсвіжив в ньому ясну пам'ять китоловств. Коло 11-тої години ранком Навтілюс пливучи на поверхні моря стрінув ся з ватагою китів, чому я зовсім не дивувався, знаючи, що сі звірята гонені до смерті ховають ся в верхніх областях.

Море було спокійне. Ми сиділи на помості, настроєні блвгородністю спокійної і чудової днини в сих сторонах. Канадієць — в тому він не помилявся — перший завважив китів на східнім віднокрюзі. Дивлячись уважно можна було бачити, як вони підіймали і ховали свої чорні хребти разом з філями в віддалі п'ять миль від Навтілюса.

— Ах, — закричав Нед Ленд, — колиб я був тепер на рибацькім судні, така стріча далаб мені правдиву розкіш. А тут на встид і ганьбу чоловік прив'язаний до сих сталевих плит.

— Що, Нед, — сказав я, — ви ще не забули своїх старих рибацьких ідей?

— Чи може китолов забути коли своє старе ремесло, пане? Чи може втомити його праця задля сеї ловті?

— Ви ніколи не ловили риб в сих морях, Нед?

— Ніколи, пане; тільки в північних, як в Берінга заливі, або в просмику Дейвіс.

— В таким разі полудиевий кит яам зовсім незнаний. Доси ви полювали тільки на гренляндського кита, якнй не важивби ся втікати через теплі води рівника.

— Ах, пане Професор, що ви отсе говорите? — сказав Канадієць недовірчливим тоном.

— Я говорю то, що знаю.

— А отжеж слухайте! Півтретя року тому назад коло Гренляидії я сам убив кита, в боці якого ще находив ся гарпун зі знаком корабля, що ловив китів в пролнві Берінга. І так поясніть мені, як звіря ранене на заході Америки, могло бути убитим на сході, коли оно не перейшло рівника, обійшовши ріг Горна, або кінчину Доброї Надії.

— Я поділяю думку Неда, — сказав Консель.

— Що до сего, то ось моя відповідь, мої ширі товариші. Ріжні роди китів живуть в різних морях і не покидають їх. А коли одно з сих сотворінь з проливу Берінга перейшло до просмику Дейвісового, то правдоподібно між

тими морями мусить бути місце, яким оно перейшло.

— Так, я не знаю породн кнів в полудневих морях, бо ніколи не ловив їх тут?

— Я-ж вам так і казав, Нед.

— Дивіть ся, дивіть ся! Вони зближають ся до нас, бо

Півтретя року назад я сам убив кита...

знають, що я не можу нічого заподіяти їм.

Нед тупнув ногою. Його рука задрожала ніби хапаючи за невидний гарпун.

— Чи сі савці суть так великі, як північні? — питав ся він.

— Майже такі, Нед.

— Бо я вже бачив китів, папе, довгих на сто стій. А про них китів з Алеутських островів розказують, що вони часами і на сто п'ятьдесят стій довгі.

— Се вже виглядає на пересаду. Отсі звірята належать до роду *balanoptera*, зосмотрені тільки в хребтні плеврки і разом з кашальотами суть звичайно менші від грешиндських китів.

Ах, кричав Канадієць, якого очі були неначе прикуті до моря, — вони вже близько нас.

Описав вертаючи до нашої розмови він сказав:

Він говорили про кашальотів, як про менших сотворінь. Я чув про величезних. Вони суть дуже розумні. Про деяких говорять, що вони накривають ся морськими ростиначи, а люди беруть їх за острови, поселяють ся на них, нагріть вогні...

І будуть хати, сказав Консель.

Так, сміхуне, — сказав Нед Ленд. — Одного гарного дня звірятко поринає і несе з собою всіх жителів на дно моря.

— Як в вандрівках моряка Сіндбада, відповів я сміючись.

— Та се не оден кит, — сказав параз Нед Ленд. — Бачу десять, дваїцять, ціла ватага. А в мене ноги і руки звязані.

— Алеж, приятелю Нед, — сказав Консель. — просіть схилити ся через віконце шукаючи за капітаном. Троха піз-

Консель ще не докінчив свого речення, як Нед Ленд спилив ся через віконце шукаючи за капітаном. Троха пізнійше з'явилися оба на помості.

Капітан Немо слідив очима за ватагою китів віддалених одну милю від Навтілюса.

— Се полудневі кити, — сказав він, — щастє цілої фльоти китоловів.

— Чи не мігби я пустити ся за ними, — просив Канадієць, — щоби пригадати собі старе мое ремесло гарпунщика.

— І на що се, — говорив капітан, — на саму нищоту! Ми не вживаємо його трану зовсім.

— В Червонім морі ви дозволили ловити дюгонга.

— Щоби добути свіжого мяса. А тут вбивати тільки для приємности самої. Я знаю, що се привілей чоловіка так робити, та я не похваляю такої розривки. Винищуючи їх, ви сповнієте велике зло, пане Ленд. Ви вже прорідили їх в заліві Баффіна, і нема впливу сій вашій роботі. Лишіть їх в спокою. Вони мають досить природних ворогів — кашальотів, дельфінів і різунів.

Капітан говорив правду. Варварська і безвzględна жажда сих рибаків спричинить колись цілковиту руїну в океані. Нед Ленд поспівстував собі „Yankee Doodle“, зложив руки в кишені і відвернувся від нас. Однак капітан Немо пильнував ватагу ссавців і звертаючись до мене сказав:

— Я добре говорив, що кити мають природних ворогів, не вчисляючи чоловіка. Незадовго побачимо їх нищотну працю. Чи бачите, пане Ароіакс, яких нісім миль проти вітру сі чорні рухливі знаки?

— Так, бачу.

— То кашальоти, страшні звірюки, яких я колись стрічав громадами по дві, три сотки. Колиб так їх винищити.

Канадонець обернувся назад при останніх словах.

— Саме пора тепер на них. — сказав він, — для охорони самих китів.

— Не добре наражати себе самих, професор. Навтілюс рсзжене їх. В нього острій шпиль, як в Недового гарпуна.

Сим разом Канадонець не здвигав раменами. Атакувати острим шпилем судна! Хто чув коли про таку річ?

— Пождіть, пане Ароіакс, — сказав капітан. — Ми покажемо вам щось, чого ви ще ніколи не бачили. Ми не жалуємо сих неяситиних сотворінь. В них нема нічого крім рота і зубів.

Рот і зуби! Краще не можна описати макрокефальюого кашальота, який доходить часами до 75 стіп. Його голова займає одну третину цілого корпусу. Уоружений краще від самого кита має він 25 великих зубів, довгих на 8 цалів, круглих і при кінци стіжковатих, з яких кожний важить 2 фунти. В верхній части монструальної голови, в більших заглибленнях, відділених від себе хрищоватими переділками, знаходиться шість до вісім сот фунтів дорогоцінного олію, званого спермацетом. Кашальот се бридке

створіне, більше головатиця, чим риба після опнесу Фредоля. Ліва його сторона розвинена дуже кеско, так, що він бачить тільки своїм правим оком. Тимчасом страшенна шайка зближалася до нас. Вони побачили китів і ладились їх атакувати. Можна наперед вгадати, що кашальоти вийдуть витязями не тому лише, що вони краще збудовані до боротьби з своїми слабшими противниками, але також з тої причини, що вони потраплять довініс бути під водою. Тепер була саме пора прийти з поміччю китам. Навтілюс скрився під воду. Консель, Нед Ленд і я присіли коло віконця в сатюні, а капітан Немо вліз в клітку керманіча, щоб своєю машиною загодіти лихо невинистим морським драбам. Шруба прискорила свої обороти, і Навтілюс пригвоздився на полте бою, коли боротьба між китами, а кашальотами вже почала ся. З початку вони не страхались нового потвора, та скоро мусіли стеречись перед його ударами. Що за боротьба! Навтілюс був нічим бітьше, як величезним гарпуном в руках капітана. Він кидав собою в масу, перебував єї наскрізь і злишав за собою дряжачі половинки напасника. Вбивши в сєй спосіб одного кашальота він налітав на другого, пробивав його звиваючись при тім, то вперед, то взад, то поринаючи за ним в долину, або знова на поверхню, колючи його чи то з переду, чи з боку своїм острим кінцем. Що за різня! Що за клекіт на поверхні моря! Що за особливиший сям звіврітам свист і хрипіт! Посеред снх вод, звичайно дуже спокійних, хвости кашальотів піднімали гори філь. Ся масакра тревала через цілу годину. Кілька разів десять і більше їх старалось розбити Навтілюса своєю вагою. Через віконця ми могли бачити їх зуби і страшиї очі. Нед Ленд прямо шалів, проклинаючи їх і наківуючи їм своїм кулаком. Однак Навтілюс справляв ся з ними без взглядів на їх несамовиті атаки і вагу, ані на страшну напругу своїх власних машин. Вкінці кашальоти розлетіли ся, море успокоїло ся і я чув, як ми піднімали ся в гору. Заткало відчинило ся і ми вибігли на поміст. Море було встелене розбитими тілами. Навіть найсильніша експльозія не могла вже з більшою силою по-розбивати сєї мясистої маси. Ми плили поміж кольосальними тілами, синіми зверху, а білими під сподом, вкритими страшними ранами. Кілька заляканих кашальотів вті-

кало геть. Море червоніло ся від крові на кілька миль і в такому морі крові плів Навтілюс. Капітан Немо прийшов до нас

— Як же, пане Ленд, — сказав він.

— Се було страшне вдовиче. — говорив Канадонець, якого ентузіязм троха успокоїв ся; — та я не є різник, бо се була чиста різня.

— Так, се була масакра шкідників і певна річ Навтілюс не є пожею різника.

— Я волю свій гарпун, — сказав Канадонець.

Всякий хвалить своє, — відповів капітан, вдвляючись в Неда.

Я бояв ся, щоб не поповнив якого насильства, яке скінчилосяби для него сумно. Та його гнів охолонув на вид кита, який виринув зараз попри Навтілюса. Сотворіне не втікло перед зубами кашальота. Був се полудневий кит, помітний своєю плоскою, цілком чорною головою, сімома карковими слоями, і двома ребрами більше, чим в білого кита. Несчастливий ссавець лежав на воді боком, засіяний дірами від укушень і зовсім мертвий. З його пороздираної шкури висало молоде китеня, якого старий не міг врятувати від масакри. З його відчиненого рота цюрчала вода. Капітан Немо спрямував судно попри самого трупа. Двох моряків вилізло на нього і я бачив на своє превелике здивоване, як вони здоювали з нього молоко, два або і три тони всього. Капітан подав мені гарнятко сего молока, яке було ще тепле. Я не міг прийняти його, однак капітан запевняв мене, що воно не різнить ся від коровячого молока. Я покушав його і признав рацію його словам. Для нас була се знаменита резерва, бо перероблено на солоне масло або сир було приємною відміною від нашої звичайної пиші. Від того дня я завважав, що іскхить Неда проти капітана Немо росла і тому постановив слідити за його рухами.

РОЗДІЛ XIII.

ЛЕДОВА ГОРА.

Навтілюс плив стало на полудне по п'ятидесятих пудівнику з великою швидкістю. Чи він хотів дістати ся до бігуна? Я так не думав, бо всякі подібні змагання не мали дотепер найменших успіхів. Дальше пора була вже досить спізнена, бо 13-го марта значить те саме, що 13-го вересня в ледоватих околицях полудня. 14-го марта я бачив пливачуючі чеди на 55° ширини. відломки довгі на 20 і 25 стіп, о які розбивались філії. Навтілюс оставав на поверхні. Нед Ленд, який ловив китів на півночі, був добре знакомий з ледовими горами, за се я і Консель тішлись видом їх пораз периний. В воздуху на полудневім горизонті видно було білу смугу, яку англійські китолови називають ледовим блеском. Єї видно завжди і вона дає знати про ледові поля. Скоро появилсь білий маси леду, вкнх блеск мінив ся разом з химерами мраків. Та чим дальше їхали ми на полудне, тим більше стрічали сих пливачючих островів.

На 60° ширини не ставало вже нам дороги. Та капітан Немо пильно шукаючи очима знайшов вузьенький переїзд, через який сміло пересунув ся. В сей спосіб Навтілюс під проворним проводом оминав всі леди з точністю, яка дивувала Конселя. Температура була дуже низька; термометер виставлений на двір показував три низше зера, та ми були вбрані тепло копитом морських псів і медведів. В середній судна не було ніякої зміни завдяки знаменному діланю електричного апарата. Вирочім вистарчно втонути кілька врів під воду, щоби температуру зробити вносною. Два місяці скорше царювало тут без перестанку денне світло, та тепер ночи тревали вже по три і чотири години, а за якийсь час застане шістьмісячна темнота в сих полярних сторонах. 15-го марта ми були на ширині Нової Шотландії. Полудневої Оркні. Капітан оповідав мені, що давніше жили тут різні породи морських псів, та через жорстоку ненасатність англійських і американських рибаків, які не щадили старих і молодих, сі моря опустіли.

Коло 8-мої години ранком 16-го марта Навтілюс пли-

вучи по 55-тім полудневнику перетяв полярне, антарктычне колесо. Однак капітан переїздив від одного прохода до другого посуваючись в сей спосіб вперед. Я не міжу висказати до якої степені подобалась меній краса та цих нових сторін. Лід прибирав найдивачийші форми. Тут одна група представляла орієнтальне місто, з численними мошеями і мінаретами, там розвалини міста довершені корчем природи. Весь вигляд вічно мінив ся через скієні лучі сонця, або зовсім губив ся в мраці, або гудягав снігу. Відгуки і зломні чути було на всі боки, потім обвали ледяних гір змінюли вигляд краєвидів, як в театрах рухомих образів. Часто вже здавало ся нам, що ми останемо ся на місці вічними в'язнями, та капітан Немо завжди винюкував якийсь вихід і з того я вгадував, що се вже не перша його прогулька в ледові околиці. 16-го марта ледн загатили нам дорогу цілковито. Се не була одна ледяна гора, але цілі ледяні поля, споєні з собою зимном. І се перешкода не зупиняла капітана Немо. Він кинув ся на неї з непереможною силою. Навтілюс сунув ся по ній як клин, проколюючи її зі страшним гуком. Лед, киданий високо в гору падав наче град довкола нас. За нами творив ся канал, а перед нами невтомиме судно вгризалось в ледову полосу, часами вискакуючи на лед, який однак сейчас заломлював ся під його тягаром. Сильні вігри разом з густою мракою товаришили нам, а сніг лежав збитими купами і треба було розбивати його джаганамі. Температура виносила завжди 5 степенів нижше зера. Вся зверхня стіна Навтілюса покрита була ледом. Звичайний корабель не мігби рухати ся навіть в такім положенню і тільки судно без вітрил і з електричною силою могло бороти ся в таких далеких ширинах. Вкінці 18-го марта після тільки безкористних пробів Навтілюс остаточно пристанув перед запорою з ледяних гір, скнутих в одну, непобориму скалу.

— Ледяні гори, — сказав Канадєць до мене.

Я знав, що для Неда такі гори здавались непроходимою запорою. Сонце показало ся на хвилю в полудне, а капітан Немо взяв ся сейчас до помірів, які означили наше положенє на 51°30' довжини, а 67°39' полудневої ширини. Ми поступили оден степень в перед в сій підбігуновій околиці. На поверхни не видно було ні одного місця плинної

маси. Перед Навтілюсом лежала широка фліяста рівнина вкрита безформиними обломами. Тут і там відставали острі шпилі, деякі з них височіли на 200 стіп, а даліше круті вежі, неначе обтесані сокирою і одіті сірими тінями і величезні зеркала, на яких грали ся зблукавші лучі сонця. А понад

Широка рівнина, вкрита купами ледяних скал.

сею опустілою природою царювала тишина, переривана рідко тільки лопотом крильця петрелів і пугінів. Все замерзло — навіть звук. Навтілюс був змушений задержати ся в своїй сміливій вандрівці серед ледяного поля. На перекип

нашим змаганням переломити лід Навтілюс був засуджений на безчинність. Звичайно буває, що коли вже не можна йти вперед, то бодай відворот сподобиний. Та тут вертатися було неможливо, бо кождий перехід зачинявся за нами. В додатку задержати ся через кіл а динь на місци, значило знівечити рухи судна цілковито. Таке поно і случилось нам коло 2-ої години пополудни, коли сніжний лід обложив наше судно з незвичайною скоростію. З того заключав я, що капітан був райно неосторожний. Саме тоді я стояв на помості, коли капітан оглядаючи судно сказав до мене: Що ви, пане, думаете про се?

— Дуже тяжко, капітане. Пора вже досить снізнена і

Отже ви ді: ю думаете, пане Аронакс, що ми не потрафимо вимотати ся з сего?

— Дуже тяжко, капітан. Пора вже досить снізнена і числнті на можливість ломання леду не можна.

— Ви, пане Аронакс, завсїгдї одні і ті самі, — з іронічною усмішкою сказав капіт Немо. Ви бачите лиш трудности: і перепони. Я вірю, що Навтілюс потрафить не тільки вимотати ся з сего, але також зможє йти дальше вперед.

— Дальше на полудне, — питав ся я.

— Так, пане. Ми поїдемо до бігуна.

— До бігуна, — склнкнув я тронутий такою на мій погляд неімовірною гадкою.

— Так, — сказав холодно капітан, — до полудневого бігуна, звідки вилітає кождий полудневник кулі земської. Ви мабуть знаєте, що я можу робити з Навтілюсом, що захочу.

Так, я знав се. Я знав дійсно сміливість сего чоловіка. Однак перепони, які мусів поборювати Навтілюс, були далеко більші від перепон до північного бігуна і через се ніоден з сих смільчаків не дістав ся туди. Се була шатена завзятість, на яку міг здобути ся маняк. Мене скортіло синтати капітана Немо, чн нін коли відкрив сей бігун, на якому не станула ще ніколи людська нога.

— Ні, пане, — відповів він. — Та ми відкриємо його разом тепер. Я не провадив еще свого Навтілюса так далеко на полудне, та я повтаряю ще раз, що він піде ще дальше

— Я маю до вас велике довіре, — сказав я в дещо іронічним тоні. — Ідім вперед. Перед нами, нема жадних перепон! Розбити сю ледяну гору! А коли не можна, то приправити Навтілюсови крила і перелетіти понад нею!

— Поиад ню, паие, — сказав спокійно капітан, — радше попід ню!

Ся несподівана гадка капітанового проложення пояснила мій ум відразу. Я зрозумів знаменні прикмети Навтілюса, які готові виявити ся тепер в сїм надлюдським підприємстві.

— Я бачу, що ми починаємо розуміти оден другого, пане, — сказав капітан усміхаючись. — Ви бачите можливість тької проби. Звичайний корабель не втне сего, ть для Навтілюса се легка річ. Коли перед бігуном лежить тверда земля, то ми будемо мусіти задсржати ся; колжні, то ми поїдсмо до самого бігуна.

— Безперечно, — кажу я, захоплений розумованем капітана. — Хочби поверхня моря була вкрита нспоборимим ледом, то все таки спідні верстви суть свободні і після природного закона температура їх є оден степен ь понад точку мерзнення водн. В додатку ся частина леду, яка вистає понад воду рівнаеть ся чотиром частинам під водою.

— Майже так, бо одній стопі ледової гори понад морем відповідають три стопи під морем. Колиж отже сї гори високі на 300 стіп, то не більше як 900 стіп вони глибоко в воді. І що значить се для Навтілюса?

— Нічого, пане.

— І хочби на поверхні було 30 до 40 степенів змнн, то під водою можна з снм бороти ся зовсім успішно.

— Саме так, — відповів я оживлений.

— Одинокою трудностю, — продовжав капітан Немо, — є справа відсвіжування воздуха через сих кілька днів.

— Чи тільки ся одна? Навтілюс має великі резервовари, і ми можемо наповнити їх встарчаючою скількістю водорокисня.

— Добра гадка панс Аронакс, — відповів капітан. — Однак я маю дещо проти ваших поглядів.

— Іменню, кілько їх?

— Лиш оден. Можливо, що наколи на бігуні є вода, то ми не потрафимо через лед продерти ся на поверхню.

— Добре, пане! Тільки ви не забувайте, що Навтілюс є уоружений острим і сильним шпилем і під його ударом леди можуть подати ся.

— У вас, сьогодні повио добрих гадок.

— Далше, капітане,—додав я з ентузіязмом,—море на полудневім бігуні може бути відкрите, таксамо, як на північнім. Вирочім бігунн зимна і землі не сходять ся в одному місци, ані в полудневих, ані в північних сторонах. І позаяк справа ще не доказана, ми можемо припускати, що або континент, або океан суть відкриті в сих двох точках кулі земскої.

— Я також так думав, пане Аронакс, - відповів капітан Немо. — З приємністю зазначую, що після тільки спротивів ви остаточно аргументуете в користь мойого предложеня.

Приготованя до задуманої виправи почали ся. Могучі помпи Навтілюса спроваджували воздух до резервоарів і здушували його своїми сильними тлоками. Коло 4-тої години капітан приказав зачинити заткала на помості. Я в останнє глянув на ледові гори. Погода була чиста, зимно досить велике. Десяток моряків обрубувало лід довкола Навтілюса. Скоро судно було освобождене і наповнивши свої резервсари водою занало ся під воду. Я разом з Конселем сів в сальоні. Через відчинене віконце ми бачили низні верстви води полудневого океану. Термометер підскочив в гору, а компасова ігла відхилилась на бік. В глибині 900 стів Навтілюс влив попід ледову гору, а опісля заглубив ся аж до 1200 стів. В сальоні значно потепліло.

— Ми переплинемо, - - сказав Консель.

— Я вірю в се, — додав я в твердім переконанню.

В тім отвертім морі Навтілюс летів просто до бігуна по 52-ім полудневнику. Від 67°30' до 90° оставало 22 і пів географічних мінут ширини, які треба було переплисти. Се рівналось 1000 миль. Навтілюс робив 26 миль на годину. При такій скорости ми малиб дістати ся до бігуна за 48 годин.

Більшу половину ночі ми сиділи при віконци в сальоні. Море було освічене електричним світлом, та ніяких риб не бачили ми в сих замкнених водах. Наш поступ був

скорній: ми пізнавали се по дрожанню стін судна. Коло 2-ої рано ми пішли на спочинок. Слідуючого ранка 19-го марта я знова вернув ся на своє місце в сальоні. Навтілюс звільнив свій лет. Він піднімав ся поволи і розважно в гору. Мое серце забилося скорше. Чи вплинемо тут знова на отверте море? Та нагле потрясенє відкило, що ми знаходились все таки під ледовою горою в глибини 100 ярдів, з чого заключали, що гора вистає 1000 стій понад воду. Ледова гора була отже в тім місци висна. Того дня Навтілюс пробував ще кілька разів дістати ся н гору, та за кожним разом спінював ся під ледовою горою. Часами спід гори підіймав ся н гору, та завсїгди був значно низший нід початкової височини. З часом глибінь починала по-яоли зменшати ся. Була осьма година. Пора відсвіжити ноздух, та я не відчував його браку, хоч капітан Немо не покористунав ся своєю резервою. Спанє мое мучило мене через сні, страхи і надії і я зривав ся кілька разів. Коло 3-тої години вранці я завважав, що глибінь зменшилась вже лиш до 50 стій. Ледяні гори перемінили ся на ледяні поля. Ми стало піднімали ся в гору. Вкінци коло 6-тої рано сего незабутнього дня, 19-го марта двері сальону відчинились і до середини ввійшов капітан Немо.

— Море є отверте, — були його одинокі слова.

РОЗДІЛ XIV.

ПОЛУДНЕВИЙ БІГУН.

Я вибіг на поміст. Так, отверте море, засїяне лиш не-многими кавалками леду і кількома ледяними горами. Богато пташок в воздуху і тисячі риб в глибинах морських, яких краска переходила з темно синьої в зелену. Стостепенний термометер показував 3 степенї понад zero. Була се взглядна весна, схована за ледовими горами, яких зариси виднілись на нашім північнім виднокрузї.

— Чи ми є на бігунї. — спитав я капітана.

— Не знаю, — відповів капітан. — В полудне робитиму поміри.

— Але чи через сю мраку покаже ся сонце. -- говорив

я дивлячись на олов'яне небо.

— Хоч як трошки воно покажеться, се вистарчить, — було його відповіддю.

Десять миль на полудне підіймав ся в гору самотний островець. Ми плили до него з великою обережністю, щоби не наткнути ся на підводну рафу. За годину ми доплили до нього, а . і дві години ми обіхали довкола нього. Вузький канал відділяв його від більшого простору земельного, можливо континенту, бо не мож було бачити його границь. Існування сеї суші оправдувало в дечому гіпотезу Морого. Геївльний Американець замітив, що між полудневим бігуном, а 60-им рівнобіжником море є вкрите пливаючим льодом кольосальної величини, якого нема на півночі. З того він заключав, що в полудневій підбігуновій полосі суть великі простори землі. бо ледові гори не можуть творити ся на отвертій морі, лише при берегах. Після таких міркувань маси льоду окружуючі полудневний бігун творять велике колесо, промір якого мусить виносити найменше 2,500 миль. Однак Навтілюс зі страху перед застрягненем задержав ся пів милі від берега, вкритого височезними скалами. На воду спустили човен, до якого всіли капітан з двома матрозами. Консель і я. Була десята година рано. Неда не було на помості. Очевидно Канадонець не хотів признати присутности полудневого бігуна. Човен причалив до берега. Консель хотів перший скочити на землю, та я задержав його.

— Пане, — звернувшись до капітана Немо, — вам належить ся честь ступити першому на сю землю.

— Так, пане, — сказав капітан, — і я тому не противлю ся сему, позавк доси ще ніхто з людей не лишив свого сліду на полудневім бігуні.

По сих словах він перескочив легко на пісок. Серце його билось зі зворушення. Опісля він виїз на скалу і зложивши на хрест руки, німий і непорушний глядів жадібним оком на нову землю, як її перший заволодїтель. По кількох хвилях такої екстазії повернувшись до нас:

— Коли хочете, приходіть сюди, пане. ●

Я вийшов разом з Конселем, лишаючи обох моряків в човні. Земля під ногами складала ся з червоного, піскового каменя, подібного до розбитих цегол, лави і пумесо-

вого каміня. Не тяжко відкрити в них вулканічне походження. Декуди сипався в гору дим і розносив сірковий запах, та з вулканів не було і сліду на кілька миль довкруги. Звісна річ, що Джеймс Росс відкрив в цих сторонах на 167-ім полудневнику на 77°32' ширини, два чинні кратери, Ередус і Террор. Ростинність сего пустинного континента видалася мені дуже мізерною. Береги були вкриті молюсками, маленькими мушлями та міпонами північних кліс, довгих на півтора палля, яких кити моглиб паразитувати цілі святи, а в воздуху літали морські метели.

Дальше якої пів милі земля була встелена гірками, з яких вилазило багато птахів. Капітан Немо сам вбив кілька сот. Вони кричали голосом ослів, ростом завбільшки гуски та позвалили вбивати себе камінням, ніколи не пробуючи втікати. Тимчасом мрака не піднімала ся і коло 11-тої години сонце ще не показувало ся. Я почав вже непокоїти ся, бо без нього не знати було, де ми находили ся. Капітан Немо опер ся на скалу і мовчально дивив ся на небо. Власть його обмежувалась тільки в морю, сонцю приказувати не було в нього сили.

Коло полудня сонце все ще таки крилось в мряці, яка перемінилась в сніг.

— Мусимо ждати до завтра, — сказав капітан спокійно і ми вернули ся до Навтілюса серед таких атмосферичних замішавь.

Сніговиця тревала аж до слідуячого дня. Лишати ся на помості було не можливо. До сальону доходили крики петрелів і альбатросів, які увихались в шаліючій бурі. Навтілюс не стояв на місці, лиш плінув попри беріг на південь при слабім відблиску сонця, яке показало ся було на краю видюокруга. Слідуячого дня, 20-го марта сніг перестав падати. Студінь змогла ся, мрака піднімала ся в гору і я надіяв ся, що аж тепер час сприятиме помірам. Капітан Немо не показував ся. Ми оба з Конселем всіли до човна і переїхали на землю. Земля мала все той самий вигляд і скрізь сліди лави і базальту, та кратеру не видно було. Тут дальше на південь роїлось від птаства, а ту і там групами лежали морські ссавці, які дивились на нас лагідними очима. Між ними було кілька родів псів морських, з яких одні простягнулись на землі, інші на кавал-

ках ледь, а прочі влизали і вилазили з води. Вони не втікали перед нами, бо ніколи не бачили ще чоловіка. Я обрахував, що тут було поживи для соток кораблів.

Була вже 8-ма година, рано. За чотири години буде можна бачити сонце. Я звернув ся до досить широкого залива, викроєного в стрімкім, гранітнім березі. Там вся земля і леді були вкриті сими морськими звірями і я мимовільно шукав очима за старим Протеем, містичним пастухом, який мавби доглядати сії неспроглядні стада Нептунові. Найбільше було між ними псів морських, самців і самиць; батьки пильнували своїх родин, а матери годували маленьких, з яких деякі вже почали лазити. Старі корчились в дзое і опісля робили малі скоки посуваючись в сей спосіб вперед, а при тім помагали собі своїми передніми плетовками — досконалими раменами. В воді вони знаменито пливали, а підчас спочинку на землі вони прибирали дуже граціозні постави. І відси то старинні народи подивляючи їх лагідні і виразисті погляди, яких не могли наслідувати навіть найкращі жінки, в своїх поетичних захватах уявляли їх собі як трітонів і сирен. Я звернув увагу Консель, що в сих ссавців дуже добре розвинені мозгові слюї. З виїмком чоловіка, ні один ссавець не має таких прикмет мозгових, як вони. З тої причини вони дають ся дещо легко виучувати, дуже скоро присвоюють ся і моглиб після мене служити за знаменитих риболовів. Більшість з них спала на скалах або піску. Між ними я завважив окрему породу, які не мали верхніх вух, довгу на три ярди, з білою шерстею, головою бульдога, уоружену десятима зубами в кожій щоці, чотирма сікачами в горі і в долині і двома великими клами. Були там і морські слонї. Се правдиві великани, довгі на 10 ярдів, а 20 стіп грубі. Вони не рухали ся, коли ми зближали ся до них.

— Чи сі сотворіня суть небезпечні, — питав Консель.

— Ні, коли їх ніхто не нападає. Однак в обороні своїх молодих вони страшні і часто на кусні розривають рибачькі човни.

— Вони мають повну рацію, — сказав Консель.

— Розумієть ся, Консель.

Дві милї дальше на полудне ми задержались перед валом, який захищав залив перед полудневими вітрами.

Поза ним ми чули голосні рики звірят.

— Добре, — сказав Консель — концерт биків.

— Ні, се концерт моржів.

— А я думав, що се бики. Та що вони там роблять, чи не бють ся?

— Бють ся, або бавлять ся.

Ми почали вилізати на скали, які були дуже ховзкі від льоду. Консель, більше розважний чи сильніший, не падав та ще і мені помагав.

Коли вже вилізли на верх, побачили широку рівнину, вкриту моржами. Вони бавили ся і крики їх були забавні, в не в гнівні.

Переходячи попри них я міг добре їх оглянути, бо вони не рухали ся. Шкіра їх була груба, жовтої краски, а волос короткий і рідкий. Деякі були довгі на 4 і пів ярда. Не розставляли вони сторожів, як се роблять їх більш боязливі побратими на півночі. Приглянувшись добре сій селитьбі моржів я почав думати про відворот. Була 11-та година і коли капітан мав би робити помірн, яб дуже рад бачити сі його операції. Ми йшли вузькою стежкою здовж хребта стрімкого берега. В пів до 12-ої ми прийшли до місця, де висіли з човна. До берега причалив човен з капітаном. Я бачив, як він стояв на базальтовій скалі, держучи при собі свої інструменти і дивив ся на північний виднокруг, де сонце мало показати ся. Полудне минало, а сонце не показувалось. Се вже був фаталізм. Коли таке саме буде і завтра, то поірам кінець. Сьогодні було 20-го марта, а завтра 21-го марта сонце в останнє покажеть ся і на цілих шість місяців зникає. Пічнеть ся довга полярна ніч. Я переповів свої побоювання капітанови Немо.

— Ваша правда, — сказав він. — Коли завтра не візьму помірів, то не мож буде зробити сего через шість місяців. І колиб хоч вдало ся завтра побачити сонце в саме полудне!

— Чому капітанс?

— Бо доля наша привела нас сюди в день 21-го марта, коли сонце робить таку довгасту лінію, що тяжко змірити докладно його висоту понад виднокругом і тому можна зробити чималі похибки.

— Щож ви зробите?

— Я буду вживати лише хронометра. — відповів капітан Немо. — Коли завтра, 21-го марта, сонце буде псується на половині на північній віднокрюзі в саме полудне, се буде доказом, що ми знаходимося на полуднєвм бігуні.

— Справді так, — додав я. — Тільки такий доказ не буде математично вірний, бо еквінокція не мусить починається в саме полудне.

— Дуже можливо, пане. Однак різниця буде дуже мала, яких сто ярдів, а се марниця. Отже до завтра!

Капітан Немо вернув ся до судна. Я і Консель осталися на безеї, оглядаючи все аж до 5-ої години. Вернувши до Навтілюса ми скоро пішли спати. На другий день, 21-го марта, я виїшов на поміст раєнько та застав вже там капітана.

— Погода троха прояснюється, — сказав він. — Я маю надію. Після сніданя ми поїдемо до берега і там виберемо місце на обсервацію.

Коли се вже порішено, я оглянув ся за Недом, якого хотів взяти з собою. Та впертий Канадонець відмовив ся і я бачив, що його мовчаливість і кепський гумор погіршались з дня на день. Посідавши ми відіхали до берега. Зночі Навтілюс зробив кілька миль і знаходив ся дві милі від берега, на якому виростав гірський шпиль, до п'ять сот стіп високий. Човен забрав мене, капітана і двох моряків разом з інструментами.

Ми висіли о 9-ій годині. Небо що раз то прояснювалось, хмари летіли на полудне, а мрака покидала холодну поверхню водну. Капітан поглянув до шпиля, який певно хотів зробити місцем обсервації. Вихід був дуже утруднений, та капітан спинав ся в гору легко. Через дві години ми були на вершку. Звідтам ми дивили ся на широке море, а в долині на землі все біллось від мраки. Сонце виглядало як вогняне зарево, а небо було чисте і бліде сніє. В віддалі лежав Навтілюс, неіаче який сплячий ссавець морський. Капітан Немо найперше змірив висоту нашого шпилю, а побіч нього стояв я з хронометром в руках. Мое серце било ся живо. Коли точно в дванадцятій годині половина сонця сховається за віднокругом, значило, ми знаходимося на бігуні.

-- Дванадцята година, — скликнув я.

— На полудневім бігуні, — відповів капітан Немо, передаючи мені шкло, через яке бачив докладно сонце перетяте на половнну видюкругом.

Я дивився на послідні лучі, заливаючі шпиль горба і

Пращай, сонце!

на ростучі тини на його збочах. В сей момент капітан спираючись рукою на моім рамени сказав:

— Я, капітан Немо, дня 21-го марта, 1868 року, дістався до полудневого бігуна і приймаю в посідане сю часть

кулі земської, рівну одній шестій частин всіх знайдених континентів.

— В чим посідане, капітане?

— В мое власне, пане!

Після цих слів капітан розвинув чорний прапор, з написаною золотом на ньому буквою N. Потім обертаючись до сонця, якого останні лучі цілували горизонт моря, закричав:

— Прощай, сонце! Зникай, ясне світло, спочинь за тихими водами моря і позволь тіням ночі зійти на мої нові області через шість місяців!

РОЗДІЛ XV.

ВИПАДОК ЧИ ПРИГОДА.

На другий день, 22-го марта вранці коло шостої години почались на судні приготування до повороту. Останні рештки смерку зникали. Студінь була велика; зьвізди іскрились на небі, а зі всіх вирізнявся Полудневий Хрест — ся підбігунова медведиця полудня. Плагінки льоду зростали на водах. Очевидно море тут замерзало шість місяців і через це ставало неприступне. Кити мусіли втікати на полудне понід льодові гори, а морські пси, привиклі до такого клімату лишались на цих льодових берегах, протинали в льодах діри і старались держати їх своїм ділами від льоду. Через ці діри вони вилазили за воздухом. Птахи всі втікали на північ.

Тимчасом Навтілюс наповнивши свої резервуари водою, повалив заанадався під воду. В глибині 1000 стій припинив свій прямовисний лет і пустив ся просто на північ зі швидкістю 15 миль на годину. Вночі ми вже плули під великою льодовою горою, а в 3-ій годині рано я пробудив ся від великого потрясіння. Я сів на ліжку і наслухував в темноті, коли нагло щось викинуло мене з ліжка на середню каюту. Я висунув ся з каюты і попри сходив ввійшов до салону, який був освітлений ясною стелею. Меблі були попередертані. На щасте віконця були щільно зачинені, тільки образи на правім боці приставали до стіни, а

сі з лівого боку відставали на цілу стону. Значить ся Навтілюс лежав на правім боці непорушний. Я чув чнісь кроки і помішані голоси, та капітан Немо не приходив. Я вже хотів вийти з сальону, коли до середини ввійшли Нед Ленд і Консель.

— Що стало ся, — питав я перший.

— Ми прийшли питати вас, — говорив Консель.

— До сте чортів, — закричав Канадонець, — я розумію тепер все. Наятілюс вдарив о щось, і судячи по його телерішим положенню думаю, що він вже більше не випростує ся, як се було першим разом в просмику Торрес.

— Чи не виплинув він на поверхню моря, — питав ся я.

— Ми не знаємо, — відповів Консель.

— Се легко виінайти, — пояснив я. Ми поглянули на манометер, який на мое велике здивоване показував глибину 360 ярдів. — Що се значить, — скликув я.

— Мусимо спитати капітана, — гояорив Консель.

— Але де ми його знайдемо, — пнтав Нед.

— Ідїть за мною, — сказав я до своїх товарншія.

Ми ввійшли з сальону. В бібліотеці не було нікого. Ми перейшли попри каюти корабельної обслуги і там не було нікого. Я думав, що капітан Немо мусить бути в керманичевій клітці. Найкраще було заждати і з такою постановою ми вернули до сальону. Так переждали ми через двайцять мінут, наслухуючи за найменшим стуком на Навтілюсі, коли до середини ввійшов капітан. Він здавалось не бачив нас. На лиці його відбивав ся неспокій. Він дивив ся на компас, а потім на манометер. Я не хотів переривати його, та в хвили, коли він звернув ся до мене, я спитав його:

-- Що сталось, капітане?

— Простий випадок!

— Чи серйозний?

— Можливо.

-- Чи грозить нам яка небезпека?

-- Ні.

— Чи може Навтілюс застряг?

— Так.

— А се як сталось?

— Через химеру природи, а не через недогляд чоло-

віка. Ми не зробили ні одної помилки, однак не могли перепинити праву рівновагу зробити своє. Можна протиставити закон людський, та не адієте нічого закон природи.

Капітан Немо вибрав дивну хвилю на такий свій філософічний висказ.

— Чи можу я спитати про причину такого випадку?

— Величезна скала ледова перевернулась, — відповів він мені. Коли теплі води або якісь зударі піднімуть або розбіють сю підводну часть ледової гори, тоді точка тяготи підносить ся в гору, де вода не така згущена. І ось оден з таких случаїв мав місце перед хвилею. Падаючи в долину вдарив Навтілюса і підсунувшись під спід судна підняв його в гору; де вода не така згущена. Через се судно положилось на бік.

— Чи не можна привернути його рівноваги через випорожнене резервуарів.

— Так, пане, ми власне робимо се. Ви можете чути працю помп. Дивіть ся на манометер. Він показує, що судно піднімає ся, та на лнхo разом з ним підніснь ся і лід. Коли яка перешкода не спинить руху леду, наше положенне не змінить ся.

В дійсности Навтілюс лежав ще на боці. Та хто знає, чи в сю хвилю судно не вдарить в верхню часть гори і дві масі не зчлещуть його на палаицю. Капітан Немо не підіймав очей з манометра. Нагло дав ся чути легкий рух корпуса. Мабуть він починав випростовувати ся. Річч звисаючі в сальснї повертали до давнього положення. Стїни ставали щораз то більше прямовісні, а долінка вертала до поземного положення. Всі мовчали. Так проминуло десять мінут.

— Вкінці ми випростувались, — закликав я.

— Так, — сказав капітан Немо відходячи до дверей сальону.

— Але, чи ми иливемо, — спитав я.

— Зовсім певно, — відповів він, — бо резервуари не зовсім випорожнені. Колиб порожні, іліб виплинути на верх води.

Ми відзискали свободу в воді, тільки навколо судна в віддали 10 ярдів була ледяна стїна, через що Навтілюс був

замкнений в темній тунелю, широкім на 20 ярдів, а виповненим водою. Видістати ся того тунелю було нєтяжко, треба було тільки плисти вперед або назад, а опісля поринути знов: кілька сот ярдів аж під ледові гори. Ліхтврия Навтілюса освічуючи стіни тунелю, в такий чудернацький спосіб зарисовані, перетворила їх в чудову копальню дорогих каміннів, яких ясности не могли зєсти людські очі.

— Які чудові, — скликнув Коисель.

— Так, чудовий вид. Чи не так, Нед?

— Так, до сто чортів! Так, — відповів Нед Ленд, — се є надприродне. Мені аж страшило призивати се. Ніхто ще не бачив нісь подібного. Та сей вид може коштувати нас дуже дорого. І коли мені треба сказати всю правду, то по моїй гадці, ми бачимо річи, яких Бог ніколи не постановляв для людського ока.

Нед мав рацію, се було більше чим красне. Нагло крик Коиселя перервав нашу розмову.

— Що сталось, — питав я.

— Зачніть свої очі, пане! Не дивіть ся! — Кажуни се Коисель прикрив свої очі обома долонями.

— Та що стало ся, мій хлопче?

— Мене осліпило.

Мої очі звернули ся в сторону вікон, на яких відбилась ціла та сильна та незвичайна гра красок. Я зрозумів, що стало ся. Навтілюс рушив повиюю силою вперед. Весь догеперіший лагідний блеск ледяних стін перемінив ся нараз в блискавичні сєва. Вогонь сих мільонів діяментів був осліплюючий. Досить забрало часу, щоб поражені очі успокоїли ся. Вкінци руки спустили ся в долину.

— Я ніколи не давби віри сьому, — сказав Коисель.

Була 5-та година раню. В той момент в передній частині Навтілюса далось чути потрясєне. Я догадав ся, що його шпиль втарив в ледяну колоду. Се сталось наслідком кєпського проводу, бо сей тунель, повен ледяних скал, не надавав ся до мореплавби. На мою думку капітан зміняючи свій напрям повинен був або оминути ці завади, або їти осторожно закрутами тунелю. На всякий случай дорога не була ще цілковито забита. Та на перекір моїм ожиданиям Навтілюс подав ся взад.

— Ми їдемо взад, — сказав Коисель.

— Так, — відповів я, — сей кінець тунелю не має виходу. Мусимо шукати його на полудневім кінці.

Говорячи таке я впевнив себе самого про рацію моїх вгадувань. Та ретроградний рух Іавтілюса змагався і ми їхали знова скоро в прогвину сторону.

— Се вже велика перешкода, — заговорив Нед.

— Се не значить нічого, коб лиш ми изагалі виїхали звідси.

Я проходжував ся між сальоном, а бібліотекою. Мої товариші мовчали. Вкінці я кинув ся из отоманку, взяв книжку, та читати не міг ніяк. Через чверть години зближив ся до мене Консель питзючн, що я читаю з таким звітерсованєм.

— Дуже інтересне, — відповів я.

— Сеж ваша власна книжка!

— Моя книжка?

І дійсно я держав в руках свою грзцю „Великі Підводи Глибини“. Я навіть не снів про ню. Покинувши таке читане я знова проходжував ся. Нед і Консель збрзли ся до відходу.

— Остзвэйте тут, мої приятелі, — сказав я здсржуючи їх. — Будьмо рззом, доки не виїдемо з снх лябірнтів.

— Дуже рздо, пане, — відповів Консель.

Проминуло кілька годни. Я чзсто дивив ся на іструменти, які звисали зі стінн. Мзнометер показував, що ми держимо ся безнастэнно в г л и б н и ї 300 я р д і в, на компасі зазначений полудисвий напрям, а скорість судна була подана из 20 миль на годину. Звзжнвши таку круту дорогу ми плили дуже скоро. Однак кзпітэн Немо знав, що плисти треба було як изйскорше, та що мінути тут вартнійші від цілнх століть. Двацять пять мінут по восьмій годні слідувало друге потрясене, снм разом з заду. Я зблід. Мої товариші були зараз коло мене. Я вхопив Конселя за руку. Наші погляди висказували краше нвші почування, чим слова. В сю хвилню до салйону ввійшов капітан. Я приступив до него.

— Чи напрям полудисвий також забнтнй?

— Так, пане. Ледяна гора пересуиуэлз ся і зачинила всі входи.

— В такім разі ми замкнеі!

— Так.

РОЗДІЛ XVI.

НЕДОСТАТОК ВОЗДУХА.

На всі сторони Навтілюса була одна непроходима ледяна стіна. Ми були вязнями ледової гори. На лиці капітана не видно було жадного заклопотання.

— Паюве, — промовив він спокійно, — є дві можливості смерті для нас. Нас можуть розторощити ледн, або нам не стане воздуха. Поживи вистарчить нам на довший час, тому я не говорю за таку можливість. Пробуємо однак щастя.

Нам не треба боятися удушєня, — відповів я, бо резервари повні.

— Так, тільки вони вистарчать на 48 годин. Атмосферу в судні здалосьби також відсвіжити, бо ми пливемо під водою вже 36 годин.

— Але чи ми висвободимось в цих 48 годинах?

— Будемо пробували пробити ся через стіну, яка нас замикає.

— По котрім боцї?

— Відгуки скажуть нам. Я спущу Навтілюса на ледоведно, а мої люди заатакують гору в її найслабшій місци.

Капітан Немо вийшов. За хвилю я почув, як вода наповняла водні резервари, а судно новільно западало ся, поки нкінці не осїло ся на ледї 350 ярдів глибоко.

— Мої приятелї, — сказав я, — наше положєне поважне, та я полагаю на вашу відвагу і енергію.

— Пане, — відповів Канадєць, я готовий робити все для нашого рятунку.

— Добре. Нед! — Я простягнув свою руку Канадїйцеві. Капітан не відкине вашої помочи, ходїть зо мною.

Я запровадив його до каютц, в якїй моряки вбирали ся в свої підводні строй. Я предложив капітанови услуги Неда, які він радо прийняв. Канадєць надягнув на себе морський костюм і був готовий разом з другим. Я відійшов до сальону і сїв побіч Консєля при віконци. За кілька минут ми побачили цілїй дозен моряків перед ледовою

стіною, а між ними Неда Ленда, який вирізняв ся своєю поставою. Капітан Немо був разом з ними. Заки моряки забрали ся проколювати стіни, капітан шукав за догідним місцем. В горі робити було не можливо. Треба було отже обмежати ся до долини. Скоро відрито місце в якому сті-

Капітан Немо був разом з ними.

на була груба лиш на 10 ярдів. Тут почалась робота. Треба було отже видобути 6000 кубічних ярдів леду, щоби зладити отвір, через який мігби вилізти з тунелю Навтілюс. Великі кавалки леду самі піднімали ся в гору і громадили

ся під стелею тунелю. І по двох годинах тяжкої праці Нед Ленд прийшов до судна зовсім вичерпаний з сил. Його і його товаришів виручили другі моряки, до яких пристали ми оба з Конселем. Товариш капітана був нашим старшим. З початку вода була холодна, та наслідком праці кров розігрілась. Мої рухи були досить свободні попри тиск 30 атмосфер. Коли по двох годинах я вернув до судна на спочинок і поживу, я завважав, що між воздухом, який вдихав я з апарату Руквероля, а сим в судні була велика різниця. В Навтілюсі було вже за багато вуглевого кисня. Та праця над проломом йшла поволі. За 12 годин ми встигли викопати в отворі верству, на оден ярд грубу, або всего 600 кубічних ярдів. В виду такого поступу ми мусілиб працювати пять ночий і чотири дні, щоби покінчити успішно нашу працю. Пять ночий і чотири дні! А ми мвли воздуха тільки на два дні. А колиб ми навіть видобулись звідси, завважав Нед, то ми не можемо дістати ся зараз до свіжого воздуха. І правду говорив. Мусимо ще переплисти попід ледові гори, а до того часу прийдесть ся нам всім подусити. Чи таке призначене наше? Положене було страшне. Та кождий з нас дивив ся сміло смерті в очи, і кождий готов посвятити все для спільного добра.

Через ніч ми викопали знова на оден ярд грубу верству. Температура тимчасом спала до сім степенів низше зера, і стіни нашого отвору почали стинатись, і звукуватись. Се була нова небезпека і я не бачив жадної ради проти неї.

Про сю нову небезпеку я не згадував нікому, щоби не вбивати охоти і енергії в робітників. Про се однак говорив я з капітаном.

— Я знаю про се, — говорив він спокійно. — Та я не бачу виходу з того, хіба тільки прискоренем нашої праці запобіжимо нещастю.

Того дня я працював через кілька годин з великим запалом. Робота піддержувала мене. Надто працюючи в воді я віддихав кращим воздухом з апарата і не дусив ся в Навтілюсі. До вечера викопано знова верству одного ярда. Коли я вернуь ся до судна, я майже дусив ся вугляним киснем і ми не мали средства позбути ся його з Навтілюса. На се треба було їдкою поташу, а такого в нас не було.

Того вечера треба було конче відсвіжнн Навтілюса, щоби позбутн ся прикрого вражіння, задухн. Слідуючого дня 26-го марта, я знова взяв ся за свою роботу углекопа. Бічні стінн і спідни почали грубіти. На що здасть ся наше копанє, коли ми і так подуснмо ся незадовго. Що за страшна смерть. Навіть дикуни не придумалиб страшнійшої для нас. Саме тоді попри мене персїшов капітан Немо. Я діткнув ся його руки і показав йому на стінн нашої вязниці. Капітан зрозумів мене і дав знак, щоби йти за ним. Ми вийшли до Навтілюса. Я скинув сяю одежу і пішов за ним до артистичної комнати.

— Пане Аронакс, ми муснмо спробувати якихсь розпучливих способів, в противнім разі ми пропадемо через цю замерзаючу воду.

— Пеяна річ, що ми муснмо продумати щось проти сєї студени. На як довго стане нам ще воздуха на судні?

Капітан поглянув на мене. — Після завтра зезервовари будуть порожні, — додав по хвилн.

Холодний піт виступив на мене. Для мене се не було новим, бо ми дихали резервою воздуха яже через пять днів. А що осталося, треба було держати для робітників. Капітан Немо тимчасом думав над чимсь. Вкінці з уст його врвалися слова:

— Горяча вода!

— Горяча вода, — підхопив я.

— Так, пане. Ми є замкнені в обмеженім просторі і помпи наші можуть без перестанку викидати теплу воду і в сей спосіб піднести значно температуру і перепинити замерзанє

— Спробуй! — сказав я рішучо.

Термометер показував тоді 7 степенів нижше зера на дворі. Капітан забрав мене до дистилірії і казав сейчас наповнити водою машини. Воду огріто електричними проводами до 100 степенів, і сейчас відпроваджено єї до помп. Після трьох годин такої операції термометер підняв ся до 6 степенів. Зискано оден степень. Дві годині пізнійше вже лиш 4 степені зазначено на термометрі.

— Ми виграємо, — сказав я до капітана.

Через піч температура водн піднесла ся вже лиш на оден степень нижше зера. Се вже вистарчало проти небез-

мекн замороженя судна.

На другий день, 27-го марта оставало ще чотири ярди до прокопання. Воздуха не мож було відновити і се найгірше гнобило мене. Чим далше, тим гіршим ставало наше положене. Якась моральна закованість заволоділа мною. Я був безсилий, майже непритомний. Консель, хоч терпів таку саму хворобу, шльнував мене. Він взяв мене за руку і додав відваги.

Того дня робітники працювали з незвичайною вервою. Осталось лиш два ярди леду, які відгороджували нас від вільної води. Резервоари були майже порожні. Рештки, які ще остались в них, держано виключно для працюючих. Коли я вернувся до судна, мене страшно душило. Страшна ніч! Не знаю, як описати її. На другий день віддих став придушений. Голова боліла від завороту. Мої товариші відчували те саме. Деякі з моряків вже лиш харчали.

Того дня, вже шестого дня нашої вязниці капітан постановив пробити решту ледової стіни власним тягарем судна. На його приказ судно облегчили і притягнули над самим отвір. Опісля наповнивши свої резервоари водою Навтілюс почав западати ся в долину.

Саме в сю хвилю робітники всіли до середини і зачинили за собою подвійні двері. Навтілюс поволи осів на леді в виконанім отворі. Знова відчнено водні резервоари і вагу Навтілюса збільшено до 1800 тонів. Настала рішача хвиля. Ми всі ждали і наслухували. Помимо завороту в моїй крові я чув глухий звук під корпусом Навтілюса. Лід поволи тріскав і Навтілюс опинив ся вкінці під льодом.

— Ми вилобулись, — кричав Консель до мого вуха.

Я не міг відповісти йому. Я захопив його за руку і стиснув її конвульсійно. Та Навтілюс летів неповздержано в долину. Треба було облегчити резервоари, що і зроблено. Навтілюс знаходив ся однак в надто великій глибині і треба було підняти його троха висше. Накли довершено сего, ми пустились вперед цілою силою. Я немав надії, що видержу ще сю погою по під льодові гори.

Мене положили на дивані в бібліотеці, де я поволи одужув ся. Мое лице сніло, а пульс бив ся слабо і нерегулярно. Я вже не бачив нічого і не чув. Мої м'язи перестали

служити мені. Не тямлю кілька годин минуло так, однак я був свідомий агонії, яка зближала ся до мене. Раптом мені полекшало. Кілька віддихів воздуха проникло мої груди. Чи ми вже на поверхні моря? Ні, Нед і Консель, мої два добрі приятелі жертнували себе самих, задля мене. В однім апараті осталось ще троха воздуха. Вони не хотіли скористати з нього самі, але віддали його мені. Я не хотів прийняти його, та вони держали мої руки і через кілька хвилин я віддихав свободно. Я подняв ся на годинник. Се вже повинен бути 28-ий день марта. Навтілюс летів зі сказеною скоростію. А де був капітан Немо? Чи живий він ще? Манометер показував, що ми знаходили ся всего лиш 20 стіп під водою. Лиш тонка верства льду відділювала нас від поверхні. Чи не можливо розбити її? Навтілюс очевидно готовив ся до такої операції. Впрявившись шпилем просто в гору він вдарив в кригу з великою силою. Вертаючись опісля взад повторив він той сам маневр ще раз. Лід подавав ся за кожним ударом, а вкінці судно пробилось наскрізь і виповзло на поверхню льду, який однак під його тягаром обломив ся. Сейчас відчинено заткала, а чистий воздух струями розлетів ся по цілім Навтілюсі.

РОЗДІЛ XVII.

ВІД КІНЧИНИ РОГА ДО АМАЗОНКИ.

Як я дістав ся на поміст не маю поняття; можливо Канадонець виніс мене туди. Однак я вдихав покріплюючий морський воздух свободно. Мої товариші просто впивались свіжиною.

— Який розкішний сей водоксень, — сказав Консель. — І маємо його подостатком.

Нед Лсид не говорив нічого, лиш розтворив губу так, що і людоїда відстрашив би від себе. Наша сила яертала до нас і коли я оглянув ся довкруги, не бачив нікого, крім нас самих. Моряки вдоволялись воздухом, який розливав ся в середній Навтілюсі.

Перші слова, які я промовив, були слова вдячності і подяки своїм двом товаришам. Нед і Консель продовжили

моє житє підчас остатних хвиль сеї довгої агонії.

— Приятелі мої, — сказав я, — ми обов'язані оден другому на вики і я почуваю ся до безмірного обов'язку супроти вас.

— З якого я певно скористаю, — скликнув Канадонець.

— Що ви під тим розумієте, — питав ся Консель.

Я хотів сказати, що заберу вас з собою, коли внажараскаю ся з сего пекольного Навтілюса.

— В самій річи — сказав Консель — чи ми їдемо куда щовинні?

— Так, — відповів я, ми поступаємо за сонцем, а тут сонце є на лівночн.

— Без сумніву, — сказав Нед Ленд. — Заходить однак литане. Чи він повезе нас в Атлантик, чи Тихий океан, себто в заселене, чи пустинне море.

Я не мав на се відповіді і побоював ся, що капітан Немо повезе нас радше на широкі простори морські між Америкою і Азією і так закінчить сю світову морську внаправу. Ми повинні над сим заздалегідь застановити ся і порішити се важне питане. Навтілюс гнав дуже скоро. Перетяв полярну лінію і простував до кінчини Рога. Ми зрівнялись з американською кінчиною 31-го марта о 7. годині нечером. Всі терпіня пішли в непамять. Ми думали лиш про будучність. Капітан Немо не показував ся. Положене Навтілюса було завсїгди зазначене на карті. Вечером ми були чевні, що судно пливе до Атлантику. Дня 1-го цвітня Навтілюс виплинув на поверхню коло полудня і в західній стороні ми побачили землю. Був се острів „Земля Диму“, названий так моряками від диму, який перший раз бачили понад хатками тубольців.

Тут запав ся Навтілюс під воду. Напрям його був північний, близше берегів Америки. Дня 4-го цвітня ми знаходили ся 56 миль від берегів Урагваю. Доси віхали ми 32,000 миль від нашої виходної точки в японських водах. Капітан Немо не любив сусідства замешкалих берегів Бразилії, женучи судно так скоро, що ніяка риба ні птах не міг летіти разом з нами. Через се не бачили ми нічого цікавого в сих водах.

З такою скоростію гнав Навтілюс через кілька днів і 9-го цвітня переїхав попри найдальше висунений на схід

Сан Рок. Відси тягнута ся велика підморська рівнина між сею кінчиною, а африканськими берегами, глибока подску-ди на 9,000 ярдів. Дно сеї рівнини засіяне місцями висо-кими горами, які були точно зазначені на прилагодженій самим капітаном мапі. 11-го цвітня ми виплили на верх в самім гирлі ріки Амазонки.

Переїхавши рівнік ми зблизили ся до Гіана, французької колонії, куди можна було нам втечи. Однак сильний вітер так збурив море, що небезпечно було пускати ся човном. Нет Ленд розумів се, бо нічого і не згадував. Через 11 і 12-го ми їхали поверхнею. Сіть принесла нам гарні породи зоофітів, риб і плазунів.

При тім треба згадати одну рибу, яку головніо за-ймає Консель. Сіть наша зловила одного ската, дуже смішної і дивної будови. Риба була зовсім кругла і пале-ската, наче диск. Викинена на поміст вона кидалась і от-от булаб вскочила в море, колиб Консель не був кинув ся до неї і не схватив її обома руками. Та в сю хвилю пере-вернув ся, до гори ногами і з половниною тіла спараліжо-ваного кричав:

— Панс, панс, ходіть до мене!

Оба з Канадійцем піднялисьмо його і розтерли скорче-ні рамена. Несчасний Консель понав ся на електричну рибу, яка вбігає риб в віддали на кілька ярдів. Така велика електрична сила в рибі, якої поверхні обох боків не ма-ють бітніше як 27 квадратних стіп. На другий день 12-го цвітня Навізіус зблизив ся до голандської колонії, ко-ло гирла Марони. Тут побачили ми ціле стадо морських коров, які подібно як і дюгюнг належить до сиренської групи. Суть то звіріята спокійні і неворожі, довгі до 21 стіп, а важать найменше 6000 фунтів. Я сказав Педови і Конселеви, що природа призначила сим звіріатам особли-вшу задачу. Менше випасають вони підморські пасовища і в сеї спосіб винищують хвасти, які тамують гирла тро-пікальних рік.

— І ви знаєте ви, --- додав я, --- що стало ся, відколи людська порода майже винищила сі так пожиточні звірі-ята? Сї хвасти розгнілись і геть заразили воздух, від яко-го полетала жовта фебра, а в наслідок чого сї сторони опустіли. І ось се розвинуло ся від гирла ріки Ріо де ля Плята аж до Флориди.

І цього ліха, коли вірити Тусенелю, не мож порівнювати з лихом, яке спало на землю в хвили, колиб не стало в морю сих китів, морських псів, моржів і пр. Тоді моря переновиені ріжними медузами, стоюгами і прочою морською язвою, стались би центрами зарази тому, що не стало сих неяситних жолудків, які призначені Богом на сторожів морської гігієни.

Не зустрічуючи таким теоріям, прислуга корабельна збила кілька сих коров, яких мясо смачійше від воловини, або тетятини і кілька тисяч фунтів свіжого мяса доповнило запаси Навтілюса. Крім того ловля риб також повелася. Сеї ночі Навтілюс віддалив ся від берегів Америки на четверте море.

РОЗДІЛ XVIII.

ЧОРТ-РИБА.

Через кілька днів Навтілюс сторожив від американських берегів. Не хотів бачити ні мексиканського залива, ні Антилів. 16-го цвітня ми побачили Мартійку і Гваделют, віддалені від нас близько 30 миль. Я доглянув їх високі верхи. Канадонець, який так числив на добру нагоду втечи з сих сторогах, був цілком прибитий. Утеча моглаб вдатися колиб він потрапив заволодіти човном без відома капітана. Над сьм ми радили всі три. Через шість місяців ми були нязовими на Навтілюсі. Персїхали 34,000 миль і, як сказав Нед Ленд, не було причини, чому се не малоб скінчити ся. Всю надію ми покладали на самих себе. Капітан відчувив ся від нас цілконито. Яка сьому причина? З моєї сторожи я не мав охоти поховати разом з собою моїх цїканих студій. Тепер я маю силу писати ирандиву книгу про море.

20-го цвітня ми знаходили ся в глибині 1,500 ярдів. Величезні підморські скали, покриті великими морськими рослинами падалились на селитьбу підморського Титана. Жоло 11-ої години вечером Нед Ленд звернув мою увагу на величезну купу, правдиве муравлиско, устроєне з давних морських хвастів.

— Се суть правдиві криївки чорт-риби, сказав я, і я не здивуваби ся, колиб побачив тут сих великанів.

— Я ніколи не вірив в такі звірята, сказав Нед.

— А я, додав Консель, — пригадую собі, як такий великан нтигнув під воду цілий корабель.

— І ви бачили се, питав ся Канаднєць.

Так, Нед.

Деж то було?

— В Ст. Мальо.

Чи в порті?

Ні, в церкві.

Що, в церкві, закричан Канаднєць.

— Так, приятелю Нед, на образку.

Нед бухнув сміхом. Та Консель говорив правду. Сей образець має своє жерсто в легенді. Таких легенд патворилось багато. Приміром оден чоловік, Олекс Магнус говорить про одного такого великана довгого на мілью, який подобає скорше на остров, чим на звіря. Розказують також, що єпископ Нідрос побудував вівтар на великій скалі. По скінченій відправі скала почала рухати ся і вкінці вернулась до моря. Другий єпископ, Пентонідак говорить, що на одному такому морському звірюці міг манерувати цілий регімент кінноти. Вкінці старинні природники розказують про великанів, які були за великі до переходу через гібральтарський просьмик.

— А кільки то пранди в сих оповіданнях, — питав ся Консель.

— Ніякої, приятелі. Однак в таких оповіданнях є завсїгди якась правдива основа. Не треба забунати, що в морю справді живуть великани, як чорт-риба або кальмари, все так вони менші від китів. Вже Арістотель подавав точніші описи сих потворів. А сучасні моряки бачили деякі з них довгі на чотири до пять стіп. В музеях в Триєсті і Монтпеліє переховують шкелети восьминогів, довгі на два ярди. Надто після обчислень природників, відноги таких чорт-риб довгі на 27 стіп. Се справді страшний звір.

— Чи моряки полюють на них в сих водах, — питає ся Нед.

— Хоч не полюють, то все так бачать їх. Оден з моїх приятелів, капітан Павло Бо з Гавр твердив, що він бачив

Одного такого великана в Індійськiм океанi.

Нагло Нед Лснд схопив ся з мiсця i полетiв до вiкна.

— Що за страи на звiрюка, — вiн закричав.

В вiкнi появил ся страшний потвiр, гiдний своїх легендарних героiв. Був се чорт-риба, або восьминiг, довгий на

В вiкнi появил ся страшний потвiр.

8 ярдiв. Вiн плив проти Навтiлюса з великою шкоростю, дивлячись на нас своїм витрiщеним, зеленим очима. Його вiсьм рамен чи нiг, прирослих до голови, були два рази так довгi, як його проча частъ тiла. Мусiв важити

яких чотири до п'ять тисячів фунтів. Присутність Навтілюса гнівала його мабуть через се, що ніякої йому користі з нього. Простий випадок приаів нас перед сього потвора і я хотів використати сю нагоду на точне пізнане сього оказа кефальоподів.

Тимчасом з'явили ся другі восьминоги по лівім боці судна. Я начислив їх сім. Всі вони плыли за судном, и деякі ковтали своїми дзюбами в сталюву плиту судна. Нагло Навтілюс задержав ся. Ціле судно затрясло ся.

— Чи мн. вдарили до чогось, — питав я.

— В кождім разі ми будемо свободні, — завважав Канаднець, бо пливемо в воді.

За хвилину війшов до салону капітан зі своїм товаришем. Я вже не бачив його через довший час. Не говорячи нічого до нас він підійшов до віконця, поглянув на потвора і сказав щось до лейтенанта. Послїдній війшов. Скоро віконця зачинили ся. Я приступив до капітана.

— Цікава збірка восьминогів, — сказав я.

— Так, дійсно, пане натураліст, — відповів він. — Мусимо з ними побороти ся.

Я поглянув на него. Мені здавалось, що я кенско зрозумів його.

— Бороти ся? — повторив я.

— Так, пане! Шруба пристанула. Сильні щокки одного з восьминогів перешинили єї працю. Отсе, що спинює наш рух.

— Шож ви зробите тепер?

— Піднімемо ся в гору і вбемо сю запору.

— Тяжке підприємство.

— Так, дійсно. Електричні кулі суть немічні супроти мягкого мяса, на якому не можуть владувати своєї сили. Та ми заатакуємо їх сокирами.

— А гарпуи, пане, — сказав Канаднець, — коли тільки позволите.

Згода, пане Ленд.

— Ми підемо за вами, — додав я, поступаючи за капітаном Неме до середних сходів.

Тут застали ми вже коло десяти хлопів з сокирами, готових до роботи. Консель і я взяли також два топори, а Нед вхопив свій гарпун. Оден з моряків відкручував шру-

би заткала. Як тільки шрубби звільнили заткало, воно піднялось з великим розгоном, спричиненим певно ссучими тлоками восьминогих рамен. Сейчас після того одо рами всунулось через отвір до середини, а над отвором появилось з двайцять других. Одним ударом капітан відтяв його, та два других всунулось до середини і вхопили одного морика, який сипався по драбині і потягнули його з непереможною силою на гору. Капітан Немо закричав і янібіг на плитформу. Ми рушили за ним.

Що за сцена! Несчастливий чоловік, порваний раменем восьминога повис в воздуху. Він харчав в горлі і кричав: по мочи, помочи! Слова сі висказані по французьки вразили мене! Сё був мій краши, а можливо, що було їх тут більше. Несчастливий колонік був страчений. Хто міг вратувати його? Капітан Немо кинув ся однак на чорт-рибу і одним ударом топора відтяв одо рами. Його товариши бороли ся шалено проти других сих звірюк, які повзли на Навтілюсі. Залогa відбивалась сокирами, а Канадонець, Консель і я рубали топорами м'ясока потворів. Дняний запах наповнив воздух. Страшне видовище!

Несчастливого морика не можливо вже було вратувати. Сім рамен стратив восьминіг, та яосьмим держав коепко свою жертву і янявив нею в воздуху якби пером. Капітан разом з лифтантом кинулись ще раз на нього, та скроплені якимсь чорним плном, який осліпив їх, муїли понехати дальний ратувок. Різночасно на поміст вдерло св десять до дванайцять сих звірюк і ми муїли видержати борбу з ними п філах крои і чоршла. Нед Ленд кождим ударом свого гарпура разив звірюк в страшиі очнища. Нагло оден восьминіг перевернув мого сміливого товариша своїм раменем на поміст.

Мое серце охолонуло від грозн. Страшний дзюб чорта-риби повис над Недом. Бідяга готов був пасти жертвою, колиб не поміч капітана, який своєю сокирою роздавив шоки звіра, а вратований в сей спосіб Канадонець зірвая ся на ноги і засадив свій гарпун я саме серце восьминога.

— Я був вам довжний, — замітив капітан Канадийцев.

Нед тільки вклонив ся. Борба трчала чверть годни.

Потвори, поражені і розбиті запали ся вкінці під водою. Капітан Немо окровавлений і майже вичерпаний з сил видивив ся в море, яке поглотило одного з його товаришів, а великі слези залили його очі.

РОЗДІЛ XIX.

МОРСЬКА РІКА.

Страшної сцени з 20-го цвітня піоден з нас не може забути. Я записав її під впливом великого зворушення. Переглянувши її записки ще раз, я прочитав їх Конселєви і Канадійцеві. Вони признали наїртість їх під взглядом нережитих фактів та закидали їм брак заслуженого ефекту. Описувати такі образи треба мати кебету найбільших поетів.

Я говорив, що капітан Немо плакав дивлячись на філь; його жаль був великий. Се вже був другий товариш страчений за наших часів, тв якою смертю! Не спочине його тіло разом з другими друзями на снокійнім коралевім кладовищі. Сей його послідний крик о поміч роздирав мое серце. Бідний Француз забуваючи свою штучну мову инсказав в своїй рідній мові свій послідний зазив. І се був мій одиниий крави на Навтілюсі. Чи він сам тільки в дійсности репрєзентував Францію в сім тайнім товаристві? Се була одна з сих нерозвизаних загадок, які виринали без перестайку перед моєю уявою.

Капітан Немо відійшов до своєї каюті і я не бачив його через якийсь час. Його настрій можна було пізнавати по руках судна. Через 10 днів крутілось воно коло місця, де стратив ся нещасливий його морєвк. 1-го мая Навтілюс знова подав ся на північ. Незадовго ми вїхали на морську найбільшу ріку, яка має свої береги, свою рибу і свою питому температуру. Се є дійсна ріка, яка пливе собі собі в Атлантику, а якої води не мішають ся зовсім з водами океана. Вода її є більш солона, чим сама морська вода. Головна глибина її виносить 3000 ярдів, а ширина 50 миль. В деяких місцях ріка пливе зі шкоростю 2 і пів милі на годину. Обєм її води є значно більший від всіх рік на кулі земській.

8-го мая ми переїздили кінчину Гаттерас зрівнявшись з Північною Каролайною. Ширина ріки вносила тут 75 миль, а її глибина 210 ярдів. Настилюс плів без ніякого очевидного проводу. Мені здавалось, що в таких обставинах утеча була можлива. Залюднені береги могли стати нашим приютом, або навіть можна було попасти ся на оден з кораблів, які пливали між Нью Йорком або Бостоном, а мексиканським заливом. Се була догідна хвиля помімо 30 миль, які відділювали нас від берегів Унії.

— Пане, сказав Нед до мене, — се вже мусить скінчити ся. Я мушу використати сю нагоду. Ссї Немо покидає сї землі і вибираєть ся на пішніч. Та я заявлю вам, що я мав досить полудневого бігуна і не поволочусь з ним на пішніч.

— Щож ми зробимо, Нед, коли утеча саме тепер є неможлива.

— Ми мусимо поговорити з капітаном, — сказав він; — ви нічого з ним про се не говорили, коли ми були в ваших рідних водах. Тепер я буду говорити з ним на своїх морях. Коли подумаю, що ми скоро будемо коло Нової Скотії і що близько звідтам є великий залив, до якого впадає ріка св. Лаврентого, та що ся ріка є моєю рікою, рікою Квебеку, моїйого родного міста—коли я подумаю про се все, волос стає на моїй голові. Я радше кину ся в море, а не лишу ся тут.

Канадонець очевидно тратив вже всяку терпеливість. Його сильна природа не могла знести дальшого увязнення. Лице його зміняло ся що днини. Я розумів його терпіня. Вже сїм місяців відтяти від світа ми такі жадні були бачити родинні сторони.

— І чому нічого не відповідаєтс, — заговорив знова Нед. — Яб просив вас, щоб ви поладнали сю справу з капітаном хочби лише в моїм імені.

— Та я так рідко стрічаюсь з ним. Він мабуть сторонить від мене.

— Маєте отже одну причину більше бачити його.

Я прийшов до своєї каюти. Звідси я хотів іти просто до капітана. Сим разом він не повинен втечи від мене. Я пристанув перед його дьерма і застукав. Нівної відповіді. Я знова стукав, а потім покрутив клямку. Двері відчинили ся і я ввійшов до середини. Капітан сидів при столі і зі-

гнутий над чимось не чує мене. Я наважився конче з ним говорити. Тимчасом він стрепенувся і здергаючись в мою сторону сказав різко: Ви тут? Чого хочете?

— Говорити з вами, капітане.

— Я тепер занятий, пане. Лишаю вам свободу замикати ся, і дозвольте й саме робити і мені.

Таке приняття не підбадьорувало мене, та моя постановка не змінила ся.

— Пане, — сказав я холодно, — я мушу говорити з вами про справу, яка не терпить проволочки.

— Про що іменно, — відповів він підмінюючись. — Чи може відкрились ще нового для нас в морі?

Закри я здобув ся на відповідь, він показав мені отвергу рукопис на столі і додав поважним тоном. Тут, пане Аронаке, лежить рукопис написана кількома мовами. Вона містить в собі все, що я знаю про море; в не хотів би щоб вона стратилась разом зі мною. Цей рукопис підписана моїм іменем з додатком моєї власної життєсної буде схоронена в маленьку, непотанаючу скринку. Послідній з нас, що останеться живий на Навтілюсі, кине її в море.

Імя сего чоловіка! Його власна гісторія написана ним самим! Отже тайна ся колись відкриється.

— Капітане, — сказав я, — в щиро похваляю вашу ідею. Добутки ваших дослідів не повинні пропасти марно. Та способи, яких ви хочете вжити, суть дуже простенькі. Хто знає, куди можуть занести вітри сю скринку і в чій може вона опастися руки. Чи не можнаб сего зробити в инший спосіб.

— Ніколи, пане, — сказав він перериваючи мене.

— Я з моїми товаришами готовий заховати сю скринку і коли ви випустите нас на волю...

— На волю, — промовив капітан встаючи з місця.

— Так, пане, се є справа, задля якої я хотів вас бачити. Отсе вже осьмий місяць ми перебуваємо на Навтілюсі і сьогодні я питаю св вас в імени моїх товаришів і своїм власнім, чи ви думаєте нас завсїгди тут держати?

— Пане Аронаке, моя відповідь сьогодні буде такою, якою була тому сїм місяців назад. Хто раз дістане св на се судно, сей вже не може покинути його.

— Ви досягаєте ся від нас правдивого невір'яництва!

— Називайте се, як вам вгодно.

— Однак невірники мають скрізь право бороти ся за свободу.

— Хтож вам відбирає се право? Чи я коли старав ся звязати вас присягою?

Він поглянув на мене з заложеними руками.

— Пане, — горнув я дальше, — вертаючи знова до предмету нашої розмови, я хотівби скінчити його. Я повторяю, що тут не розходить ся о мене самого. Наука є для мене розривкою, пристрастю, для якої я все забуваю. Та инакше маєт ся річ з Недом Лендом. Всякий чоловік заслугує на wzglady. Чи ви не думали, що любов свободи і ненависть до неволі, можуть викликати в такій вдачі, як в Канадійця, певні заміри пімсти, та що він може думати про всякі старання...

Я замовк; капітан Немо яипрямував ся.

— Я зовсім не журю ся. Я не шукаю за Недом. Не належить се до моїх приємностей держати його тут! Ви, пане Аронакс, розумієте все, навіть мовчанку. Я не маю більше нічого до говореня. Хай се буде перший і послідний раз такої розмови. Більше я не схочу і слухати вас.

Я відійшов. Положене нами було критичне. Я розповів нашу розмову своїм тогаришам.

— Тепер ми знаємо, — сказав Нед, — що нам нема чого надїяти ся від сего чоловіка. Навтілюс зближаєть ся до Лонг Айленд і там ми попробуємо втікати без взгляду, яка буде погода.

Та погода заповідала ся погана. Небо вкрило ся хмарами, вітри змогли ся і сфільовали море. Птаство поховало ся, лиш одні петрелі звивали ся в воздух. Барометер став оживлений. Вієнци буря прорвалася дня 18-го мая в хвили, коли ми плвли попри Лонг Айленд, кілька миль від порту Нью Йорка. Я можу описати сю борбу елементів, бо капітан Немо замість схаяти ся в глибинах моря, вибрав борбу з ними на поверхні. З початку яітер дув з полудневого заходу. Капітан Немо був на помості. Він примістив ся крепко, щоб філії не стягнули його з помоста. Те саме зробив я захоплений дяома річами, незвичайним явищем природи і сим надзвичайним чоловіком. Навтілюс кидав ся то в гору, то в долину, лягав часамі на бік, то яипростовував ся

в гору, як маішт. Гураган шалів з силою 80 миль на годину. Я приглядав ся філям уважно. Вони піднимали ся в гору на 150 д. 175 ярдів. Їх величінь і сила залежали від глибини моря. Зіл таких філь підчас бурі в грудни 1864 р.

...Вечером небо горіло страшною полумінею.

згинуло місто Едо в Японії. Я бачив великий корабель, на віднокрузі, як він боров ся з філями. О десятій годині вечером. вечером небо горіло страшною полумінею. Я не міг знести її ясності, підчас коли капітан впрялив в неї свої очі, неспаче влихав в себе саму душу бурі. Страшний шум

наповнив воздух; в ньому були змішані і вите придавлених филь і рнк вітру і удари грому. Вітер розлітав ся на всі сторони горизоннта, а цикльон знімаючись на сході перелітав на північ, захід і полудне і знова завертав ся під ударом протівних вітрів полудневої півкулі.

~~картина була страшна і велична!~~

Ах, сей гольтстром! Як чудово оправдує він свою назву „король бур”. Він то родить сі страшні гурагани, через ріжницю температури поміж його воздухом а його струєю. Згори посипав ся град вогню. Острій кінець Навтілюса був знаменитим провідником електрнки, і в бачив великі і довгі струї, як вони розбнвались на ньому. Обезсилсний і втомлений до краю, я приповзнув ся до заткала і зійшов до середини. Бурв була тоді в самім розгарі. Було неможливою річю стояти в Навтілюсі. Капітан Немо вернув ся до середни коло дванайцвтої години. Чую, як резервовари наповнвлн ся водою і вк Навтілюс западав ся під филь. Через відчиннені віконця в сальоні я побачив великі рнби, які перестрашені втікали неначе привиди персд моїми очима. Навтілюс западав ся ще дальше. Я думав, що в глубині 16 ярдів ми відзнаємо спокій. Тимчасом в сих верствах вода була ще під впливом великої замішанини, і ми мусіли шукати спокою глнбше.

РОЗДІЛ XX.

НА 47°24' ШИРИНИ І 17°28' ДОВЖИНИ.

В наслідок бурі ми відбились троха на всхід. Вся надія втікати мусіла зникнути і бідний Нед в розпучливім положеню відчував ся від нас, подібно вк капітан Немо. Консель однак не покидав мене. Навтілюс плннув то під водою, то на поверхни серед тяжкої мраки, страшної в наслідках для многих моряків. Кількн то випадків сталось через ню! Кількн ударів між кораблями мимо їх сильних світел, свистів і алярмуючих дзвонів! Дна сих морів виглядають як побоєвища, де лежать і доси жертви борби, деякі з них постарілись, а другі ще свіжі, вних залізні окови і мідяні плити відбивали ясне світло нашої лампи.

15-го мая ми знаходились на полудневій кінчині мілини Нової Землі. Мілина ся утворилась з морської, нанесеної землі, або з великих кут: органічної матерії, занесеної ею-ди або Гольфштромом; або північною струєю зимної води, яка опливає американські береги. Тут спочивають також блукаючі скали, принесені великими відломками льоду побіч мільйонів молюсків і зоофітів, які тут погинули. Глибина моря не є тут дуже велика, однак далше на полудне вона сягає і 3000 ярдів. Там власне кінчить своє існування Гольфштром розсіваючись в море.

Було єс 17-го мая, около 500 миль від Heart's Content в глибині 2800 ярдів, де ми побачили лежачий на дні електричний кабель. Консель, якому я про се нічого не згадував, думав спершу, що се ветиканський морський вуж. Та опісля я вразумив свого товариша і розказав йому деякі подробиці його закладання. Перший раз положено його в рр. 1857 і 1858; по пересланю однак яких 400 телеграм кабель перестав служити. В р. 1863 інжініри вложили в море другий, довгий на 2000 миль, а 4,500 тонн важкий. Ся робота також не дописала.

25-го мая Навтілюс будучи в глибині 3836 ярдів приплив на саме місце, де кабель прорвав ся і знищив всю працю. Місце се віддалене від Ірляндії 638 миль. Кабель сей однак справлено і знова запущено в воду. Та по кількох днях він знова прорвав ся затратившись в морських пропастях. Ся нещастя не знеохотила Американців. Сайруе Філд (Cyrus Field) сміливий покровитель сего підприємства, коли вже витратив весь свій маєток, розписав нові акції, скоро призбирав новий фонд і почав будову нового кабеля на кращих принципах. Кабель обвинуто гутаперхою, а поверх неї додано ще металеву руру. Корабель „Great Eastern” виплинув 13-го липня, 1866 р. Праця постунала насильно вперед. Та підчас тої праці сталось щось дивного. Кілька разів розвиваючи звої кабеля робітники відкрили цівьяхн повбивані в кабель, очевидно з наміром його знищити. Капітан Андерсон, порадившись з своїми офіцерами і інжінірами розвісив на кораблі оповістку, що наколи злочинця відкриють на кораблі, то без ніякого дальшого суду вкинуть його в море. Се помогло. Злочин більше не повторяв ся.

23-го липня „Great Eastern” був віддалений не більше як 500 миль від Нової Землі, коли з Ірландії прийшла свіжо заложеним каблем вістка про завішене оружжя між Прусами а Австрією по битві під Садовою. 27-го липня покінчено роботу і корвбель причалив до порту „Heart's Content”. Першою телеграмою, якою промовила молода Америка до старої Європи, були ці слова мудрости, рідко коли зрозумілі: „Слава Богу на вижинах, а спокій на землях, доброї волі людям”.

Я не сподівався побачити електричного кабля в його первісній будові. Він був покритий рештками різних черепшок, які хоронили його перед влізливими молюсками. Він спочивав в спокійних пропастях і серед великого натиску, сприяючого летовні іскри електричної, яка перелітає з Європи до Америки за 0.32 одної секунди. Кабель сей послужить через довгі роки, бо відкрито, що море ще зміцнило гутаперху, покриваючу кабель. Місце, в яким прорвався кабель в 1863 р. знаходилось серед долини, на сто миль широкої, в якій мігби сховати ся Монт Блянк, не вистаючи при тому понад море. Долину сю замикає стіна висока на більше як 2000 ярдів. Ми прибули там 28-го мая, і Навтілюс знаходив ся тоді лиш 120 миль від берегів Ірландії.

Чи може капітан Немо думав висісти на брїтійських островах? Ні. На моє велике здивоване він завернув на полудне. В моїй голові віринула досить важна квестія. Чи Навтілюс мав відвагу переплисти через англійський канал? Нед Ленд, який знова оживив ся, не переставав вніпувати мене. Якжеж я міг відповісти йому? Капітан Немо не показував ся. Показавши Канадійцеві краї американських берегів, чи не хоче він тепер показати ще мені берегів Франції?

Та Навтілюс плыв в одно на полудне. 30-го мая він минув кінчину полуднево-західного кутка Англії, і звідси він повинен плисти прямо на захід, коли хоче віхати в квал. Однак він сего не зробив.

Через цілий день 31-го мая Навтілюс робив цілий ряд колісних маневрів, які мене дуже цікавили. Виглядало, що він не може відшукати якогось потрібного йому місця. В полудне капітан сам зійшов на поміст для помірів, та сим разом виглядав нахмурений. Що могло смутити його?

Чи ся близькість європейських берегів, з якими в'яжуть ся спогади його минувшини? Коли ні, то що він відчував? Гризоту совісти, чи якнї жаль? В мене родилось почуте, що вже незадовго відкрнеть ся тайна його жнтя.

Слїдуючого дня, 1-го червня, Навтілюс продовжав свою шуканину. Мабуть він шукав за якимсь особливим місцем на океані. Сонце було чудове, небо чисте. Вісім миль на всхід показав ся на віднокрузї великий корабель. З його маштів не-повівав ніякий стяг. Кілька хвиль перед полуднем канітан слїднв дуже уважно довкруги. Вода була на причуд спокійна. Навтілюс не рухав ся.

Я був саме на помості, коли канітан брав помір і чув його слова — „Се є тут”.

Потім він обернув ся і зійшов в долину. Чн він бачив корабель, який звернув ся в нашу сторону і зближав ся до нас, я не міг сказати. Вернувши до салюну застав віконця зачинені, і почув, як резервовари почали наповняти ся водою. Навтілюс почав западати ся. Кілька хвиль пізнійше він задержав ся в глибині 840 ярдів. Нараз відчинились нам віконця і через шкло я побачив ясно освітлене море на віддаль пів милї.

Поглянувши в лїве віконце, я не бачив нічого крім спокійної води, та по правім боці на дні моря виставало щось, що зацікавило мене. На перший погляд се виглядало на якусь руїну, прикриту білими черепашками. Та приглянувшись докладнійше можна було виріжнити будову корабля, без маштів, який мусїв втонутн. Сей розбиток мусїв вже дуже давно запасти ся під воду.

Чим був сей корабель? Чому Навтілюс звїдував його грїб? Я не знав, що про нього думати, коли близько себе почув слова капітана Немо, які він висказав низьким голосом:

— Давно колись корабель сей називав ся „Марселець”. Він двигав на собі 74 гармат і був спущений на море в 1762 р. 13-го серпня 1778 р. під командою Ли Пойнп-Вертріє він хоробро боров ся з „Престоном”. В 1779 р. він був при занятю Гренади, разом з ескадрою адмірала Естена. В 1781 р. він брав участь в морській битві в Чесапїк. В 1794 р. французька республіка змінила його імя. Дня 16-го цвїтня того самого року він прилучив ся до ескадри Ві-

лярста Жюеса в Брест з припорученням перепроводити безпечно транспорт кукурузи надісланваючий з Америки під командою адмірала Ван Стяля. 11-го і 12-го преріяля другого року сеї ескадра стрітилась з англійськими кораблями. Паме професор, сьогодні маємо 13-го преріяля — 1-го червня 1868 р. Тому як раз 74 роки, на тім самім місці, сей сам корабель після героїчного бою і втраті трох маштіз воїн зазнали ся під воду разом зі своїми 356 оборонцями, чим піддати ся верогові. Приблизивши цвяхами свій стяг до керми він зник під філими серед крику „Хай живе республіка!“

— Местник, — скликав я.

— Так, пане, се Местник! Добре імя, — процідив через зуби капітан Немо, зложивши на хрест руки.

РОЗДІЛ XXI.

ТЕКАТОМБА.

Спосіб опису сеї несподіваної сцени, гісторія патріотичного корабля, розказана спершу так холодно і зворушене, з яким сей дивний чоловік висказав послидні слова. все те вразило глибоко мій ум. Мої очі не зводились з капітана, який з витягненими руками проти моря оглядав горючим оком славний розбиток. Можливо, що я не дізнаю ся, хто він був, звідки прийшов і куди він гряде, однак я бачив, як чоловік віддавав ся все більше і більше від людей. Се не була проста нехоть до людей, яка замкнула капітана Немо разом з його товаришами в Навтілюсі, але велика ненависть, якої і час не міг злагодити. Чи ненависть ся шукала ще й тепер помсти, будучність повинна відкрити се переді мною. Навтілюс піднімав ся в гору, а вид „Местника“ зникав нам поволі з очей. Скоро пізнав я по легким фильованню судна, що ми на отвсертім морі. В сей момент дав ся чути глухий гук. Я поглянув на капітана. Він не рухав ся.

— Капітане, — сказав я.

Він не відповідав. Я лишив його і вийшов на поміст. Консель і Камидиєць вже були там.

— Звідки виїшов сей гук, — снітав я.

Се був гук стрільби, — відповів Нед Ленд.

Я побачив корабель і слідив за його напрямом. Корабель зближився до Навтілюса і відко було, що він їде в таку сторону цілою сіткою парн. Шість миль відділяло його від нас.

— Що се за корабель, Нед?

— Судячи по його будові, — говорив Канадонець, — я залежнеби ся, що се воєнний корабель. Колиб він так пустився на нас і затопив сей проклятий Навтілюс.

— Приятетю Нед, — відповів Консель, — яку шкоду може він зробити Навтілюсови? Чи може він атакувати його під флими, або острілювати з гармат на дні моря?

— Скажіть мені, Нед, — промовив я, — чи можете розпізнати, до котрої держави він належить.

Канадонець зморщив брови, прижмурив повіки і через кілька хвилин викинув свій зір в судно.

— Ні, пане, не можу сказати бо не бачу його стигу. Тільки я певен, що се воєнний корабель.

Через чверть години ми слїдили за кораблем, який йшов проти нас. Я одначе не хотїв принускати, щоб він м'г бачити нас на таку віддасть. Колиб капітан Немо позготив йому зблизити ся до нас, ми моглиб виратувати ся з Навтілюса.

— Пане, — сказав Нед Ленд, — наколи сей корабель зблизить ся до нас на одну милю, я кину себе в море і радизби вам зробити те саме.

Я не відповідав на предложене Канадійця, тільки дальше слїдив за кораблем. Нараз білий дим показав ся на переднім шовбі корабля, а по кількох секундах якесь тяжке тіло вдарило в зад нашого судна, здавило його в тім місци і скоро після того сильна експльозія відбилась в наших вухах.

— Як то, чи не стріляють вони на нас, — закричав я.

— Більше як пезно, — сказав Нед; — мусїли пізнати нарваля і стріляють до него.

— Атеж вони можуть бачити, що тут знаходять ся люди, — скликнув я.

— І тому власне і стріляють, — відповів Нед, дивлячись на мене.

Ціла повінь світла пропукла над моїм умом. Вони вже певно знають, як то вірити всяким поговіркам про потвора. Без сумніву капітан Фаррагут, командант Авраама Лінкольна, переконав ся по ударі гарпуном, що се був не нарваль, а підводне сулю, ще страшійше від надприродного ссавця. Так, воно мусіло так стати ся і тепер вони шукають за сею машиною знищення по всіх морях. Страшна річ подумати, що капітан Немо послугуєть ся своїм Навтілюсом, як средством помсти. Чи в хвили нашого увязнення серед Індійського океана не атакував він якогось корабля? А похований моряк на коралевім кладовищі, чи не впав він жертвою удару, спричиненого Навтілюсом? Так, повторю се, воно мусить так бути. Одна сторона його тайни вже відкрита; а дальше всі держави разом полюють вже не на якесь дивачие сотиоріне, але на чоловіка, який заприсягнув страшиу неаимість проти них. Вся страшиа минувшість вирінула переді мною. Місто знайти приятелів на зближаючій ся кораблі, ми могли ожидати тільки немилосердних зорогів. Стріли знова падали довкола нас, та ніоден з них не дигнув ся Навтілюса. Корабель був вже віддалений від нас лиш на три милі. Помимо поважного острілювання капітан не виходив на поміст. І колиб лиш одна така стіжковата куля поцілила судно, ми пропали. Канадїєць думав, як би то видобути ся ся з сеї халепи і радив даяати сигнали, щоби вони розуміли нашу неаимість.

Тому аін вхопив хустинку і повівав нею понад головою. Та сейчас зелізна пука адарила його по голові і він мимо саоеї сили повалив ся на поміст.

— Дурию, — закричав капітан, — чи ти хочеш, щоб я пробив тебе шпилею Навтілюса, заки ми киємо ся на сей корабель?

Капітан кричав страшним голосом, а ще страшійше виглядав. Його лице було смертельно бліде, а серце мусіло перестати бити ся на хвилину. Він не говорив, а просто ричав: Нахилившись вперед всім своїм тілом він тряс раменами Канадїйця. Потім покидаючи його він звернув ся до воєнного корабля, якого стріли літали довкруги нас, і закричав могучим голосом: „Кораблю проклятої нації, ти бачиш, хто я є. Я не потребуу бачити твого стягу. Дивись, покажу тобі свій“.

І на перелі свого судна капітан розвинув чорний стяг, подібний до того, який він застромив на полудневім бігуні. В сей момент стріл вдарив в судно під скісним кутом не ушкоджуючи його. Капітан здвигнув тільки раменами і звертаючись до мене сказав коротко: „Ідіть в долину разом зі своїми товаришами!”

— Пане. — закричав я, — чи ви думаєте атакувати сей корабель?

— Так, я маю затопити його.

— Ви сего не зробите!

— Я зроблю се, — відповів він холодно. — І я раджу нам не судити мене за се. Судьба показує вам се, чого ви не повинні були бачити. Атак почав ся; ідіть в долину.

— Що се за корабель?

— Ви не знаєте? Дуже добре! Тим краще для вас! Його національність останеть ся для вас секретом. Ідіть в долину!

Ми мусіли слухати. Пятнацять моряків обступило капітана, споглядаючи з невимовною неіаивістію на зближаючий ся корабель. Можна було бачити, що кождий з них горів жаждою пімсти. Я сходив в долину в хвили, коли ще один стріл наїїлив судно і я чув капітанові слова:

— Стрілійте, дурні! Витрачайте свої стріли на дурию. Не втечете ви перед моїм Навтілюсом. Тільки я не положу вас в гробовину побіч дорогого „Местинка”.

Я прийшов до своєї каюти. Капітан і його товариш остались на помості. Шруба заворушилась і Навтілюс з поспіхом віддалив ся від ворожих гармат. Та погоня продовжалась, а капітан вдоволяв ся задержанем потрібної віддали.

Коло четвертої години пополудни знетерпеливлений несевиим положенем я вийшов до середних сходів і через відчинене заткало я зважив ся вийти на поміст. Капітан все ще ходив по помості пильно обсервуючи корабель, який був віддалений від нашого судна пять або шість миль.

Він зволікав з атакованем. Я пробував ще раз розважити його. Та як лиш промовив слово, капітан приказав мовчати, говорячи:

— Я є закон і судія! Я належу до угнетених, а там іде гнобитель! Через нього я стратив все, що любив, голубив

і шанувалі — рідний край, жінку, діти й батька і матір. Я бачив, як всі вони погинули. Все, що я несподівано, криється там. Не говоріть більше нічого!

Я в останнє поглянув на воєнний корабель, який щораз то нескорював свій лет, а опісля вернувся до Пела і Консеїл.

Ми будемо втікати, — закричав я.

Добре, — сказав Пел. — Що то за корабель?

— Я не знаю, але щоб він не був години його вже почислений. Ліпше згинуть разом з ним, чим бути співвинуватим в злочині, якого ми не в силі осудити.

— Така і моя татка, — сказав Пел Ленд. — Ждім до ночі.

Настала тінь. Глибока тишина панувала на судні. Командас некував, що Навтілюс не змінив свого напрямку. Він був на поверхні. Ми постановили втікати, як тільки воєнний корабель зможе почути нас, або побачити, бо місяць світив ясно. Колиб ми дісталися тільки на корабель, а тоді певно відвернемо катастрофу, яка йому грозила. Кілька разів я вже думав, що Навтілюс ладить ся до атаки, та се був лише маневр, перед атакою.

Ніч минала без ніяких пригод. Сон не брав ся нас, бо кожної хвили ми сподівались чогось незвичайного. Пел Ленд хотів вже кидати ся в воду, та я здержав його. Після мене Навтілюс буде атакувати корабель поверх водної лінії, а тоді буде не тільки можливо, але навіть дуже легко втікати.

В ранці о 3-тій годині я винишов на поміст. Капітан Немо не покидав свого становища. Він стояв на переді при своїм столу з очима затавленими в противнику. Місяць стояв просто над нашими головами. Серед сеї нічної тишини здавалось небо і океан переганялись сим нічним спокоєм і порівнюючи його до сих страшних пристрастей, які мали місце тепер на Навтілюсі, я задрожав.

Корабель був всего віддаленій від нас дві милі. Він без перестанку зближав ся до сего фосфоричного світла, яке вказувало на присутність Навтілюса. Я міг розрізнити його зелені і червоні світла і його велику ліхтарню, звисаючи з великого середнього манта. Снопні іскор і червонопопілу бухали з коминів і світли в воздуху наче звізди.

Капітан Немо не закрімітив мене на помості. Корабель зблизився вже лиш на півтори милі і хвиля атакі була постаровіла. Я вже хотів зійти в долину, щоб пригадати своїм товаришам про рішучий кінець нашого не-

Капітан Немо стояв при своїм стягу дивлячись в противника.

вільництва, коли товариш капітана з кількома моряками вийшли на поміст також. Вони приготували судно до бою. Відчинили балюстраду і всунули в долину клітку керманіча і ліхтарні так, що гладка тепер поверхня судна не могла

ніяк перешкодити страшиим його маневрам. Я вернувся до салюну. Навтілюс все ще плив на поверхні. Червоні пасмуги, які впадали через воду до салюну, звідчили недалекий схід сонця.

О п'ятій годині рух судна зменшався, і я чув розкази змішані з шумом тріскаючих стрілів.

— Приятелі мої, — сказав я, — зближається хвиля. Стиснім оден другого руки і хвій нас Бог стереже!

Нед Ленд був рішучий, Консель спокійний, а я такий нервовий, що не знав як поводити ся. Ми всі зішлись до бібліотеки; та в хвили коли я відчинив двері до середніх сходів, почув, як заткало зачинило ся остро. Канадонець рушив до сходів, та я здержав його. Скоро резервоари набрали в себе води і ми запали ся під воду. Значить ся Навтілюс думає атакувати корабель нижче водної лінії, де нема сталевих плити.

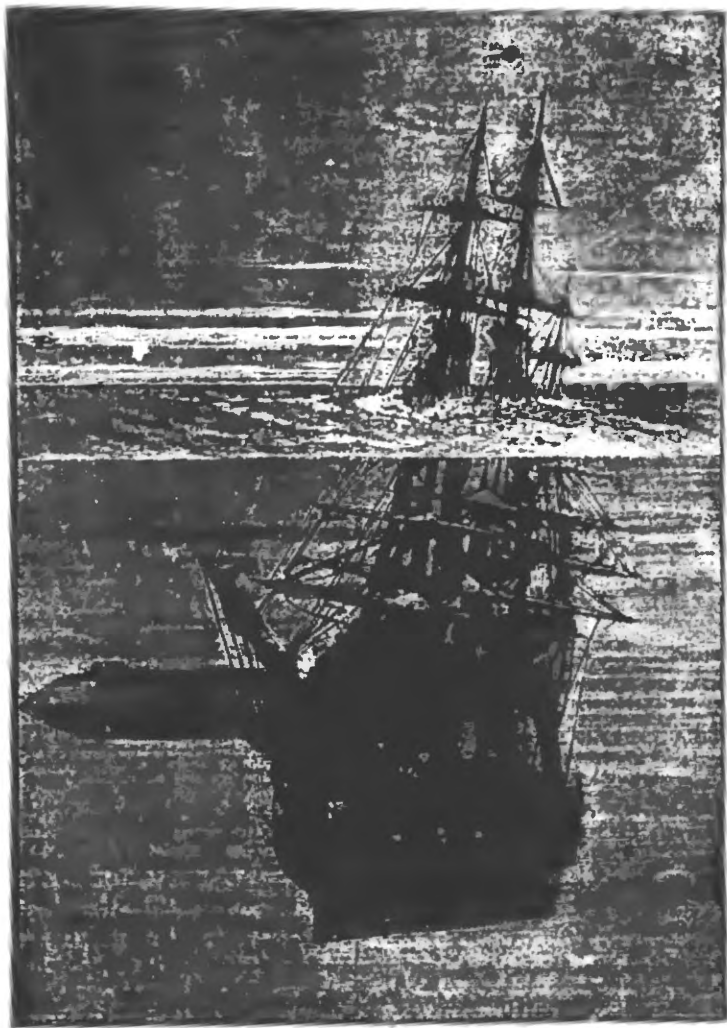
Ми були знова увязнені, насильні свідки страшної драми. Дивились оден на другого не говорячи ні словечка. Якесь паморока заволоділа моїм умом, гадки геть десь притаїлись. Незносимий стан очікування перед сим страшним доносом. Я ждав і слухав. Скорість Навтілюса збільшалась. Нагло я скричав: Почув легке потрясенє, а опісля того скрипіт і лоскіт. Однак Навтілюс, гнаний своєю шрубою, перелетів через масу корабля, як ігла через полотно.

Я вже не годен був сего знести. В шаленім подражненю я кинув ся до салюну. Капітан Немо був там, зацікавлений, насуплений і невимовний; він дивив ся через ліве віконце. Величезний корабель занурював ся в воду. Навтілюс спускав ся попри него на дно моря. Десять ярдів від себе я бачив отвір в кораблі, яким вдираля ся вода до середини з громовим лоскотом, а внаслідок подвійний ряд гармат і сіті по боках.

Води прибувало. Несчастливі жертви кидались на драбинки і чіплялись за машини, ломали руки під водою. Було се людське муравлиско, залате морською водою. Мене прикувало до вікна. Остовпів і обезсилений з надмірного напруження я також дивив ся на сю трагедію. Нагло наступив вибух. Збитий воздух розірвав поміст, неначе в каютах вибухнув вогонь. Після того корабель западає ся

скорійше. Вкінці чорна маса зникла і разом з нею і нещасна залога.

Я обернув ся до капітана Немо. Сей страшний местник, правдивий архангел пімсти ще дивив ся, доки все те не

Після того корабель западав ся скорійше.

минуло ся. Потім відійшов до своєї каютн. Я слїднв за ним своїми очнма. В однім кінци стїни під образом його героїв я побачнв портрет ще молодої жінки з двома маленькими

діючими. Капітан Немо поглинув на них через хвилинку, протиснувшись до них свої рамена, і спускаючись на коліна зарідав....

РОЗДІЛ XXII.

ПОСЛІДНІ СЛОВА КАПІТАНА НЕМО.

Після того страшного виду вікнця зачинилися, світла погасли, а страшна тиша і темнота запанувала на Навтілюсі. З великою швидкістю в глибині 100 стіп покидало судно сю трігичну місцевість. Я вернув ся до своєї каюти, де застав Конселя і Канадійця. Я почував тепер в собі велику відразу до капітана Немо. Яких би терпінь він не переніс від сих людей, він не мав права тепер так на них мстити ся. В 11-тій годині все освітілось. Я прийшов до сальону. Розглянувшись по інструментах я переконав ся, що ми плили просто на північ зі швидкістю 25 миль на годину. Сеї ночі ми зробили 400 миль. Втомлений вернув я знова до своєї каюти та не міг заснути. Мене мучили страшні привиди. Я думав над сим, куди нас повезе тепер Навтілюс. Чи попливемо попри кінчину Шпіцберген, чи попри береги Нової Землі? Чи не схоче він оглянути незаних сторін, Білого моря, залива Обі, архіпелагу Ліаров і північних берегів Азії. Я не міг сказати. Поняття часу затерлось в моїм мозгу, навіть годинники перестали іти. Здавалось, що на сій півночі дні і ночі не минали по собі правильно. Побідно як мітичний Гордон Пім, я сподівався кожної хвили побачити якусь надлюдську стопу, яка боронити стане нам входу до сих підбігунових країн. Я обчисляв, що ся авантюрнична вандрівка на північ триває вже коло 15 або 20 днів. І не знати кільки днів більше потреба таб вона, колиб не став ся випадок, який закінчив сю нашу вандрівку. На судні не видно було нікого. Весь час майже держалось воно під водою. На мапі не було значено більше, де ми знаходили ся. Канадієць також не показував ст. Консель не міг і слова добути з него і в страху, щоб він не відобрав собі життя в приступі шалю, слідив за ним уважно. Одного ранка після страшного і нездорового сну я пробудившись побачив над собою Канадійця.

— Ми будемо втікатн, — промовнв слабнм голосом.
Я сів.

— Коли думаєте втікати?

— Завтра в ночн. Всякий надзір на Навтілюсі завішений, всі иаче похмелені. Ви будете готові, пане?

— Так, де ми знаходимо ся?

— Недалеко берегів, икнх 20 миль на всхід.

— Що за країна?

— Я не знаю, та се не значить нічого.

— Так, Нед, годжу ся. Ми будемо втікатн сеї ночн, хочби нас мало проковтнути море!

— Море неспокійне, та сеї легкий човен не лякає мене. Непомітно я роздобув трохи поживи і кілька фляшок води.

— Я підв за вамн.

— Але, — продовжав він, — коли нас переловлять, я буду боронити ся, я змушу їх, щоб мене вбили.

— Ми згинемо всі разом, прнятелю Не."

Моя постаиова була рішуча. Я вернув ся до сальюу, та не бажав стрінути ся там з капітаном. Бо і щож сказавби я йому? Чи мігби я скрити сю відразу до нього? Ні! Краще не бачити його більше, забути все. День видавав ся дуже довгий. О 6-тій я взяв ся вечеряти, та на силу мусів їсти, щоби не впасти на силах. Пів до 7-ої повідомив мене Консель, що ми вже не побачимо ся перед нашим відіздом. В десятій годині буде цілковнто темно і ми скорнстаємо з темноти.

Щоби перекопати ся про напрям Навтілюса я прийшов до сальюу. Ми гнали в північно-східнім напрямі з шаленою сокростію в глнбині 50 ярдів. Я кинув оком послідний раз на сі скарби і чуда, призначені на смерть разом з сим, що набирав їх тільки тут. Тут задержав ся, через годину, а потім відійшов до своєї спальні.

Прибравшись в снльну морську одіж я позбирав всі свої записки, примістив їх коло себе і почав думати про капітана. Не знати, що він тепер робить? Я наслухував коло його дверей. В середині хтось стукав. Се був він. Він не пішов на спочинок. Кождої хвилі я сподівав ся його появи. Нерви мої дрожали як би в лихорадці.

Вкінци я просягтнув ся на ліжку, щоби успокоїти ся. Мої нерви троха присмиріли, та за те в мозгу зарілось

від спогадів. Переді мною станула вся моя екзистенція на Навтілюсі. Всі випадки пересувалися перед моїми очима, якби на драматичній сцені. Капітан виростав на якогось надприродного чоловіка, нерівного мені, правдивого генія моря.

Було вже під до десятої. Я держав голову в руках, щоби не розпала ся. Треба було ждати ще пів години.

В сю хвилю я почув тоін органа, сумну мелодію, ту-жливу пісню душі, яка хотіла вирвати ся з сих земських оков. Захоплений сею дивною музикою, я попав в музичну екстазу, з якої однак скоро прочутив ся. Капітан перестав грати і вийшов до сальону, якій треба і мені було переходити. Там мусів його стрінути в останній раз. Може він побачить мене. Один рух його може мене вбити, одно слово прикувати до судна.

Мала вбити десята година. Пора надходила покинути свою каюту і зєднати ся з своїми товаришами.

Я не можу зволікати, хочби і сам капітан Немо встав переді мною. Я відчинив обережно свої двері, і підчас того з голови відбив ся ніби якийсь лоскіт. А можливо, що се праця моєї хорої уяви.

Я проліз попри темні сходи Навтілюса і дістав ся до дверей сальону і відчинив їх легенько. В середині було дуже темно. Капітан Немо ще не покинув свого органа. Я повзав ся на дивані дуже обережно, щоби не зрадити своєї присутності. Коли вже хотів відчинити другі двері до бібліотеки, мусів пристанути, бо почув вздох капітана Немо і за сном його повстане з місця. Грудь його повинна була шльохів, а до вуха могого долетіли отсі слова:

— Всемогучий Боже, досить вже, досить!

Чн була се сповідь грішні совісті, яка вирвалась із свідомости сего чоловіка?

Я кинув ся через бібліотеку до середних сходів, а звідтам вилетів на поміст до човна.

— Втікаймо, втікаймо, — скликнув я.

— Сейчас, — відповів Каїаднець.

Він порав ся власне коло внобути човна, яке було сильно приміцьоване до судна.

Нараз ми почули якісь голоси. Вони відповідали один другому. Що стало ся? Чн не відкрили вони нашої утечі?

Я почув як Нед Ленд всував мені в руку игилет.

— Так, — прошепотів я, — ми знаємо, як маємо вмирати.

Канадонець перестав працювати. Одно слово, тільки разів повторюване вияснило всю причину сего замішання.

— Мельштром, мельштром, — скрикнув я в перестрашу.

Чи могло страшійше слово звеніти в наших вухах в таку рішачучу хвилю? Ми були отже коло берегів Норвегії, де між островами Ферро і Льофоди панують страшні вири, які поглотчують цілі кораблі. Тут гинуть не тільки пароходи, але і кити і білі, північні медведі.

Ми були в страху. Зимний піт виступив на нас. Довкола нас море страшно ревіло, а води кидались на скали з великим гуком і торощили все, що попало ся в їхні обійми.

Що за страшне положення! Навтілюс боровив ся, иначе людське ество. Його залізни мушкили тріскали. Часом взиосив ся просто в гору, а ми разом з ним.

— Ми мусимо витримати, — сказав Нед, — і заходити ся коло шруб. Ми врятуємо ся ще, лиш тільки держім ся крепко Навтілюса...

Він не скінчив ще цілого речення, коли нагло ми почули тріск. Шруби відорвались і лодка викинена з свого заглиблення вилетіла як камінець просто в сам вир.

Голова моя вдарила о кусень заліза і від сильного удару я стратив притомність.

РОЗДІЛ XXIII.

ЗАКІНЧЕНЄ.

Так закінчилась наша вандрівка. Що діялось в сю ніч — як врятував ся наш човен і ми разом з ним — не можу сказати.

Коли однак відзискав свідомість, я вже лежав в рибацькій хатині на Льофодських островах. Мої оба товариші, вратовані і здорові, сиділи коло мене держучи мої руки. Ми обняли один другого сердешно.

Під сю пору ми не могли думати про поворот до Франції. Средства комунікації між північною Норвегією, а по-

людневого суть дуже скупі і ми мусли ждати на парохід, який відпливав що місяця з північної кінчини.

Тут серед таких ввічливих та гостинних людей я ще раз переглянув свої записки наших пригод і переживань на Навтілюсі.

...Я вже лежав в рибацькій хатині...

Не спустив ні одного факту, не пересадив ні одної дрібниці. Се правдиве оповідане неімовірної виправи в недоступнім для чоловіка елементі, до якого однак поступ відкрив колись дорігу.

Чи дадуть мені віру, не знаю. Та мене се мало обхо-

дить. Я тільки можу замітити, що маю право говорити про моря, під якими через не цілих десять місяців я переплинув 40,000 миль сим підморським шляхом, на якому відкрили так багато чудес.

Але що стало ся з Навтілюсом? Чи він видержав натиск мельштрома? Чи капітан Немо жне, та чи він даліше продовжує свою страшну відплату? Чи може він вже занехав її після сеї послідної гекатомби? Чи принесуть коли філі морські до нас сю гісторію його життя? Чи довідаю ся коли про імя сего чоловіка?

Я надію ся на се і вірю, що його могучий Навтілюс відніс перемогу над морем в його найстрашніших пронастях і що він добув ся звідтам, де тільки кораблів пропало. Коли отже капітан Немо ще живий, та перебуває даліше в своїй прибраній країні, моїм бажанем для нього є, щоби ся несправедливість уступила з його серця. Щоби на місце мстивого судії, прокинувся в ньому правдивий дослідник морських тайн. Хоч призначене сего чоловіка здається бути дивним, є воно zarazом і надземське. Чи не розумів його сам, що жив через десять місяців сим несприродним жителю? І на запит поставлений Еклезіястом тому 3000 літ назад, „Се що є дуже далеко і дуже глибоко, хто може віднайти його?“ може відповісти з повним правом тільки:

Капітан Немо і я сам.

КІНЕЦЬ.

1800

1800

1800

1800

1800

